

การจัดการการท่องเที่ยวในพระอารามหลวงชั้นเอก ในเกาะรัตนโกสินทร์

ปริญญานิพนธ์
ของ
พระมหาบุญพิเชษฐ จันทน์เมือง

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา การวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
มีนาคม 2553

การจัดการการท่องเที่ยวในพระอารามหลวงชั้นเอก ในเกาะรัตนโกสินทร์

ปริญญาานิพนธ์
ของ
พระมหาบุญพิเชษฐ จันทร์เมือง

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา การวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
มีนาคม 2553
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

การจัดการการท่องเที่ยวในพระอารามหลวงชั้นเอก ในเกาะรัตนโกสินทร์

บทคัดย่อ

ของ

พระมหาบุญพิเชษฐ์ จันทร์เมือง

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชา การวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

มีนาคม 2553

บุญพิเชษฐ์ จันทร์เมือง (2553). การจัดการการท่องเที่ยวในพระอารามหลวงชั้นเอก ในเกาะรัตนโกสินทร์. ปรินญาณิพนธ์ วท.ม. (สาขาวิชาการวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. คณะกรรมการควบคุม : รองศาสตราจารย์ สุภาพร สุขสีเหลือง. ดร. รักษนก โคโต.

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) สำรวจและประเมินศักยภาพด้าน ทรัพยากรการท่องเที่ยวและการจัดการการท่องเที่ยวของพระอารามหลวงชั้นเอก ในเกาะรัตนโกสินทร์ 7 วัด 2) ศึกษาระดับความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับ การจัดการท่องเที่ยว และ 3) นำเสนอแนวทางการจัดการการท่องเที่ยว ในพระอารามหลวงชั้นเอกในเกาะรัตนโกสินทร์ พระอารามหลวง 7 วัด ได้แก่ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร และวัดบวรนิเวศราชวรวิหาร กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยคือ พระภิกษุ เจ้าอาวาส พระเจ้าหน้าทีของวัดพระอารามหลวง หรือคณะกรรมการของพระอารามหลวง เจ้าหน้าที่ของรัฐที่ดูแลการท่องเที่ยว และนักท่องเที่ยว เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสำรวจทรัพยากร การท่องเที่ยว แบบสัมภาษณ์ และแบบสอบถาม

ผลการวิจัย พบว่า ทรัพยากร ทางวัฒนธรรมในพระอารามหลวงชั้นเอก ทุกวัด มีศักยภาพโดดเด่น ซึ่งทางภาครัฐพร้อมให้การสนับสนุน ภาคเอกชนมีความสนใจร่วมมือในการจัดการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวยังปลาบปลื้มในความงดงามของพระอาราม แต่ในด้าน การบริการการท่องเที่ยวของพระอาราม 5 วัดยังไม่ได้มาตรฐาน ยกเว้นวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เนื่องจากความคิดเห็นของผู้รับผิดชอบและ ผู้เกี่ยวข้องยังไม่สามารถหาข้อสรุปที่เหมาะสมในทิศทางเดียวกันได้ ระหว่างแนวคิดการอนุรักษ์กับแนวคิดเพื่อการพัฒนาวัดเพื่อบริการการท่องเที่ยว รวมถึงการใช้อำนาจบริหารสั่งการต่าง ๆ ของวัด

แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวภายในพระ อารามหลวงนั้น ควรเน้น 1) การชื่นชมศิลปกรรมต่าง ๆ 2) การนมัสการไหว้พระและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ 3) การฝึกสมาธิภาวนาในวันหยุดและวันพักผ่อน 4) สิ่งที่นักท่องเที่ยวควรได้รับในการมาท่องเที่ยวคือความเพลิดเพลิน คติธรรม เกียรติความรู้ทางศาสนาที่ประกอบด้วยประวัติศาสตร์ที่ละเอียดลึกซึ้ง และ 5) ควรปรับปรุงด้านการบริการท่องเที่ยวของวัดที่ยังไม่เป็นที่ดึงดูดใจเพื่อมาตรฐานแรงจูงใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการสาธารณูปโภค

คำสำคัญ: การสำรวจทรัพยากรท่องเที่ยว พระอารามหลวง เกาะรัตนโกสินทร์
การจัดการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

Tourism Management of The Royal Temples on The Rattanakosin Island

AN ABSTRACT

BY

PHRAMAHA BUNPHICHET CHANMUEANG

Presented in Partial Fulfillment of Requirements
for the Master of Science degree in Planning and Management Ecotourism
at Srinakharinwirot University

March 2010

Bunphichet Chanmueang. (2010). *Tourism Management of The Royal Temples on The Rattanakosin Island*. Master thesis, M.S. (Planning and Management Ecotourism). Bangkok: Graduate School, Srinakharinwirot University.
Advisor Committee: Assoc. Prof. Supaporn Suksileung. Dr. Rakchanok Koto.

The purpose of this research were 1) to survey and evaluate the potential of the tourism resources and tourism management of the royal temples on the Rattanakosin Island 2) study tourist's opinion on tourism management and 3) to propose tourism management guidelines for the royal temples on the Rattanakosin Island. The samples groups were 1) the seven royal temples: Wat Pra Sri Rattana Satsadaram, Wat Chetuphon Wimolmangklaram Rajaworamahavihara, Wat Suthat Thepwararam Rajaworamahavihara, Wat Mahathat Yuwarajarangsarit Rajaworamahavihara, Wat Rachapradit Sathitmahasimaram Rajaworavihara, Wat Rajabopit Sathitmahasimaram Rajaworavihara, and Wat Bowonniwet Rajaworavihara, the royal monarch officials, the abbots or the temples' committee, and 4) the tourists. The resource audits to indepth interviews and questionnaires were used to obtain the data for proposing the guidelines for tourism management in the royal temples on the Rattanakosin Island.

The results of this research showed that all the royal temples have high potentials of cultural tourism resources. The state and corporate sectors are ready to support the tourism development in the areas, and tourists are pleased with these marvelous temples. On the other hand, tourism services in several temples are below average, except Wat Pha Sri Rattana Satsadaram and Wat Phra Chetuphon Wimolmagklaram since stakeholders have different opinions on how their tourist resources should be proper managed. The guidelines for tourism development should be emphasized on; 1) Thai fine arts and architecture 2) paying homage to the Buddha, the famous monks and holy places, 3) meditation practice for peaceful mindness on holiday, 4) tourists' pleasure from learning Buddhism's history, doctrines and perception and 5) service improvement especially infrastructure development.

Keywords: tourism resource audit, royal temple, rattanakosin island, tourism managemet, cultural tourism.

ปริญญานิพนธ์

เรื่อง

การจัดการการท่องเที่ยวในพระอารามหลวงชั้นเอก ในเกาะรัตนโกสินทร์

ของ

พระมหาบุญพิเชษฐ์ จันทร์เมือง

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมชาย สันติวัฒนกุล)

วันที่.....เดือน พ.ศ. 2553

คณะกรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์

.....ประธาน

(รองศาสตราจารย์ สุภาพร สุกสีเหลือง)

.....กรรมการ

(อาจารย์ ดร.รักษนก โคโต)

คณะกรรมการสอบปากเปล่า

.....ประธาน

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไพฑูริย์ อ่อนมั่ง)

.....กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ สุภาพร สุกสีเหลือง)

.....กรรมการ

(อาจารย์ ดร.รักษนก โคโต)

.....กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พระมหาทวี มหาปัญญา)

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้จัดทำสำเร็จได้ด้วยดีก็เนื่องจากผู้วิจัยได้รับความกรุณาชี้แนะเป็นอย่างดีจาก รองศาสตราจารย์ สุภาพร สุกสีเหลือง ประธานกรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์ อาจารย์ ดร. รักชนก โคโต กรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์ อาจารย์ทั้งสองท่านได้ให้ความเมตตา เสียสละเวลาอันมีค่าช่วยให้คำปรึกษาแนะนำ คอยชี้แนะถึงข้อบกพร่องและตรวจทานความถูกต้อง เรียบร้อยทุกขั้นตอนในการจัดทำงานวิจัยนี้ รวมทั้งช่วยให้ผู้วิจัย ได้รับประสบการณ์ใหม่ ๆ ในการทำงานทางวิชาการและเห็นถึงความสำคัญของงานวิจัยที่จะช่วยเป็นข้อมูลสนับสนุนแนวทางให้งาน ด้านการพัฒนาที่มีคุณค่าและถูกต้องมากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยขอเจริญพรขอบคุณท่านทั้งสองเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

อนึ่งขอเจริญพรขอบคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ไพบุลย์ อ่อนมั่ง ประธานกรรมสอบ ปริญญานิพนธ์ และกราบขอบพระคุณ ท่านผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พระมหาทวี มหาบุญโญ จาก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กรรมการสอบปริญญานิพนธ์ที่แต่งตั้งเพิ่มเติม ซึ่งได้ กรุณาให้เกียรติเสียสละเวลาในการตรวจสอบความสมบูรณ์และให้คำแนะนำเพื่อการปรับปรุงงานวิจัย นี้ให้ถูกต้องมากยิ่งขึ้น รวมทั้งขอระลึกถึงคุณแห่งคณาจารย์ของสถาบันพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อ อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทุกท่าน ที่ให้ความรู้ด้านหลักทฤษฎีต่าง ๆ แก่ผู้วิจัยในการศึกษาตามหลักสูตรการ วางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นความรู้ที่มีคุณค่ายิ่งในการ นำไปใช้ประกอบการศึกษางานวิชาการด้านท่องเที่ยว

ท้ายสุดผู้วิจัยขอขอบคุณท่านผู้อุปการคุณให้ความสะดวกในการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้ง บรรพชิตและฆราวาส รวมถึงญาติพี่น้องและเพื่อน ๆ ทุกคน โดยเฉพาะคุณโยมนิตยา ฐะสดวง ที่ให้ ทั้งร่างกายและกำลังใจเป็นอย่างดีตลอดระยะเวลาทำงานการวิจัย

พระมหาบุญพิเชษฐ์ จันทร์เมือง

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ภูมิหลัง.....	1
ความมุ่งหมายของการวิจัย.....	2
ความสำคัญของการวิจัย.....	3
ขอบเขตของการวิจัย.....	3
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	4
กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	5
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	6
ทรัพยากรการท่องเที่ยว.....	6
ความหมายของทรัพยากรการท่องเที่ยว.....	6
ความสำคัญของทรัพยากรการท่องเที่ยว.....	6
ประเภทของทรัพยากรการท่องเที่ยว.....	8
คุณลักษณะของทรัพยากรการท่องเที่ยว.....	9
ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับวัด.....	10
การท่องเที่ยว.....	12
ความหมายของการท่องเที่ยว.....	12
การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.....	12
การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม.....	13
การจัดการการท่องเที่ยว.....	14
การให้บริการ.....	17
การตรวจสอบทรัพยากรการท่องเที่ยว.....	18
นโยบายการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยว.....	19
รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550.....	19
แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.....	20
นโยบายการท่องเที่ยวและบริการของรัฐบาล.....	21
นโยบายด้านการท่องเที่ยวของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.....	21
นโยบายของคณะกรรมการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย 2550-2554.....	22
บริบทพื้นที่ศึกษา.....	23
ข้อมูลทั่วไปของกรุงเทพมหานคร.....	23

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
2 (ต่อ)	
เกาะรัตนโกสินทร์.....	26
วัดพระอารามหลวงในเกาะรัตนโกสินทร์.....	27
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	32
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	36
การสำรวจทรัพยากรท่องเที่ยว.....	36
การตรวจสอบสิ่งอำนวยความสะดวกแหล่งท่องเที่ยว.....	37
การกำหนดประชากรและเลือกกลุ่มตัวอย่าง.....	37
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	38
การตรวจคุณภาพของเครื่องมือ.....	39
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	39
การจัดกระทำข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล.....	40
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	41
ผลสำรวจทรัพยากรท่องเที่ยวในวัดพระอารามหลวงชั้นเอกในเกาะรัตนโกสินทร์.....	41
ผลแสดงทรัพยากรท่องเที่ยวในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม.....	41
ความโดดเด่นของวัดพระศรีศาสดาราม	43
ผลตรวจสอบสิ่งอำนวยความสะดวกต่อการท่องเที่ยวในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม	43
ผลแสดงทรัพยากรท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม	46
ความโดดเด่นของวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม	51
ผลตรวจสอบสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยววัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ...	51
ผลแสดงทรัพยากรท่องเที่ยวในวัดสุทัศนเทพวราราม	55
ความโดดเด่นของวัดสุทัศนเทพวราราม	57
ผลตรวจสอบสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยววัดสุทัศนเทพวราราม.....	57
ผลแสดงทรัพยากรท่องเที่ยวในวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม.....	60
ความโดดเด่นของวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม.....	62
ผลตรวจสอบสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยววัดราชประดิษฐสถิต มหาสีมาราม.....	62
ผลแสดงทรัพยากรท่องเที่ยวในวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม.....	65
ความโดดเด่นของวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม.....	67

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4 (ต่อ)	
ผลการตรวจสอบสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยววัดราชบพิธสถิต มหาสีมาราม	67
ผลแสดงทรัพยากรท่องเที่ยวในวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์	69
ความโดดเด่นของวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์	70
ผลตรวจสอบสิ่งอำนวยความสะดวกต่อการท่องเที่ยว ในวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์... ..	70
ผลแสดงทรัพยากรท่องเที่ยวในวัดบวรนิเวศวิหาร.....	73
ความโดดเด่นของวัดบวรนิเวศวิหาร.....	75
ผลตรวจสอบสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยววัดบวรนิเวศวิหาร	75
ผลการวิเคราะห์จากการสัมภาษณ์พระเจ้าหน้าที่ของวัดและเจ้าหน้าที่ของ กรุงเทพมหานคร.....	78
ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นนักท่องเที่ยวต่อแหล่งท่องเที่ยวใน พระอารามหลวงชั้นเอกในเกาะรัตนโกสินทร์.....	81
แนวทางการบริหารจัดการเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	88
5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	90
สรุปผลการวิจัย.....	91
อภิปรายผล.....	95
ข้อเสนอแนะ.....	98
บรรณานุกรม.....	100
ภาคผนวก.....	106
ประวัติย่อผู้วิจัย.....	127

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 แสดงทรัพยากรท่องเที่ยวในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม.....	41
2 แสดงทรัพยากรท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม.....	46
3 แสดงทรัพยากรท่องเที่ยวในวัดสุทัศนเทพวราราม.....	55
4 แสดงทรัพยากรท่องเที่ยวในวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม.....	60
5 แสดงทรัพยากรท่องเที่ยวในวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม.....	65
6 แสดงทรัพยากรท่องเที่ยวในวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์.....	69
7 แสดงทรัพยากรท่องเที่ยวในวัดบวรนิเวศวิหาร.....	73

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 แสดงลักษณะการบริการ.....	17
2 แสดงหลักพื้นฐานของความสำเร็จในการให้บริการ.....	18
3 แสดงอาณาเขตของเกาะรัตนโกสินทร์.....	24
4 แสดงจุดที่ตั้งของวัด 7 วัด.....	26
5 ปราสาทพระเทพบิดร วัดพระศรีรัตนศาสดาราม.....	27
6 พระพุทธรูปไสยาสน์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร	28
7 พระวิหารวัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร	28
8 พระวิหารวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร.....	29
9 พระวิหารหลวงวัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร	29
10 พระเจดีย์วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร.....	30
11 พระตำหนักเพชรวัดบวรนิเวศราชวรวิหาร.....	30
12 วัดพระศรีรัตนศาสดาราม.....	44
13 ศิลปกรรมวัดพระศรีรัตนศาสดาราม.....	45
14 วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม.....	53
15 วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม.....	54
16 วัดสุทัศน์เทพวราราม.....	58
17 ทรัพย์กรศิลปกรรมวัดสุทัศน์.....	59
18 วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม.....	63
19 ศิลปกรรมวัดราชประดิษฐ์.....	64
20 สถาปัตยกรรมของวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม.....	68
21 สิ่งอำนวยความสะดวกวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์.....	71
22 วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์.....	72
23 วัดบวรนิเวศวิหาร.....	76
24 วัดบวรนิเวศวิหาร.....	77
25 แผนภูมิแสดงระดับแรงจูงใจของนักท่องเที่ยว.....	82
26 แผนภูมิแสดงระดับสิ่งที่ได้รับจากการท่องเที่ยววัด.....	83
27 แผนภูมิแสดงระดับความคิดเห็นด้านทรัพยากรทางธรรมชาติ.....	84
28 แผนภูมิแสดงระดับความคิดเห็นด้านทรัพยากรทางวัฒนธรรม.....	84

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ

หน้า

29	แผนภูมิแสดงระดับความคิดเห็นด้านทรัพยากรประเพณี เทศกาลงานวันสำคัญทางศาสนา	85
30	แผนภูมิแสดงระดับความคิดเห็นด้านทรัพยากรกิจกรรม.....	85
31	แผนภูมิแสดงระดับความคิดเห็นด้านทรัพยากรด้านบริการ	86
32	แผนภูมิแสดงระดับความคิดเห็นด้านการจัดการสาธารณูปโภค.....	86
33	แผนภูมิแสดงระดับความคิดเห็นด้านการจัดการที่พักสำหรับค้างแรม.....	87
34	แผนภูมิแสดงระดับความคิดเห็นด้านระบบการจัดการแหล่งท่องเที่ยว.....	87
35	แผนภูมิแสดงระดับความคิดเห็นด้านการจัดการกิจกรรมท่องเที่ยวในวัด.....	88
36	แผนภูมิแสดงความคิดเห็นด้านการบริการสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ.....	88

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมบริการที่สร้างรายได้ให้แก่ประเทศและประชาชนทุกระดับชั้น แหล่งท่องเที่ยวที่สวยงามมีชื่อเสียง ย่อมเป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยวแล้วในแต่ละปีก็จะเป็นที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยวชมหาความเพลิดเพลินและหาความรู้ประสบการณ์ใหม่ๆ ณ สถานที่ท่องเที่ยวนั้นๆ เป็นจำนวนมากทำให้เกิดการใช้จ่ายขึ้นในกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับการท่องเที่ยว ทั้งการเดินทาง ขนส่ง ที่พัก อาหาร ของที่ระลึก การนำเที่ยว กิจกรรมนันทนาการต่างๆ

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ส่งเสริมให้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือสำคัญในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ สร้างงานให้ประชาชน และเพิ่มรายได้ให้ประเทศ รวมทั้งส่งเสริมให้การท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญในการช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนทั่วทุกภูมิภาคตามนโยบาย ของรัฐบาล โดยส่งเสริมให้การท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตคนไทย โดยเน้นการประสานงานระหว่างเครือข่ายภาครัฐกับภาคเอกชน กระตุ้นให้เกิดการท่องเที่ยวภายในประเทศที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้และการสร้างสรรค์ประโยชน์ทั้งต่อสถาบันครอบครัวและต่อสังคมโดยรวม อันจะนำไปสู่การสร้างและกระตุ้นจิตสำนึกรักชาติสิ่งแวดล้อม รวมทั้งให้เกิดความรักและภาคภูมิใจในเอกลักษณ์วัฒนธรรมไทย (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย: 2551 ออนไลน์) รวมทั้งกองการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร ก็ได้กำหนดวิสัยทัศน์ด้านการท่องเที่ยวของกรุงเทพมหานคร ไว้ว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ให้มีคุณภาพและมาตรฐานในระดับสากลอย่างยั่งยืน เพื่อมุ่งให้กรุงเทพมหานครเป็นเมืองแห่งวัฒนธรรม (กองการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร: 2551 ออนไลน์)

วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนในสังคมไทยมาตั้งแต่อดีต อิทธิพลของพุทธศาสนาเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดวิถีชีวิตของชาวไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นแหล่งที่รวบรวมงานศิลปวิทยาการ และความรู้มากมายหลายสาขา ตลอดจนเป็นแหล่งรวมของศิลปกรรมที่มีค่า เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ และจิตรกรรมฝาผนัง ซึ่งงานศิลปกรรมต่างๆ เหล่านี้นับเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าและเป็นเสมือนเอกลักษณ์ของความเป็นชาติไทย ปัจจุบันวัดมีบทบาทเพิ่มมากขึ้นกว่าเดิมคือ การเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทศาสนสถานที่สำคัญ เพราะภายในวัดประกอบไปด้วย ศิลปวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นอารยธรรมและความเจริญของชาติอันเป็นแหล่งรวม ที่สามารถศึกษาย้อนกลับได้ในด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี วัฒนธรรม ศิลปกรรม สถาปัตยกรรมรวมทั้ง การเชื่อมโยงความเป็นมาของวัฒนธรรมกับชุมชนและการตั้งถิ่นฐานของชุมชน นอกจากนี้วัดยังเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ประกอบด้วยสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่สวยงามสงบ สันโดษตามหลักพระพุทธศาสนา (รสิกา อังกูร. 2544:148)

วัดเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญ เพราะมีพุทธศิลป์เป็นแหล่งจูงใจ พุทธศิลป์เป็นทัศนูปกรณ์ในการสอนธรรมะได้อย่างยอดเยี่ยม ฉะนั้นเมื่อ ศึกษาความหมายของพุทธศิลป์ให้ลึกซึ้ง

ลงไปแล้วจะ เห็นว่า เป็นเรื่องของธรรมะทั้งสิ้น จึงเห็นว่าการอนุรักษ์ไว้นั้นมีคุณค่าทางการดำรงพระพุทธศาสนาไว้ และเป็นการเผยแพร่ ธรรมะพระพุทธศาสนาด้วย และยังเป็นแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สามารถทำให้เศรษฐกิจโดยรวมของชาติดีขึ้นได้ (สุภาพร วรพล . 2546: 48) ฉะนั้นวัดจึงเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ทรงคุณค่า เพราะเป็นแหล่งรวมของวัฒนธรรม มีทรัพยากรทางกายภาพ ทรัพยากรทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม เพียงแต่จะถ่ายทอดออกไปได้อย่างไร ถ้าเราไปแยกส่วน ไม่ได้มองอย่างต่อเนื่องเป็นเหตุเป็นผล เราก็จะทำได้เพียงแค่มาวัดเพื่อถ่ายรูปสวยงาม ชาวต่างชาติจำนวนมากที่มีพื้นฐานศาสนาและวัฒนธรรมต่างกันก็มาเพียงแค่นั่งถ่ายรูป บางครั้งก็มาทำกริยาที่ไม่เหมาะสม คนไทย บางกลุ่ม มากก็ไม่ได้สร้าง เสริมปัญญา ส่วนหนึ่งอาจจะเป็นเพราะวัดไม่ได้แสดงบทบาทอย่างชัดเจนว่าจะพัฒนาสังคม ทั้งที่บทบาทของวัดสามารถสนองประโยชน์ได้ทั้ง 2 ด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม และด้านการนารายได้เข้ามาทำนุบำรุงวัด ทำนุบำรุงท้องถิ่น จังหวัดและประเทศโดยรวม ขณะเดียวกันวัดก็เป็นแหล่งที่สามารถให้ความรู้ความคิดที่กว้างขวางขึ้น ให้ความสงบ ความร่มเย็นกับผู้มาเยือน ทำให้พุทธศาสนิกชนเข้าใจพุทธศาสนาได้ดีขึ้น วัฒนธรรมของชุมชนของสังคมไม่ว่าที่ใดในโลกไม่มีอะไรเป็นหลักเท่ากับศาสนา ศาสนาเป็นรากเหง้าของการตั้งชุมชนสังคม (กนกวรรณ ดุงศรีแก้ว. 2542: 49)

การบริหารจัดการด้านแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและมรดกวัฒนธรรมควรเป็นเรื่องที่มีหลักประสมประสานกันหลายรูปแบบ รวมทั้งการบริหารทางธุรกิจ การจัดการรักษาศาสนสถานซึ่งเป็นมรดก การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม อุตสาหกรรมด้านขนส่ง โบราณคดี พิพิธภัณฑ์ศิลปะที่มองเห็นสัมผัสได้ และผลผลิตต่าง ๆ ทางวัฒนธรรม การจัดการท่องเที่ยวในวัดแม้กระทั่งในพระอารามหลวงยังมีข้อจำกัดอยู่มากพอสมควร ทั้งด้านกายภาพ ด้านนโยบาย ด้านการพัฒนาบุคลากรทางการท่องเที่ยว และสภาพแวดล้อม ด้วยเหตุนี้คณะผู้วิจัยจึงสนใจที่จะสำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยวในพระอารามหลวงชั้นเอกในเกาะรัตนโกสินทร์เพื่อการจัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยมองหาแนวทางในการวางแผนจัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างถูกต้องเหมาะสม มีความสอดคล้องกับความต้องการที่เปลี่ยนแปลงไปของสังคมและสภาพแวดล้อมที่เป็นจริงของยุคสมัย ปัจจุบันอันจะนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและมีประสิทธิภาพต่อไป

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อสำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยวในพระอารามหลวงชั้นเอก ในเกาะรัตนโกสินทร์
2. เพื่อศึกษาความคิดเห็นของผู้ที่มีส่วนรับผิดชอบกับการจัดการท่องเที่ยวใน พระอารามหลวงชั้นเอก ในเกาะรัตนโกสินทร์
3. เพื่อให้ทราบถึงระดับความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติที่เดินทางมาท่องเที่ยวในวัดทั้ง 7 แห่ง
4. เพื่อเสนอแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวของพระอารามหลวงชั้นเอกในเกาะรัตนโกสินทร์

ความสำคัญของการวิจัย

1. สามารถ นำผลการวิจัย ไปเผยแพร่เพื่อ เป็นแนวทางในการ จัดการ การท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรมในพระอารามหลวงชั้นเอก ในเกาะรัตนโกสินทร์ และขยายผลไปยังวัดทั่วไป
2. สามารถนำผลการวิจัยไปส่งเสริมการพัฒนากิจกรรมทาง ด้านศาสนาเพื่อการท่องเที่ยว ในวัด โดยนำเสนอต่อพระอารามหลวงต่างๆ
3. สามารถใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิจัยเรื่องการท่องเที่ยวในวัดต่อไปได้

ขอบเขตของการวิจัย

ในการวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงสำรวจ โดยมุ่งศึกษาแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของพระอารามหลวงชั้นเอก ในเกาะรัตนโกสินทร์ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยไว้ดังนี้

ขอบเขตด้านพื้นที่ ได้แก่พระอารามหลวงชั้นเอกที่ตั้งอยู่ในบริเวณพื้นที่เกาะรัตนโกสินทร์ ซึ่งมีแม่น้ำเจ้าพระยาและคลองรอบกรุง (คลองโอรังอ่าง คลองบางลำพู) เป็นแนวเขตพื้นที่ศึกษา โดยทำการศึกษาทั้งหมด 7 วัด ได้แก่ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร และวัดบวรนิเวศราชวรวิหาร

ขอบเขตด้านระยะเวลา ได้แก่ช่วงระยะเวลาที่ทำการวิจัย ซึ่งผู้วิจัยมีระยะเวลาศึกษาเก็บข้อมูลต่างๆ ช่วงตั้งแต่เดือน พฤษภาคม – ธันวาคม พ.ศ. 2551

ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้ที่มีส่วนรับผิดชอบดูแลการท่องเที่ยว คือ

1. ข้าราชการของกรุงเทพมหานครในส่วนที่เกี่ยวข้องกับ การท่องเที่ยว การศาสนา ประวัติศาสตร์ และศิลปวัฒนธรรม
2. พระเจ้าหน้าที่ผู้ดูแลการท่องเที่ยวของพระอารามหลวงชั้นเอกที่กำหนด 7 วัด คือ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม ราชวรวิหาร วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม ราชวรวิหาร วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร และวัดบวรนิเวศราชวรวิหาร
3. นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศที่เดินทางไปยังพระอารามหลวงชั้นเอกที่กำหนด 7 วัด ในเกาะรัตนโกสินทร์

กลุ่มตัวอย่างประชากร ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยไว้ ได้แก่ พระเจ้าหน้าที่ของพระอารามหลวงชั้นเอกที่กำหนด 7 วัด เจ้าหน้าที่ ในหน่วยงานของกรุงเทพมหานคร และนักท่องเที่ยว ที่เข้าไปเที่ยวใน พระอารามหลวงชั้นเอกที่กำหนด เลือกกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 214 ตัวอย่าง โดยแบบเจาะจง พระเจ้าหน้าที่ของพระอารามหลวง 6 วัด เจ้าหน้าที่วัด พระศรีรัตนศาสดา

รวมกับเจ้าหน้าที่ของกรุงเทพมหานคร 8 ตัวอย่าง รวมเป็น 14 ตัวอย่าง และเลือกตัวอย่างนักท่องเที่ยวแบบบังเอิญ 200 ตัวอย่าง

นิยามศัพท์เฉพาะ ในการวิจัยเรื่องนี้มีคำศัพท์เฉพาะที่เป็นนามธรรม จึงต้องนำมาให้คำจำกัดความเพื่อให้เกิดความเข้าใจดังนี้

1. การสำรวจ หมายถึง ศึกษาสำรวจตรวจสอบข้อมูลรายละเอียดเกี่ยวกับทรัพยากรการท่องเที่ยวในวัดพระอารามหลวงแล้วรวบรวมบันทึก

2. ทรัพยากรท่องเที่ยว หมายถึง สิ่งปลูกสร้างเกี่ยวกับศาสนาที่เป็นสถาปัตยกรรมหรือกิจกรรมอันดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวให้เกิดความต้องการเดินทางไปชมหรือไปท่องเที่ยวศึกษาหาความรู้และความเพลิดเพลินทางจิตใจ

3. พระอารามหลวงชั้นเอก ในงานวิจัยนี้หมายถึง พระอารามหลวงในเกาะรัตนโกสินทร์ที่มีเจดีย์สถานสำคัญ เป็นวัดที่บรรจุพระบรม อัฐิหรือวัดที่มีเกียรติอย่างสูง ซึ่งพระมหากษัตริย์หรือพระบรมวงศานุวงศ์ทรงโปรดให้สร้างขึ้น มีเจ้าอาวาสเป็นพระราชอาคันตุกะผู้ใหญ่

4. เกาะรัตนโกสินทร์ หมายถึง พื้นที่บริเวณกรุงรัตนโกสินทร์เดิมซึ่งมีน้ำล้อมรอบในลักษณะเกาะ มีขอบเขตอยู่ภายในพื้นที่ระหว่างแม่น้ำเจ้าพระยาทางตะวันตกกับคลองรอบกรุงเป็นแนวเขตทางตะวันออก

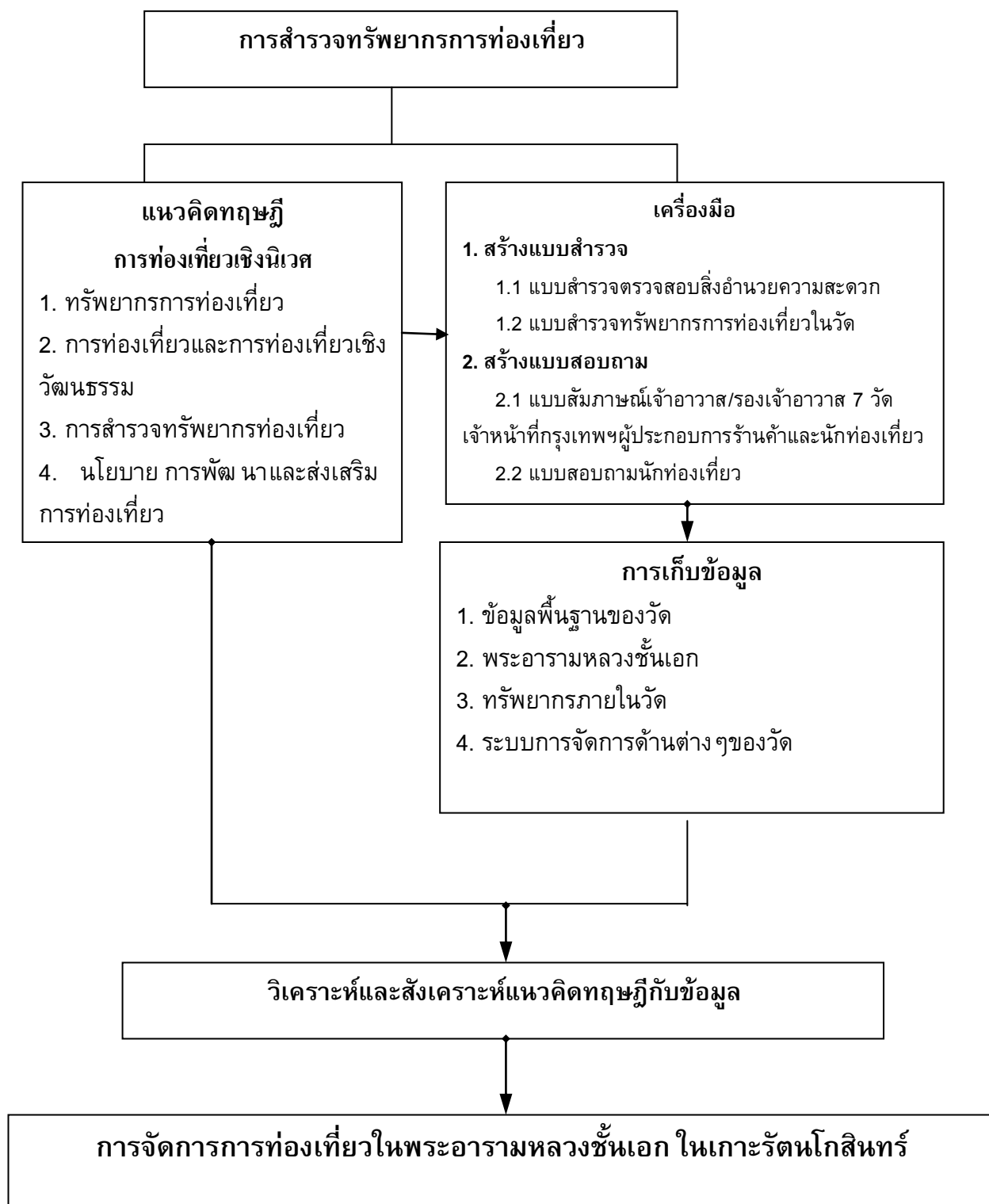
5. การท่องเที่ยวในวัด หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวเยี่ยมชม และศึกษาด้านศิลปวัฒนธรรมต่างๆ ในบริเวณวัด ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ หมายถึง การท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นเฉพาะในพระอารามหลวงชั้นเอกที่กำหนด 7 วัด ในเกาะรัตนโกสินทร์

6. การจัดการการท่องเที่ยว หมายถึง การจัดทำระบบการท่องเที่ยวในพระอารามหลวงชั้นเอกที่กำหนด 7 วัด อย่างมีระบบระเบียบครบวงจรตามแผนโครงสร้างและมีเป้าหมายที่สอดคล้องกับหลักการ ทฤษฎีและแนวคิดอย่างเหมาะสมกับสภาพที่แท้จริง รวมทั้ง ข้อจำกัดต่างๆ ของสังคมและสภาพแวดล้อมของพื้นที่

7. ความคิดเห็น หมายถึง ทศนคติความนึกคิดของนักท่องเที่ยวที่มีต่อทรัพยากรการท่องเที่ยวในพระอารามหลวงชั้นเอก ในงานวิจัยนี้หมายถึง วัดอุปสรรคการมาท่องเที่ยว สิ่งที่ได้รับการมาท่องเที่ยว ลักษณะของทรัพยากร และการจัดการท่องเที่ยว

กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการศึกษาทบทวนวรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้วสามารถนำมากำหนดใช้เป็นกรอบแนวคิดเกี่ยวกับการตรวจสอบทรัพยากรการท่องเที่ยวในพระอารามหลวงชั้นเอกในเกาะรัตนโกสินทร์เพื่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ดังนี้



บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและได้นำเสนอตามหัวข้อต่อไปนี้

1. ทรัพยากรการท่องเที่ยว
2. การท่องเที่ยว
3. การสำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยว
4. นโยบายการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยว
5. บริบทพื้นที่ศึกษา
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. ทรัพยากรการท่องเที่ยว

1.1 ความหมายของทรัพยากรการท่องเที่ยว

คำว่า “ทรัพยากรการท่องเที่ยว (Tourism resource)” หรือ “ทรัพยากรนันทนาการ (Recreation resource)” นั้น หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หรือสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น และหลักฐานทางโบราณคดีหรือร่องรอยของสิ่งมีชีวิตในยุคต่างๆ ซึ่งมนุษย์สามารถนำมาใช้ประโยชน์เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจและประกอบกิจกรรมนันทนาการ อันนำมาซึ่งความพึงพอใจและความสุขในรูปแบบต่างๆ (จิราภรณ์ อัมพรพรรคดี . 2547 ออนไลน์) ส่วนนิภาพร หนูอักษร.(2548: 24) ได้ให้ความหมายไว้ว่า หมายถึง สิ่งดึงดูดใจที่ก่อให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยว ซึ่งนอกจากจะเป็นวัตถุและเป็นส่วนหนึ่งของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ยังเป็นปัจจัยสำคัญที่จะขายให้นักท่องเที่ยว อาจจะกล่าวได้ว่าเป็น “สินค้า” ที่มีคุณลักษณะพิเศษที่สามารถดึงดูดให้ “ลูกค้า” หรือนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามา “ซื้อ” กันถึงที่ตั้งอยู่ของสินค้า) เช่นเดียวกับ ราณี อธิชัยกุล (2546:38) ซึ่งให้ความหมายไว้ว่า หมายถึง แหล่งท่องเที่ยว กิจกรรม และวัฒนธรรมประเพณีที่สะท้อนให้เห็นถึงอารยธรรมท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์เด่น และสามารถดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวให้มาเยือน

1.2 ความสำคัญของทรัพยากรการท่องเที่ยว

ทรัพยากรการท่องเที่ยว เป็นองค์ประกอบหนึ่งของระบบการท่องเที่ยว นอกเหนือไปจากบริการการท่องเที่ยว (Tourism service) และตลาดการท่องเที่ยว (Tourism market) องค์ประกอบเหล่านี้มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน และแต่ละองค์ประกอบก็มีองค์ประกอบย่อยๆ อีกมากมาย ความแตกต่างในองค์ประกอบย่อยและความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันระหว่างองค์ประกอบเหล่านี้ได้ก่อให้เกิดความแตกต่างในรูปแบบของการท่องเที่ยว การที่ทรัพยากรการท่องเที่ยวสามารถดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้เดินทางยังสถานที่ ตำบล เมือง ภาค รัฐ หรือประเทศ

ต่าง ๆ ทำให้ท้องถิ่นที่มีผู้เดินทางไปท่องเที่ยวได้รับผลกระทบทางบวกและทางลบ หลายประการนั้น นับได้ว่าทรัพยากรการท่องเที่ยวมีความสำคัญมากต่ออุตสาหกรรมท่องเที่ยว (จิราภรณ์ อัมพร พรรดี. 2547 ออนไลน์) หรืออาจจะกล่าวอีกอย่างว่า ทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งประเภทที่เป็น ทรัพยากรทางธรรมชาติ โบราณสถานและ ศิลปวัฒนธรรมจัดเป็นองค์ประกอบที่สำคัญต่อ อุตสาหกรรมท่องเที่ยว ดังนี้

1. ความสำคัญด้านจิตวิทยา คือ เป็นสิ่งดึงดูดใจให้มีการเดินทางท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวจะนำมาพิจารณาเป็น ปัจจัยหลักในการตัดสินใจเลือกที่จะเดินทางไปท่องเที่ยวยัง สถานที่นั้นหรือไม่ และสามารถเป็นสิ่งที่ช่วยให้เกิดความสุขแก่นักท่องเที่ยวที่เดินทางไปพักผ่อน หย่อนใจ

2. ความสำคัญด้านเศรษฐกิจ คือ เป็นแหล่งที่มาของรายได้ของท้องถิ่น เมื่อ นักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยว ยังสถานที่ท่องเที่ยวย่อมก่อให้เกิดการสร้างงาน อาชีพ ให้กับ ท้องถิ่นในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่น การผลิตสินค้าที่ระลึก จำหน่ายนักท่องเที่ยว การ จัดบริการที่พักให้ลักษณะโฮมสเตย์ให้กับนักท่องเที่ยว เป็นต้น และเป็นที่มาของรายได้ของธุรกิจที่ เกี่ยวข้อง เมื่อนักท่องเที่ยวนิยมเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวโดยย่อมก่อให้เกิดการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการในรูปแบบต่างๆ เพื่อสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวจึงทำให้ สามารถกระจายรายได้สู่ธุรกิจที่เกี่ยวข้องหลายประเภท เช่น ธุรกิจนำเที่ยว ธุรกิจที่พักแรม ธุรกิจ ขยายของที่ระลึก ธุรกิจขนส่ง รวมทั้งเป็นที่มาของรายได้ภาครัฐ รัฐบาลสามารถเรียกเก็บภาษีอากร จากการค้าและภาษีเงินได้จากผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ซึ่งรัฐสามารถ นำไปใช้พัฒนาประเทศ

3. ความสำคัญด้านสังคม คือ ช่วยเพิ่มคุณภาพชีวิตของประ ชาชนที่อาศัยอยู่ใน บริเวณที่มีทรัพยากรการท่องเที่ยวอุดมสมบูรณ์จะมีคุณภาพชีวิตดีขึ้น เพราะสามารถใช้เป็นสถานที่ พักผ่อนหย่อนใจทำให้มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่สมบูรณ์แข็งแรง และยังช่วยให้มาตรฐานการ ครองชีพของประชาชนดีขึ้นด้วยการมีรายได้จากการท่องเที่ยวทำให้มีอำนาจซื้อสินค้าอุปโภค และบริโภคต่างๆ ได้มากขึ้น ทั้งยังช่วยลดปัญหาอาชญากรรมในสังคม และช่วยเปิดโลกทัศน์ให้กับ ประชาชนมีโอกาสได้เรียนรู้ได้สัมผัสของจริง ได้รับประสบการณ์ตรงย่อมส่งผลให้เกิดทัศนคติที่ กว้างไกล เกิดความประทับใจ และช่วยเสริมสร้างให้เกิดความรักและหวง แหนในทรัพยากรการ ท่องเที่ยว รวมทั้งช่วยสร้างความภาคภูมิใจให้แก่ประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักและ ยอมรับของคนทั่วโลก

4. ความสำคัญด้านวัฒนธรรม ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณี เช่น ภาษา การแต่งกาย วิถีชีวิต การละเล่น งานเทศกาล ประเพณีต่างๆ สามารถแสดง ถึงความเป็นเอกลักษณ์ของชาติ และสะท้อนให้เห็นคุณค่าของภูมิปัญญาบรรพชน

5. ความสำคัญด้านสิ่งแวดล้อม อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่เน้น การอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวเพื่อเป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว ซึ่งแตกต่างจากอุตสาหกรรมการ อื่นที่เน้นการนำเอาทรัพยากรขึ้นมาใช้ประโยชน์ จากประโยชน์ที่เกิดขึ้นมากมายที่ได้รับจาก

ทรัพยากรการท่องเที่ยวทำให้เกิดกระแสการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวให้อยู่ในสภาพที่เหมาะสมไม่เสื่อมสลาย การนำทรัพยากรไปใช้อย่างระมัดระวัง มีจิตสำนึกและมีระบบ บกการจัดการที่มีประสิทธิภาพ เพื่อให้อนุรักษ์แหล่งหลังได้ใช้ประโยชน์ต่อไป (มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี . 2550 ออนไลน์)

แบรนฟอร์ดและลี (Branford, & Lee. 2004:43) กล่าวไว้ว่า การบริหารจัดการด้านแหล่งทางวัฒนธรรมและมรดกเป็นเรื่องที่มีหลักประสมประสานกันหลายรูปแบบ คือการ บริหารทางธุรกิจ การจัดการรักษาสถานที่ซึ่งเป็นมรดก การท่องเที่ยวทางมรดก อุตสาหกรรมด้านขนส่ง โบราณคดี และพิพิธภัณฑ์ศิลปะที่มองเห็นสัมผัสได้ และผลผลิตต่างๆ ทางวัฒนธรรม จุดประสงค์ได้ถูกแยกมาจากการศึกษาเพียงอย่างเดียวไม่เกี่ยวข้องกับทั้งในด้านผลกำไรทางเศรษฐกิจ

1.3 ประเภทของทรัพยากรการท่องเที่ยว

ทรัพยากรการท่องเที่ยวจำแนกตามลักษณะเป็น 3 ประเภทได้แก่

1. ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ (Natural tourism resources) หมายถึง ทรัพยากรทั้งทางด้านชีวภาพและกายภาพ ได้แก่ พื้นที่ป่า สัตว์ป่า น้ำตก ถ้ำ ชายหาด เกาะ แก่ง และปะการัง เป็นต้น ทรัพยากรการท่องเที่ยวเหล่านี้มีความงดงามโดดเด่น เอื้ออำนวยประโยชน์ต่อการพักผ่อนหย่อนใจ และการศึกษามรดกชาติ

2. ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ (Archeological and historical resources) หมายถึง พื้นที่หลักฐานและร่องรอยทางกายภาพที่เหลืออยู่ เช่น โบราณสถานและโบราณวัตถุซึ่งอาจบ่งบอกถึงสภาพความเป็นมา และพัฒนาการของสิ่งมีชีวิตทั้งในยุคก่อนประวัติศาสตร์ และยุคประวัติศาสตร์ รวมถึงวัตถุต่างๆ ที่มนุษย์สร้างหรือประดิษฐ์ขึ้น

3. ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรม (Cultural tourism resources) เช่น ศิลปการแสดง การแต่งกายแบบโบราณ ภาษาพื้นเมือง ความเชื่อเรื่อง วิญญาณ กิจกรรมการยังชีพแบบดั้งเดิมของชนเผ่าที่อาศัยอยู่ในพื้นที่แห่งใดแห่งหนึ่ง และมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ทั้งนี้ยังรวมถึงสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นเพื่อการท่องเที่ยว เช่น สวนสนุก หรือพิพิธภัณฑ์ เป็นต้น และสิ่งดึงดูดใจที่มนุษย์สร้างขึ้นโดยวัตถุประสงค์เดิมนั้นอาจไม่ใช่เพื่อการท่องเที่ยว แต่เป็น สถานที่ที่นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางไปท่องเที่ยวได้ เช่น เขื่อน โรงงานผลิตเบียร์ โรงงานเครื่องปั้นดินเผา สวนอู่น และหมู่บ้านของชาวนา ชาวไร่ เป็นต้น (จิราภรณ์ อัมพรพรวดี. 2547 ออนไลน์)

ส่วนราณี อธิชัยกุล (2546 : 38) ได้จำแนกประเภททรัพยากรการท่องเที่ยวตามลักษณะของทรัพยากรได้ 4 ประเภท คือ ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ หมายถึงแหล่งท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นเองและมีความงดงามตามธรรมชาติ มีความโดดเด่นทางภูมิศาสตร์ ธรณีวิทยา และระบบป่าไม้ที่หลากหลาย เช่น ภูเขา ถ้ำ น้ำตก ชายหาด เกาะแก่ง ปะการัง สัตว์ป่า พรรณพืช เป็นต้น ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุ และศาสนสถาน หมายถึงแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้นและมีความสำคัญในฐานะเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีและศาสนาที่แสดงถึงอารยธรรมของท้องถิ่น ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภท

ศิลปวัฒนธรรมและประเพณี หมายถึงทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีเอกลักษณ์ ซึ่งถ่ายทอดกันมาจากอดีตจนถึงปัจจุบันเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ และทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทมนุษย์สร้างขึ้น หมายถึงแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว โดยการสร้างกิจกรรมใหม่หรือปรับปรุงดัดแปลงเพื่อให้สถานที่ที่มีความหลากหลายในการทำ กิจกรรมการท่องเที่ยว เช่นเดียวกับ กอดเฟรย์ และคลาร์ค (Godfrey, & Clarke. 2000: 64) ได้จัดทรัพยากรการท่องเที่ยวเป็นทรัพยากรหลัก คือมีอำนาจดึงดูดนักท่องเที่ยวสูง และทรัพยากรสนับสนุน คือทรัพยากรที่ช่วยเสริมแรงดึงดูดให้แก่ทรัพยากรหลัก ซึ่งแบ่งออกเป็น 5 ประเภท คือ ทรัพยากรทางธรรมชาติ ทรัพยากรทางวัฒนธรรม ทรัพยากรด้านงานมหกรรมเทศกาล ทรัพยากรด้านกิจกรรม และ ทรัพยากรด้านงานบริการ

1.4 คุณลักษณะของทรัพยากรการท่องเที่ยว

ทรัพยากรการท่องเที่ยว หลายประเภทที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เดินทางไปท่องเที่ยวยังสถานที่ท่องเที่ยว นั้น ควรมีลักษณะหลักที่สำคัญ 4 ประการ หรือเรียกว่า 4As (มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี. 2550 ออนไลน์) คือ

1.4.1 ความดึงดูดใจ (Attraction) ทรัพยากรการท่องเที่ยวควรดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวได้ หรือมีลักษณะชวนตา ชวนใจ มีเสน่ห์เฉพาะตัว อันมีสาเหตุมาจากความงามตามธรรมชาติ เช่น ชายหาดทรายขาว แนวปะการังที่มีสีสันสวยงาม รวมทั้งปลาชนิดต่างๆ ป่าที่มีพันธุ์ไม้นานาชาติหรือความงามที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น ทะเลสาบ รีสอร์ทในหุบเขา หรือมีลักษณะของเหตุการณ์สำคัญเฉพาะกาล เช่น งานประเพณีในเทศกาลสำคัญของแต่ละท้องถิ่น การจัดขบวนบุปผชาติหรือการตกแต่งขบวนพาเหรดและการแสดงในเทศกาลต่างๆ การแสดงแสง สี เสียง ในแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ เป็นต้น

1.4.2 การเข้าถึงง่าย (Accessibility) ทรัพยากรการท่องเที่ยวจะดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวได้มากหากมีความสะดวกในการเดินทางเที่ยวชม นักท่องเที่ยวจะเกิดอรรถรสในการท่องเที่ยวได้มาก แหล่งท่องเที่ยวแม้มีความสวยงามแต่ขาดความสะดวกในการเข้าถึง นักท่องเที่ยวจะไม่เดินทางไปเที่ยวชม ดังนั้นหน่วยงานที่รับผิดชอบต้องดำเนินการจัดสร้างสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ถนน สะพาน ที่จอดรถ เพื่ออำนวยความสะดวกในการเข้าถึงแก่นักท่องเที่ยว

1.4.3 ความประทับใจ (Amenity) ทรัพยากรการท่องเที่ยวควรก่อให้เกิดความประทับใจ สุขใจ และซาบซึ้งในการเที่ยวชม เช่น ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ได้แก่ ปราสาท ราชวัง วัด โบราณสถานต่างๆ ที่แสดงถึงอารยธรรมในอดีต หรือแม้แต่ทรัพยากรธรรมชาติที่เหมาะสมแก่การพักผ่อน หรือทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดความสนุกสนาน เช่น การร่วมงานเทศกาลประเพณีต่างๆ เช่น งานคาร์นิวัลในประเทศบราซิล งานประเพณีสงกรานต์ในประเทศไทย เป็นต้น

1.4.4 องค์ประกอบของการบริการ (Ancillary service) สถานที่ท่องเที่ยวควรจัดสรร การบริการด้านต่าง ๆ ให้กับนักท่องเที่ยว หน่วยงาน และภาคธุรกิจที่เกี่ยวข้อง เพื่ออำนวยความสะดวกและดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้เดินทางมายังสถานที่ท่องเที่ยว

1.5 ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับวัด

วัด หมายถึง สถานที่ทางศาสนา ซึ่งมีเสนาสนะและอาคารถาวรวัตถุต่างๆ เป็นที่ พำนักอยู่อาศัยศึกษาปฏิบัติธรรมวินัย และประกอบศาสนกิจของพระภิกษุสงฆ์ตลอดจนเป็นที่ บำเพ็ญกุศลต่างๆ ของพุทธศาสนิกชนทั้งทางด้านจิตใจ และกิจกรรมตามประเพณีนิยม รวมทั้งเป็น ศูนย์กลางบริการทางการศึกษาและทางสังคม (มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2550 ออนไลน์)

1.5.1 ชนิดของวัด

ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ในประเทศไทย พุทธศักราช 2505 กำหนดไว้ว่า วัดมี 2 ชนิด คือ วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา และสำนักสงฆ์ ซึ่งวิสุงคามสีมา หมายถึง เขต พื้นที่ที่พระภิกษุสงฆ์ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตเพื่อใช้จัดตั้งวัดขึ้น แต่ในทางปฏิบัตินั้นเป็น การขอพระบรมราชานุญาตเฉพาะแต่บริเวณที่ตั้งพระอุโบสถเท่านั้น ส่วนสำนักสงฆ์ หมายถึง สถานที่ ตั้งพำนักอาศัยของหมู่พระภิกษุสงฆ์ ซึ่งไม่ได้ขอพระบรมราชานุญาตใช้พื้นที่ดินแห่งนั้นเพื่อจัดตั้ง เป็นวัดขึ้น ดังนั้นสำนักสงฆ์จึงไม่มีโรงพระอุโบสถเพื่อใช้เป็นที่ทำสังฆกรรม วัดที่ได้รับพระราชทาน วิสุงคามสีมา ถือว่าเป็นวัดที่ถูกต้องและมีฐานะเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย

1.5.2 ประเภทของวัด

วัดแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ วัดหลวงหรือพระอารามหลวง หมายถึง วัดที่ พระมหากษัตริย์หรือพระบรมวงศานุวงศ์ทรงสร้าง หรือวัดที่รัฐบาลหรือราษฎรทั่วไปสร้างขึ้นแล้ว ทรงรับไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ และวัดราษฎร์ หมายถึง วัดที่ราษฎรทั้งหลายสร้างขึ้นตาม ศรัทธา และได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาถูกต้องตามกฎหมายจากทางราชการแล้ว และช่วยกัน ทำนุบำรุงวัดสืบต่อกันมา

1.5.3 พระอารามหลวงแบ่งตามระดับออกเป็น 3 ชั้น

1. พระอารามหลวงชั้นเอก หมายถึง เป็นวัดที่บรรจุพระบรมอัฐิหรือวัดที่มี เกียรติอย่างสูง มี 3 ชนิด คือ ราชวรมหาวิหาร ราชวรวิหาร และวรมหาวิหาร
2. พระอารามหลวงชั้นโท หมายถึง วัดที่มีเจดีย์สถานสำคัญ หรือวัดที่มีเกียรติ มี 4 ชนิด คือ ราชวรมหาวิหาร ราชวรวิหาร วรมหาวิหาร และวรวิหาร
3. พระอารามหลวงชั้นตรี หมายถึง วัดที่มีเกียรติ วัดประจำหัวเมือง หรือวัด สามัญ มี 3 ชนิด คือ ราชวรวิหาร วรวิหาร และสามัญ ไม่มีสร้อยต่อท้ายชื่อ

1.5.4 พระอารามหลวงแบ่งตามฐานันดรศักดิ์ออกเป็น 4 ชนิด คือ

1. ราชวรวิหาร หมายถึง พระอารามที่พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระราชินี สมเด็จพระยุพราช ทรงสร้างหรือปฏิสังขรณ์เป็นการส่วนพระองค์
2. วรวิหาร หมายถึง พระอารามที่พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระราชินี สมเด็จพระยุพราช ทรงสร้างหรือปฏิสังขรณ์พระราชทานเป็นเกียรติยศแก่ผู้ต่ำศักดิ์ลงมา หรือแก่วัด รวมทั้ง

วัดที่ประชาชนสร้างหรือปฏิสังขรณ์และท รางรับไว้เป็นพระอารามหลวง และยกเป็นเกียรติยศจัดว่า เป็นวัดมีเกียรติ

3. ราชวรมหาวิหาร หมายถึง พระอารามที่พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระราชินี สมเด็จพระยุพราช ทรงสร้างหรือปฏิสังขรณ์เป็นการส่วนพระองค์ เป็นพระอารามใหญ่ โดยที่สิ่งปลูก สร้างมีขนาดใหญ่โตสมพระเกียรติ มีความสำคัญมาก

4. วรมหาวิหาร หมายถึง พระอารามลักษณะเดียวกับชนิด ราชวรมหาวิหาร แต่มีความสำคัญน้อยกว่า และทรงสร้างหรือปฏิสังขรณ์แล้วพระราชทานเป็นเกียรติแก่ผู้อื่น

1.5.5 การใช้พื้นที่ของวัด โดยทั่วไปนิยมแบ่งเขตพื้นที่ภายในออกเป็น 3 ส่วน คือ

1. เขตพุทธาวาส เป็นพื้นที่สำหรับพระสงฆ์ใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นเสมือนสัญลักษณ์แห่งสถานที่ประทับขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะคำว่าพุทธาวาส มีความหมายเป็น สถานที่ประทับของพระพุทธเจ้า เขตพุทธาวาสมักประกอบด้วยสถาปัตยกรรมหลัก สำคัญๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับพระพุทธองค์และพิธีกรรมต่า งๆ คือ พระเจดีย์ พระมณฑป พระปรารค์ : เป็นอาคารที่สร้างเพื่อใช้เป็นศูนย์กลางหลักของวัด พระอุโบสถ: เป็นอาคารที่ใช้ประกอบพิธีกรรม ในการทำสังฆกรรม พระวิหาร: เป็นอาคารที่ใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาระหว่างพระสงฆ์และ ขมารวาส เจดีย์ราย เจดีย์ทิศ: เป็นอาคารที่ใช้บรรจุอัฐิ หรือประกอบเพื่อให้ผังรวมสมบูรณ์ หอ ระฆัง : คืออาคารที่ใช้เป็นเครื่องตีบอกเวลาสำหรับพระภิกษุสงฆ์ ศาลาต่าง ๆ เช่น ศาลาราย : เป็น อาคารที่ใช้เป็นที่นั่งพักของผู้มาเยือน ศาลาทิศ: เป็นอาคารที่ใช้ล้อมอาคารสำคัญสำหรับให้คฤหัสถ์ นั่งพัก หรือประกอบเพื่อให้ ผังรวมสมบูรณ์ พระระเบียง : เป็นอาคารที่ล้อมอาคารหลักสำคัญหรือ ล้อมแสดงขอบเขตแห่งพุทธาวาส พลับพลาเปลื้องเครื่อง : เป็นอาคารที่ใช้สำหรับเป็นที่ พระมหากษัตริย์เปลี่ยนชุดฉลองพระองค์ในวาระที่ทรงเสด็จพระราชดำเนินเพื่อบำเพ็ญพระราชกุศล

2. เขตสังฆาวาส หมายถึงขอบเขตบริเวณพื้นที่ส่วนหนึ่งของวัดที่กำหนดไว้ให้ เป็นที่อยู่อาศัยของพระภิกษุสงฆ์ เพื่อให้สามารถปฏิบัติภารกิจส่วนตัวที่ไม่เกี่ยวเนื่องกับพิธีการใด ทางศาสนาโดยตรง คำว่า สังฆาวาส มาจาก คำว่า สงฆ์ เชื่อมกับคำว่า อาวาส แปลว่า ที่อยู่แห่งหมู่ สงฆ์ พื้นที่บริเวณนี้จึงมักมีข อบเขตที่ มิดชิดและประกอบด้วยอาคารสถานที่สัมพันธ์เฉพาะกับ กิจกรรมและวัตรปฏิบัติที่เป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิตของเพศสมณะเท่านั้น อันได้แก่ กุฏิ: เป็น อาคารที่ใช้สำหรับอาศัย จำวัตรหลับนอน กัปปิยกุฏิ: คือโรงเก็บอาหาร หอฉัน: เป็นอาคารที่ใช้ สำหรับฉันภัตตาหาร วัจจกุฏิ: เป็นอาคารสำหรับใช้ขับถ่าย ศาลาการเปรียญ: เป็นอาคารที่ใช้ สำหรับ เรียนหนังสือของพระสงฆ์ หอไตร: เป็น อาคารที่ใช้ สำหรับ เก็บรักษาคัมภีร์ทาง ศาสนา ชันดาฆร: คือโรงไฟและต้มน้ำ เรือนไฟ (เปลื้อง ณ นคร. 2551) ธรรมศาลา: คือโรงเทศนา ธรรม ห้องสงฆ์: ห้องสำหรับชำระกาย ศาลาท่าน้ำ: เป็นอาคารที่ใช้เป็นที่อาบน้ำและทางเข้าสู่วัดทางน้ำ

3. เขตธรณีสงฆ์ หมายถึงเขตพื้นที่ในพระอารามที่วัดกำหนดพื้นที่บางส่วนที่ เหลือจากการจัดแบ่งเขตสำคัญ คือ เขตพุทธาวาส และเขตสังฆาวาส ให้เป็นเขตพื้นที่สำหรับเอื้อ ประโยชน์ใช้สอยในเชิงสาธารณประโยชน์ ในลักษณะต่างๆ ของวัด เช่น ใช้เป็นพื้นที่เปิดโล่งเพื่อ สร้างความร่มรื่นให้วัด หรือใช้เป็นสถานที่ก่อสร้างอาคารอื่นๆ เช่น สร้างเมรุสำหรับฌาปนกิจศพ

ชุมชน ตั้งโรงเรียนเพื่อให้การศึกษาแก่สังคม แบ่งเป็นพื้นที่ให้คฤหบดีเช่าเพื่อใช้เป็นแหล่งทำมาหากิน อาทิ การสร้างตึกแถว หรือทำเป็นตลาด เป็นต้น

การแบ่งพื้นที่วัดออกเป็น 3 ส่วนนี้ ในเชิงการออกแบบทางสถาปัตยกรรมจึงหมายถึงส่วนหนึ่งคือเขตพุทธาวาสถูกใช้เป็นพื้นที่กึ่งสาธารณะ (Semi-public zone) อีกส่วนหนึ่งคือ เขตสังฆาวาส ที่ใช้เป็นพื้นที่ส่วนตัว (Private zone) เฉพาะของพระสงฆ์ ส่วนเขตธรณีสงฆ์ก็เป็นเสมือนเขตพื้นที่สาธารณะ (Public zone) สำหรับคนทั่วไป (มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2550 ออนไลน์)

2. การท่องเที่ยว

2.1 ความหมายของการท่องเที่ยว

องค์การสหประชาชาติได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวไว้ว่า หมายถึง การเดินทางเพื่อความบันเทิง รื่นเริงใจ เยี่ยมญาติ หรือการไปร่วมประชุม แต่มิใช่เพื่อประกอบอาชีพเป็นหลักเป็นฐาน หรือไปพำนักอยู่เป็นการถาวร ส่วนการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้อธิบายว่า การท่องเที่ยวคือ การเดินทางตามเงื่อนไขที่กำหนดเป็นสากล 3 ประการคือ การเดินทางจากที่อยู่ปกติไปที่อื่นชั่วคราว การเดินทางโดยสมัครใจ การเดินทางที่ไม่ใช่ไปประกอบอาชีพหรือหารายได้และมีมิใช่เพื่อการศึกษา โดยที่จุดประสงค์ของการเดินทางไม่เฉพาะเพื่อการพักผ่อนหรือสนุกสนานรื่นเริงเท่านั้น รวมถึงเพื่อประชุม สัมมนา ศึกษาหาความรู้เพื่อการกีฬาติดต่อธุรกิจหรือเยี่ยมญาติ (ระพีพรรณ ทองหล่อ และคณะ. 2545: 7) ซึ่งสอดคล้องกับ จาฟารี (Alan Collier. 2003: 4; Citing Jafari. 1977) ที่ให้ความหมายไว้ว่า เป็นการที่มนุษย์ใช้ชีวิตชีวิตแตกต่างจากที่เคยเป็น หรือจากสิ่งแวดล้อมปกติในระยะเวลาไม่เกิน 1 ปี ติดต่อกัน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการพักผ่อน หรือเพื่อวัตถุประสงค์อื่นๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับการสร้างรายได้จากสถานที่ที่ไปเยือน เดวิดสัน (1995: 2) ให้ความหมายในทิศทางเดียวกันว่า หมายถึงการเดินทางออกจากที่พักในช่วงระยะเวลาสั้นๆ เป็นการชั่วคราวเพื่อการเยี่ยมญาติมิตร หรือวัตถุประสงค์ด้านการท่องเที่ยวอื่นๆ ที่ไม่ใช่การประกอบอาชีพ เช่น การพักผ่อน การเล่นกีฬา การประชุม การสัมมนา ส่วน พลอยศรี โปราณานนท์ (2544: 41) ให้ความหมายไว้ว่า หมายถึง หนึ่งในกิจกรรมต่างๆ ที่กระทำในเวลาว่าง แต่แตกต่างจากนั้นหนนาการตรงที่ว่าหนนาการจะเป็นกิจกรรมในยามว่างที่มักกระทำที่บ้านหรือ ใกล้บ้าน ในขณะที่ การท่องเที่ยวมักมีระยะทางเข้ามาเกี่ยวข้อง อาจจะมีการพักค้างคืนและมักมีกิจกรรมทางนันทนาการในแหล่งจุดหมายปลายทางนั้นด้วย

จากความหมายที่กล่าวมา สรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเป็นการเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว เดินทางด้วยความสมัครใจ เพื่อความบันเทิงรื่นเริงใจ เยี่ยมญาติ เพื่อการศึกษา ศาสนา กีฬา เพื่อติดต่อธุรกิจ ตลอดจนรวมถึงการประชุมสัมมนา แต่มิใช่เพื่อประกอบอาชีพเป็นหลักเป็นฐาน

2.2 การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ได้กล่าวถึงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ว่า คือ การท่องเที่ยวไปในสถานที่ที่เป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ สังคมหรือชุมชนตามธรรมชาติ เพื่อชื่นชม

และเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมสังคม ปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การเดินป่า การดำน้ำ การศึกษาวิถีชีวิต เป็นต้น เช่นเดียวกับ ลาซคูเรน (1991: 31) ได้ให้ความหมายว่า เป็นการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่เป็นการเดินทางท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อม โดยไม่รบกวนสภาพพื้นที่ทางธรรมชาติ ทั้งนี้ยังก่อให้เกิดความพึงพอใจและเห็นคุณค่าของธรรมชาติ ตลอดจนความเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมทั้งในอดีตและปัจจุบันของท้องถิ่นนั้นๆ รวมทั้งช่วยส่งเสริมให้เกิดการอนุรักษ์หรือลดผลกระทบทางลบที่จะเกิดต่อสภาพพื้นที่ และยังเป็นการสร้าง ความพร้อมให้กับชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมกับการท่องเที่ยว สอดคล้องกับคำกล่าวของ ราโพนอร์น แก้วสุริยะ (2547: 113) ที่ว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศโดยกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

จากแนวคิดดังกล่าวสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือการท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตวัฒนธรรมประเพณีไว้ให้ดีที่สุดเพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนในเชิงเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม เป็นการจัดการท่องเที่ยวที่เกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมน้อยที่สุด และให้การศึกษาเรียนรู้แก่นักท่องเที่ยวและประชากรท้องถิ่น ให้หยั่งรากลึกลงในจิตสำนึกของทุกคน รวมถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ในการวางแผน ตัดสินใจและได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว

2.3 การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2551 ออนไลน์) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ไว้ว่าคือ การท่องเที่ยวเพื่อชมสิ่งๆ ที่แสดงความเป็นวัฒนธรรม เช่น ปราสาท พระราชวัง วัด โบราณสถาน โบราณวัตถุ ประเพณี วิธีการดำเนินชีวิต ศิลปะทุกแขนง และสิ่งต่างๆ แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองที่มีการพัฒนาให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม การดำเนินชีวิตของบุคคลในแต่ละยุคสมัย ผู้ท่องเที่ยวจะได้รับทราบประวัติความเป็นมา ความเชื่อ มุมมอง ความคิด ความศรัทธาความนิยมของบุคคลในอดีตที่ถ่ายทอดมาถึงคนรุ่นปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับ ราณี อธิชัยกุล (2546: 83) ที่ให้ความหมายไว้ว่า การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม (Cultural tourism) หมายถึง การท่องเที่ยวเพื่อการชมหรือสัมผัสศิลปวัฒนธรรมแขนงต่างๆ ได้แก่ สถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม ภาษาและวรรณกรรม หัตถกรรม นาฏศิลป์และดนตรี รวมทั้งงานเทศกาล ประเพณี ตลอดจนการท่องเที่ยวชมมรดกทางประวัติศาสตร์ที่เป็นแหล่งประวัติศาสตร์ โบราณสถาน และศาสนสถาน ซึ่งเป็นไปในแนวทางเดียวกับ เชียงใหม่วิชิต เตอร์ (2550 ออนไลน์) ได้กล่าวไว้ว่า เป็นการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อชื่นชม และศึกษาวัฒนธรรมประเพณีที่มีเอกลักษณ์ของท้องถิ่น โดยชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการท่องเที่ยวบนพื้นฐานของการมีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อม และวัฒนธรรมของท้องถิ่น เช่น การเที่ยวชมประเพณีในราชสำนัก (ประเพณีหลวง) หรือประเพณีพื้นบ้านและการท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตในหมู่บ้าน เช่นเดียวกับ สว่างวรรณ (Sawangwan 2548: 22) ได้กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อาจจะเป็นไปได้ว่า

เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่เป็นประโยชน์ซึ่งจัดให้เที่ยวชมทิวทัศน์ทางวัฒนธรรมอันเป็นการเล่าเรื่องถึงคุณค่าที่สัมผัสได้และสัมผัสไม่ได้ระหว่างกิจกรรมอื่นๆ บนสถานที่มรดกทางวัฒนธรรม ในส่วนของการท่องเที่ยวให้ยั่งยืนต้องมีแผนการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมเช่นเดียวกับมรดกทางธรรมชาติอย่างต่อเนื่อง

โกเอลเนอ และ ริทชาย (Goeldner & Ritchie 2006: 264) กล่าวว่า การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความคุ้นเคยกับประชาชนในท้องถิ่นอื่นๆ หรือประเทศอื่นๆ เพื่อที่จะทำความเข้าใจและซาบซึ้งต่อวัฒนธรรมของประชาชนท้องถิ่นนั้นๆ ดังนั้นการท่องเที่ยวจึงเป็นการก่อให้เกิดความรู้และการติดต่อสื่อสาร ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างความเข้าใจต่อกัน ส่วนประสงค์ เอียมอนันต์ (2543: 120)

ICOMOS (อิโคโมสไทยแลนด์ . 2551 ออนไลน์) ได้กำหนดหลักการของกฎบัตรระหว่างประเทศ ว่าด้วยเรื่องการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไว้ดังนี้

1. การท่องเที่ยว คือ วิถีทางหลักแห่งการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม การอนุรักษ์จะต้องสร้างโอกาสให้ทั้งประชาชนในท้องถิ่น และผู้มาเยือนได้มีประสบการณ์ รับรู้ และเข้าใจในมรดกและวัฒนธรรมของชุมชนต่างๆ ที่หลากหลาย
2. ความสัมพันธ์ระหว่างมรดกทางวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว อาจเป็นไปได้ด้วยความรวดเร็วจนอาจก่อให้เกิดความขัดแย้งทางคุณค่าขึ้น จึงควรมีการจัดการในรูปแบบที่ยั่งยืน เพื่อให้สืบทอดแก่คนในรุ่นต่อไป
3. การอนุรักษ์และการวางแผนการท่องเที่ยว จะต้องเป็นหลักประกันแห่งประสบการณ์ที่คุ้มค่า เป็นที่พึงพอใจ และสร้างความสุขแก่ผู้มาเยือน
4. ชุมชนและประชาชนในท้องถิ่น ควรมีส่วนร่วมในการวางแผนการอนุรักษ์ และจัดการการท่องเที่ยว
5. กิจกรรมการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ต้องสร้างผลตอบแทนแก่ชุมชนท้องถิ่น
6. การส่งเสริมการท่องเที่ยวต้องปกป้อง และรักษาคุณค่าลักษณะเฉพาะของมรดกทั้งทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรม

2.4 การจัดการการท่องเที่ยว

การจัดการการท่องเที่ยว หมายถึง การกระทำอย่างมีเป้าหมายที่สอดคล้องกับหลักการ ทฤษฎีและแนวคิดที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงส ภาพที่แท้จริง รวมทั้งข้อจำกัดต่างๆ ของสังคมและสภาพแวดล้อม การกำหนดแนวทาง มาตรการ และแผนปฏิบัติการที่ดี ต้องคำนึงถึงกรอบความคิดที่ได้กำหนดไว้ มิฉะนั้นแล้วการจัดการท่องเที่ยวจะดำเนินไปอย่างไรทิศทางและประสบความล้มเหลว การพิจารณาการจัดการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ (System approach) และบรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายนั้น จำเป็นจะต้องพิจารณาระบบย่อย (Subsystem) หรือองค์ประกอบหลักของการจัดการท่องเที่ยว บทบาทหน้าที่ของแต่ละองค์ประกอบและความสัมพันธ์ (Relationship) ระหว่างองค์ประกอบเหล่านั้น รวมถึงการพิจารณาสภาพแวดล้อมของระบบการท่องเที่ยวด้วย (นิภาพร หนูอักษร. 2548: 17) ซึ่งองค์กร UNESCO ได้กล่าวถึงประสบการณ์การท่องเที่ยวในหลวงพระบางได้

แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การวางแผนและการจัดการเป็นสิ่งสำคัญ ถ้าหากประเทศต้องการที่จะประสบความสำเร็จ การขาดการวางแผนที่ดีในการก่อสร้าง การโฆษณา การลงทุน ก็จะไม่สามารถนำไปสู่ผลประโยชน์ได้ การขาดการบริหารที่มีประสิทธิภาพก่อให้เกิดปัญหาต่อภาวะการคุ้มครองในอนาคต ไม่ใช่แต่เพียงการวางแผนและการจัดการอย่างเดียวเท่านั้นว่าเป็นสิ่งสำคัญ แต่การมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการต่าง ๆ เหล่านี้ก็มีความสำคัญเช่นกัน ชุมชนในหลวงพระบางจะต้องได้รับรู้ในรายละเอียดและได้รับโอกาสเพื่อร่วมกันวางแผนและกระบวนการจัดการ (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). 2004:77)

2.4.1 การจัดการการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน คือ การบริหารจัดการการท่องเที่ยวให้พัฒนาในทุกๆ ด้านอย่างรอบคอบ ระมัดระวัง เกิดผลดีต่อเศรษฐกิจ สังคม และความงามทางสุนทรียภาพ มีการจัดการทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมอย่างชาญฉลาด เกิดประโยชน์อย่างสูงสุดและยาวนาน โดยไม่ทำให้สูญเสียเอกลักษณ์ทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของท้องถิ่น เช่นเดียวกับ ไร่ไพพรรณ แก้วสุริยะ (2547. ออนไลน์) ได้กล่าวถึง หลักการในการจัดการการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนตามหลักการการพัฒนาการท่องเที่ยวของโลก ไว้ว่า

1. อนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอดี (Using resource sustainable)

หมายถึง มีวิธีการจัดการใช้ทรัพยากร ทั้งมรดกทางธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรม อย่างมีประสิทธิภาพ ใช้อย่างประหยัด คำนึงถึงต้นทุนด้านคุณค่าและคุณภาพของธรรมชาติ และต้นทุนทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น

2. ลดการบริโภคและใช้ทรัพยากรที่เกินความจำเป็นควบคู่กับการลดการ

ก่อของเสีย (Reducing over-consumption and waste) การร่วมกันวางแผนกับผู้เกี่ยวข้องจัดการการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ หรือจัดหาทรัพยากรอื่นที่มีคุณสมบัติ มีคุณภาพเหมือนกัน หรือใช้ทดแทนกันได้ เพื่อลดการใช้ทรัพยากรที่หายาก

3. รักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติ สังคม และ

วัฒนธรรม (Maintain diversity) ต้องวางแผนขยายฐานการท่องเที่ยวโดยการรักษาและส่งเสริมให้มีความหลากหลายเพิ่มขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยการเพิ่มคุณค่า และมาตรฐานการบริการ เพื่อให้นักท่องเที่ยวใช้เวลาท่องเที่ยวในสถานที่นั้นนานขึ้น หรือกลับไปเที่ยวซ้ำอีก

4. ประสานแผนการพัฒนาการท่องเที่ยว (Integrating tourism into planing)

การประสานแผนการพัฒนา กับหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องเช่น แผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อบต. หรือเทศบาล) แผนพัฒนาของสำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม แผนพัฒนาจังหวัด แผนพัฒนาของกระทรวง ทบวง กรม ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ เพื่อให้การทำงานในสถานที่ท่องเที่ยว มีศักยภาพ

5. นำการท่องเที่ยวขยายฐานเศรษฐกิจในท้องถิ่น (Supporting local economy) การประสานงานกับองค์กรปกครองท้องถิ่น และหน่วยงานราชการ ที่เกี่ยวข้อง ส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวในท้องถิ่น โดยสรรหาความโดดเด่นของทรัพยากรในท้องถิ่น นำไปประชาสัมพันธ์ เพื่อให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้าไปเที่ยว เป็นการสร้างรายได้กระจายสู่ประชากรที่ประกอบการในท้องถิ่น

6. การมีส่วนร่วม การสร้างเครือข่ายพัฒนาการท่องเที่ยวกับท้องถิ่น (Involving local communities) มีการร่วมทำงานกับท้องถิ่นแบบองค์รวม (Participation approach) โดยเข้าเป็นหน่วยงานร่วมจัด ร่วมวิเคราะห์ หรือร่วมแก้ปัญหา ร่วมส่งเสริมการขายการท่องเที่ยว ร่วมประเมินผลการท่องเที่ยว เป็นต้น นอกจากนี้ต้องประสานเครือข่ายระหว่างองค์กรและท้องถิ่น เพื่อยกระดับคุณภาพของการจัดการการท่องเที่ยวในท้องถิ่น

7. จัดประชุม และปรึกษาหารือกับผู้เกี่ยวข้องที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน (Consulting stakeholders and the public) ต้องมีการประสานกับพหุภาคี ได้แก่ ชุมชนหรือประชาคมในพื้นที่ องค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยว สถาบันการศึกษา สถาบันการศาสนา หน่วยงานราชการที่รับผิดชอบในพื้นที่ เพื่อร่วมประชุมปรึกษาหารือ ในการเพิ่มศักยภาพให้กับแหล่งท่องเที่ยว การประเมินผลกระทบการท่องเที่ยว การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและด้านการตลาด เพื่อร่วมปฏิบัติในทิศทางเดียวกัน

8. การพัฒนาบุคลากร (Training staff) การให้ความรู้ การฝึกอบรม การส่งพนักงานดูงานอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้พนักงานมีความรู้ มีแนวคิด และมีวิธีปฏิบัติในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน เป็นการพัฒนาบุคลากรในองค์กร และช่วยยกระดับมาตรฐานการบริการการท่องเที่ยว

9. การจัดเตรียมข้อมูล บริการข่าวสารการท่องเที่ยว (Marketing tourism responsibly) มีการจัดเตรียมข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยว และการบริการการขายให้พร้อม มีเพียงพอต่อการเผยแพร่ ซึ่งอาจจัดทำในรูปแบบสื่อทัศนูปกรณ์รูปแบบต่างๆ

10. ประเมินผล ตรวจสอบ และวิจัย (Undertaking research) การช่วยแก้ปัญหาและเพิ่มคุณค่า รวมถึงคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยว การลงทุนในธุรกิจท่องเที่ยว ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวต้องมีการประเมินผล การตรวจสอบผลกระทบ และการศึกษาวิจัย เพื่อทราบผลของการบริการนำมาปรับปรุงและแก้ไขการจัดการ การบริการอย่างมีประสิทธิภาพ

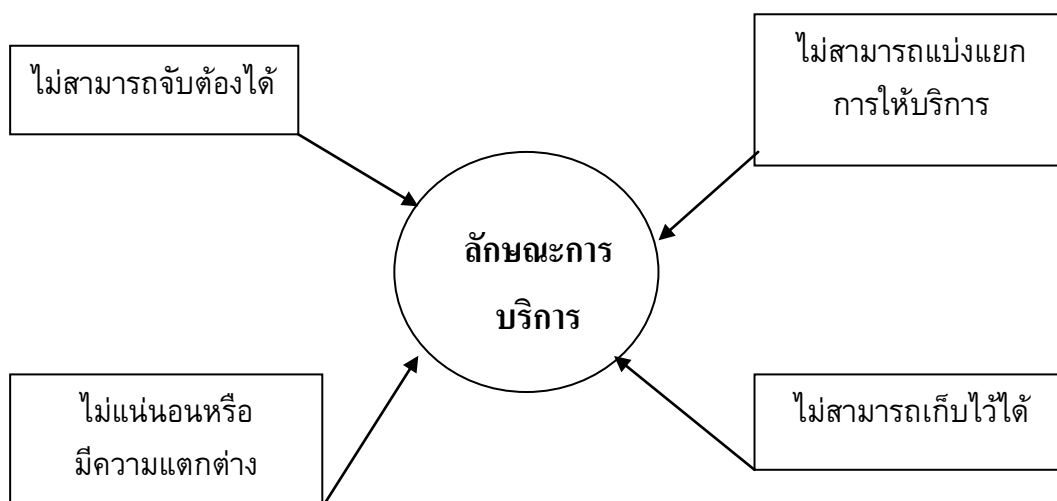
2.4.2 การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยว เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันระหว่างบุคคลหลายฝ่าย ดังนั้นจึงให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการเป็นหลัก ดังที่ ปรียา แสงศิริ (2542: 31-32) ได้กล่าวว่า การท่องเที่ยวแบบเดิมเป็นการท่องเที่ยวที่เน้นความพึงพอใจและรายได้ทางเศรษฐกิจโดยจำกัดที่ขนาดและปริมาณผลตอบแทน ในขณะที่การท่องเที่ยวแบบใหม่เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นการจำกัดที่รูปแบบของกิจกรรมและวัตถุประสงค์ที่เหมาะสมกับแต่ละพื้นที่โดยมีการวางแผน และมีกระบวนการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อเอื้อประโยชน์กลับไปสู่ท้องถิ่นให้มากที่สุด อันจะ

นำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน เช่นเดียวกับ มนัส สุวรรณ และ คณะ (2541: 124-125) ซึ่งได้กำหนดกรอบของการบริหารจัดการการท่องเที่ยวไว้ 5 ประการ คือ การสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรท่องเที่ยว การปรับปรุงและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว การโฆษณาและประชาสัมพันธ์ การบริหารแหล่งท่องเที่ยว และการรักษาความปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยว

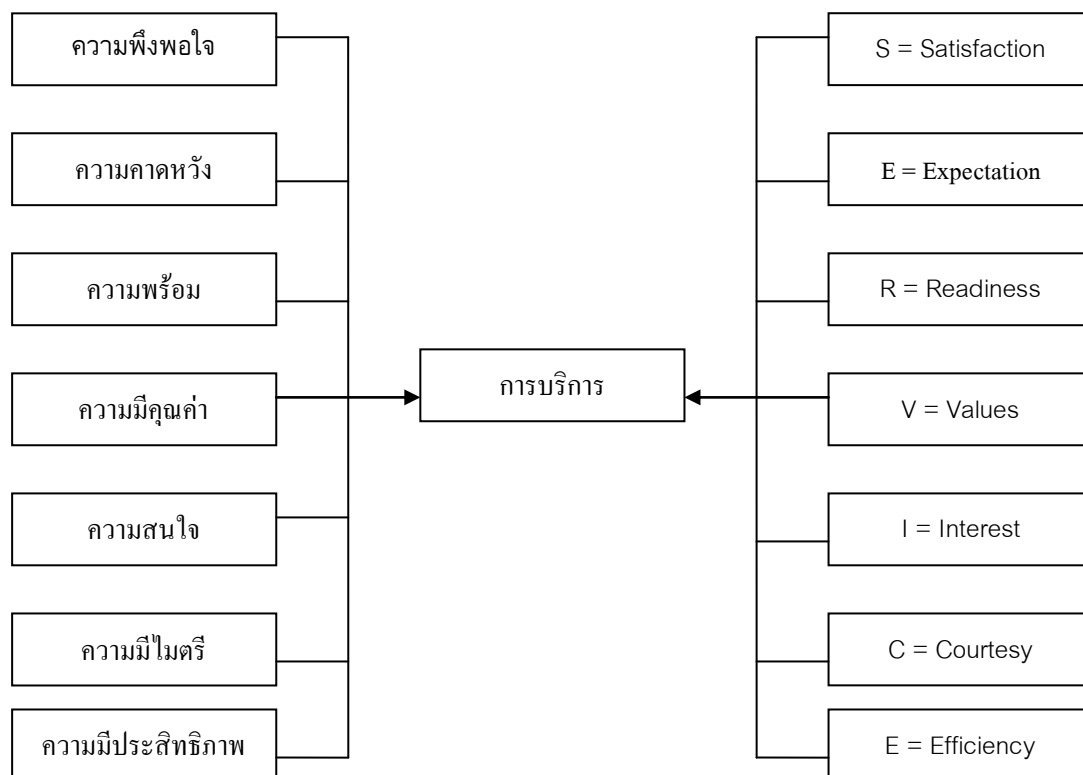
2.5 การให้บริการการท่องเที่ยว

การให้บริการ หมายถึงการให้ความสะดวกรวดเร็วในการประกอบกิจกรรมด้วยวิธีต่างๆ เพื่อสนองตอบต่อความต้องการของลูกค้า ตลอดจนถึงการสร้างความพึงพอใจและประทับใจในการให้บริการ (จิตติมา วีรภัทรพงศ์. 2546: 7) ส่วน ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ (2541: 335) ได้กล่าวถึงลักษณะการบริการว่า ไม่สามารถจับต้องได้ (Intangibility) คือ บริการไม่สามารถที่จะมองเห็นหรือเกิดความรู้สึกได้ก่อนที่จะมีการซื้อ ไม่สามารถแบ่งแยกการให้บริการ (Inseparability) คือเป็นการผลิตและบริการในขณะเดียวกัน กล่าวคือผู้ขายหนึ่งรายสามารถให้บริการลูกค้าในขณะนั้นได้หนึ่งราย เนื่องจากผู้ขายแต่ละรายมีลักษณะเฉพาะตัวไม่สามารถให้คนอื่นมาบริการแทนได้เพราะต้องผลิตและบริการในเวลาเดียวกัน ทำให้ขายบริการอยู่ในในวงจำกัดในเรื่องเวลา ไม่แน่นอนหรือมีความแตกต่าง (Variability) ลักษณะของการให้บริการไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับว่าผู้ขายบริการเป็นใคร จะให้บริการเมื่อไร ที่ไหน อย่างไร ไม่สามารถเก็บไว้ได้ (Perishability) คือ การบริการไม่สามารถเก็บไว้ได้เหมือนสินค้าอื่นๆ ถ้าความต้องการมีสม่ำเสมอ การให้บริการก็จะไม่มีปัญหา แต่ถ้าลักษณะของความต้องการไม่แน่นอนจะทำให้เกิดปัญหา คือ บริการไม่ทันหรือไม่มีลูกค้า



ภาพประกอบ 1 แสดงลักษณะการบริการ
ที่มา ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ (2541: 335)

หลักพื้นฐานสำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จของการบริการที่มีคุณภาพ ของคำว่า “บริการ (Service)” เมื่อแยกตัวอักษรแต่ละตัวเป็นคำขึ้นต้นขององค์ประกอบของความสำเร็จในการบริการคือ



ภาพประกอบ 2 แสดงหลักพื้นฐานของความสำเร็จในการให้บริการ
ที่มา: จิตติมา วีรภัทรพงศ์. 2546: 21

3. การสำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยว

การสำรวจ ทรัพยากร (resource audit) สถาบันพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ร่วมกับมหาวิทยาลัย Oxford Brooks ได้กำหนดรูปแบบหลักการการสำรวจทรัพยากรท่องเที่ยว ไว้มีประเด็นที่จะต้องเก็บข้อมูลคือ ชื่อและลักษณะที่ตั้ง การเข้าถึง เจ้าของ การให้บริการ ข้อมูลท่องเที่ยว การติดต่อ ซึ่งมีขั้นตอน (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. 2545) ดังนี้

1. จำแนกทรัพยากรท่องเที่ยว

1.1 ประเภทของทรัพยากร

- 1) ทรัพยากรหลัก เป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยว
- 2) ทรัพยากรรอง เพื่อสนับสนุนทรัพยากรหลักในการดึงดูดนักท่องเที่ยว

1.2 ชนิดของทรัพยากร

- 1) ทรัพยากรธรรมชาติ: พืช สัตว์ ภูมิทัศน์ ภูมิอากาศ น้ำ
- 2) ทรัพยากรวัฒนธรรม: ศาสนา มรดกวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์
- 3) ทรัพยากรเหตุการณ์สำคัญ: งานมหกรรม การแข่งขัน งานแสดงผลภัณฑ์
- 4) ทรัพยากรกิจกรรม: นันทนาการ ผจญภัย สิ่งอำนวยความสะดวก
- 5) ทรัพยากรบริการ: ที่พัก อาหาร การต้อนรับ การขนส่ง

2. สำรวจทำรายการทรัพยากรท่องเที่ยว

การสำรวจรายการทรัพยากรท่องเที่ยว 5 ชนิด คือ ธรรมชาติ วัฒนธรรม เหตุการณ์ สำคัญ กิจกรรม และการบริการดังกล่าว โดยการเก็บข้อมูลรายละเอียดของสิ่งที่มีความน่าสนใจ ดึงดูดใจ ความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ ความสำคัญ คุณค่า ข่าวสาร สถานที่ตั้ง การเข้าถึงแหล่ง ผู้ดูแลรับผิดชอบจัดการ ช่วงเวลาให้บริการ การติดต่อประสานงาน ปริมาณการใช้ ผู้เข้าใช้ ลักษณะการใช้ และค่าธรรมเนียมการใช้แหล่งทรัพยากร

3. การประเมินทรัพยากรท่องเที่ยว

1. คุณภาพทรัพยากร คือ สิ่งที่ทำให้ทรัพยากรนั้นดีกว่า หรือด้อยกว่าทรัพยากรอื่นในสถานที่อื่น ๆ การได้รับการดูแลรักษาจุดด้อยเสียหาย คุณภาพบริการ สิ่งที่ต้องปรับปรุง สิ่งที่เป็นปัญหาอุปสรรค

2. ความโดดเด่นของทรัพยากร ได้แก่ มีสิ่งที่ทำให้ทรัพยากร ในพื้นที่นั้น ๆ มีความน่าสนใจเป็นพิเศษ ซึ่งแตกต่างจากที่อื่น กระทั่งสามารถสร้างความภาคภูมิใจในสถานที่นั้น ๆ

3. อำนาจในการดึงดูดนักท่องเที่ยว ได้แก่ สิ่งที่มีบทบาทในกิจกรรม ระบบการวัดการประเมินระดับการใช้ การเพิ่มแรงดึงดูดมากขึ้น

4. ฐานข้อมูลของทรัพยากรท่องเที่ยว ได้แก่ ข้อมูลที่ทำให้ทรัพยากรนั้นมีคุณประโยชน์ต่อแหล่งท่องเที่ยว การท่องเที่ยวประเภท ที่เหมาะสมและน่าพึงพอใจ ในปัจจุบัน การเพิ่มความดึงดูดเพื่อมีบทบาทสำคัญในอนาคต และลักษณะปัญหาอุปสรรคต่อการพัฒนา

4. นโยบายการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยว

4.1 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ .ศ. 2550 (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. 2550 ออนไลน์)

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ .ศ. 2550 มีสาระที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมอยู่หลายมาตรา ได้แก่

มาตรา 79 รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านสังคม การศึกษา และวัฒนธรรมอนุรักษ์ ฟื้นฟู ปกป้อง และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี ของชาติ ตลอดจนจรรยาบรรณอันดีงามและภูมิปัญญาท้องถิ่น และต้องปลูกฝังและส่งเสริมให้ประชาชน มีจิตสำนึกในเรื่องดังกล่าว

มาตรา 84 หมวด 5 นโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ กำหนดไว้ว่า “รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติ และ สิ่งแวดล้อม ดังนี้ (1) จัดให้มีแผนการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างเป็นระบบ โดยให้ประชาชนชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนดังกล่าว ด้วย (2) ส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการ สงวน บำรุงรักษาและ ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล (3) ส่งเสริม บำรุงรักษา และคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน

โดยให้ประชาชน ชุมชนท้องถิ่น และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการดำเนินงาน”

มาตรา 280 หมวด 14 การปกครองส่วนท้องถิ่น กำหนดไว้ว่า “องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีหน้าที่บำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น”

มาตรา 281 เพื่อส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ย่อมมีอำนาจหน้าที่ตามที่กฎหมายบัญญัติ (1) การจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในเขตพื้นที่ (2) การเข้าไปมีส่วนในการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่นอกเขตพื้นที่เฉพาะในกรณีที่มีผลกระทบต่อ การดำรงชีวิตของประชาชนในพื้นที่ของตน (3) การมีส่วนร่วมในการพิจารณาเพื่อริเริ่มโครงการหรือกิจกรรมใดนอกเขตพื้นที่ซึ่งอาจมีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมหรือสุขภาพอนามัยของประชาชนในพื้นที่

4.2 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) ได้ระบุถึงพันธกิจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมไว้ว่า ดำรงความหลากหลายทางชีวภาพ สร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้สมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ ให้ชุมชนมีความรู้เพื่อคุ้มครอง ทรัพยากร ด้วยการส่งเสริม ชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากร และได้มียุทธศาสตร์การสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมให้เป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศ โดยให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในการอยู่ร่วมกันกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสันติและเกื้อกูล (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ . 2550 ออนไลน์)

ประเด็นการพัฒนานบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพและการสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม มีการให้ความสำคัญถึง การรักษาฐานทรัพยากรและความสมดุลของระบบนิเวศ เพื่อรักษาสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ โดยพัฒนาระบบฐานข้อมูลและสร้างองค์ความรู้ ส่งเสริมสิทธิชุมชนและการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร และการสร้างสภาพแวดล้อมที่ดี โดยการปรับแบบแผนการผลิตและพฤติกรรมบริโภค เพื่อลดผลกระทบต่อฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการพัฒนาคุณค่าความหลากหลายทางชีวภาพ และภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางสำคัญ เริ่มจากการจัดการองค์ความรู้และสร้างภูมิคุ้มกัน คุ้มครองทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพจากการคุกคามภายนอก (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ: 2550 ออนไลน์)

4.3 นโยบายภาคการท่องเที่ยวและบริการของรัฐบาล

นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ นายกรัฐมนตรี ได้แถลงต่อรัฐสภาไว้เมื่อ วันที่ 29 ธันวาคม 2551 คือ

1. ขยายฐานภาคบริการ ในโครงสร้างการผลิตของประเทศ โดยเพิ่มความหลากหลายของธุรกิจบริการ เพิ่มมูลค่า เพิ่มความสามารถในการแข่งขัน พัฒนาแรงงานฝีมือทั้งในด้านคุณภาพและความรู้ด้านภาษา และเชื่อมโยงธุรกิจภาคบริการ อุตสาหกรรม และเกษตรเข้าด้วยกันให้เป็นกลุ่มสินค้า เช่น ธุรกิจสุขภาพ อาหาร และการท่องเที่ยว รวมทั้งสินค้าบริการที่ใช้ความคิดสร้างสรรค์บนพื้นฐานของวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยที่เชื่อมโยงกับเทคโนโลยีสมัยใหม่

2. พัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ทั้งของรัฐและเอกชน โดยรักษาและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเดิมที่มีอยู่แล้ว ทั้งแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น โดยเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของชุมชน รวมทั้งจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษด้านการท่องเที่ยวและกำหนดจุดขายของแหล่งท่องเที่ยวของแต่ละภาคและกลุ่มจังหวัดให้มีความเหมาะสมเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เช่น กรุงเทพมหานครที่ทรงเสน่ห์ ภาคใต้เป็นศูนย์กลางท่องเที่ยวทางทะเลระดับโลก ภาคเหนือเป็นศูนย์กลางอารยธรรมล้านนา ภาคอีสานเป็นศูนย์กลางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ โบราณคดี วัฒนธรรมและชายแดน ภาคกลางเป็นศูนย์กลางท่องเที่ยวอารยธรรมมรดกโลก และมรดกธรรมชาติ เป็นต้น

3. พัฒนามาตรฐานบริการด้านการท่องเที่ยว โดยจัดให้มีมาตรฐานธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่น มาตรฐานธุรกิจนำเที่ยว มาตรฐานการเดินทาง มาตรฐานร้านจำหน่ายสินค้าที่ระลึก มาตรฐานที่พักและโรงแรม เป็นต้น รวมทั้งพัฒนามาตรฐานบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่น พนักงานโรงแรม พนักงานบริษัทนำเที่ยว มัคคุเทศก์ พนักงานร้านอาหาร พนักงานรถนำเที่ยว เป็นต้น และปรับปรุงมาตรฐานการให้บริการของหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ทั้งในด้านความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว และค่าธรรมเนียมและบริการของรัฐ

4. พัฒนาด้านการตลาดและประชาสัมพันธ์ การท่องเที่ยว โดยสนับสนุนให้ภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและกลยุทธ์ด้านการตลาด และกำหนดกลยุทธ์การประชาสัมพันธ์เพื่อสนับสนุนจุดขายที่มีความโดดเด่น ของไทยให้เป็นศูนย์กลางระดับโลก โดยเฉพาะความพร้อมของการให้บริการทางด้านศูนย์กลางการประชุมและแสดงสินค้านานาชาติ และศูนย์กลางท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ รวมทั้งส่งเสริมบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้เข้ามามีส่วนร่วมในการประชาสัมพันธ์เพื่อยกระดับแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นที่รู้จักทั่วโลก

5. ปรับปรุงแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทั้งหมดให้มีความทันสมัยและสนับสนุนซึ่งกันและกัน และเพิ่มประสิทธิภาพของการบังคับใช้กฎหมายทางด้านความปลอดภัยและสิ่งแวดล้อม(สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี : 2552 ออนไลน์)

4.4 นโยบายด้านการท่องเที่ยวของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา . (2553 ออนไลน์) สรุปประเด็นสำคัญ ของนโยบายการท่องเที่ยว ดังนี้

1. เร่งฟื้นฟูระดับความสัมพันธ์และร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านเพื่อให้ไทยเป็นประตูทางผ่านหลักของการท่องเที่ยวในภูมิภาคทั้งด้าน การตลาดการขนส่ง การลงทุน การบริหารจัดการ รวมถึงการจัดปัญหาและอุปสรรคในการท่องเที่ยว
2. บริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยใช้กลยุทธ์การตลาดเชิงรุกโดยสร้างกิจกรรมท่องเที่ยวทั้งระดับภายในประเทศและระหว่างประเทศและยกระดับประเทศไทยให้เป็นศูนย์กลางการประชุมการสัมมนา และการแสดงสินค้าของภูมิภาคเอเชีย
3. เร่งพัฒนา บุรณะ พื้นฟูมรดกและสินทรัพย์ทางวัฒนธรรมทั้งในเขตเมืองและนอกเมืองเพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวใหม่ สร้างแหล่งจับจ่ายซื้อสินค้าของนักท่องเที่ยว โดยจะส่งเสริมบทบาทเอกชนร่วมกับชุมชนในการรักษาแหล่งท่องเที่ยวและวิถีชีวิต ให้แก่ในสภาพเดิมอย่างต่อเนื่อง
4. เพิ่มความหลากหลายของการท่องเที่ยวรูปแบบต่าง ๆ ทั้งการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ รวมทั้งการท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรม โดยส่งเสริมการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่และให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวมากขึ้น ทั้งในรูปแบบการจัดสหกรณ์การท่องเที่ยว และการพัฒนาพื้นที่ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว
5. เพิ่มมาตรการอำนวยความสะดวก สร้างความปลอดภัยและป้องกันการเอาเปรียบนักท่องเที่ยว รวมทั้งเร่งรัดการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของนักท่องเที่ยวอย่างจริงจัง

4.5 นโยบายของคณะกรรมการ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2550– 2554

1. ส่งเสริมให้การท่องเที่ยวมีบทบาทในการช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนทั่วทุกภูมิภาคของไทย และเป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ ก่อให้เกิดการสร้างงานและเพิ่มรายได้ให้กับประเทศ
2. ส่งเสริมให้การท่องเที่ยวของประเทศไทยเติบโตอย่างยั่งยืน โดยเน้นการขยายฐานตลาดนักท่องเที่ยวคุณภาพ ทั้งในพื้นที่ใหม่และในตลาดเฉพาะกลุ่ม ภายใต้การสร้างความเข้มแข็งของตราสินค้า (Brand) ประเทศไทยอย่างต่อเนื่อง
3. ส่งเสริมให้การท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตคนไทย โดยกระตุ้นให้เกิดการท่องเที่ยวภายในประเทศที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้และ สร้างสรรค์ประโยชน์อันจะนำไปสู่การกระตุ้นจิตสำนึกรักษาสิ่งแวดล้อม รวมทั้งให้เกิดความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์วัฒนธรรมไทย
4. ส่งเสริมการท่องเที่ยวให้กระจายตัวสู่แหล่งท่องเที่ยวรองมากขึ้น เพื่อสร้างสมดุล ระหว่างพื้นที่ทั้งด้านเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการท่องเที่ยวเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มจังหวัดและข้ามภูมิภาค
5. ส่งเสริมการเดินทางท่องเที่ยวเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้าน โดยการทำการตลาดร่วมกัน เพื่อกระตุ้นให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยวทั้งภายในภูมิภาคและภายนอกภูมิภาค อันจะนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ได้มาตรฐานร่วมกันอย่างเป็นระบบ

6. มุ่งพัฒนาองค์กร ระบบบริหารจัดการ และเสริมสร้างบุคลากรให้มีทักษะและขีดความสามารถทางการตลาดท่องเที่ยว เพื่อให้เป็นองค์กรแห่งการขับเคลื่อน (Driving force) ที่มีประสิทธิภาพในการดำเนินงาน และมีศักยภาพทางการแข่งขันระดับนานาชาติ

7. พัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการท่องเที่ยว (e-tourism) เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ประเทศไทย และเสริมสร้างศักยภาพในการส่งเสริมการตลาดผ่านสื่อสารสนเทศ

8. ส่งเสริมการอำนวยความสะดวกและความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว โดยประสานความร่วมมือและแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว กับหน่วยงานภาครัฐ และเอกชน (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2551 ออนไลน์)

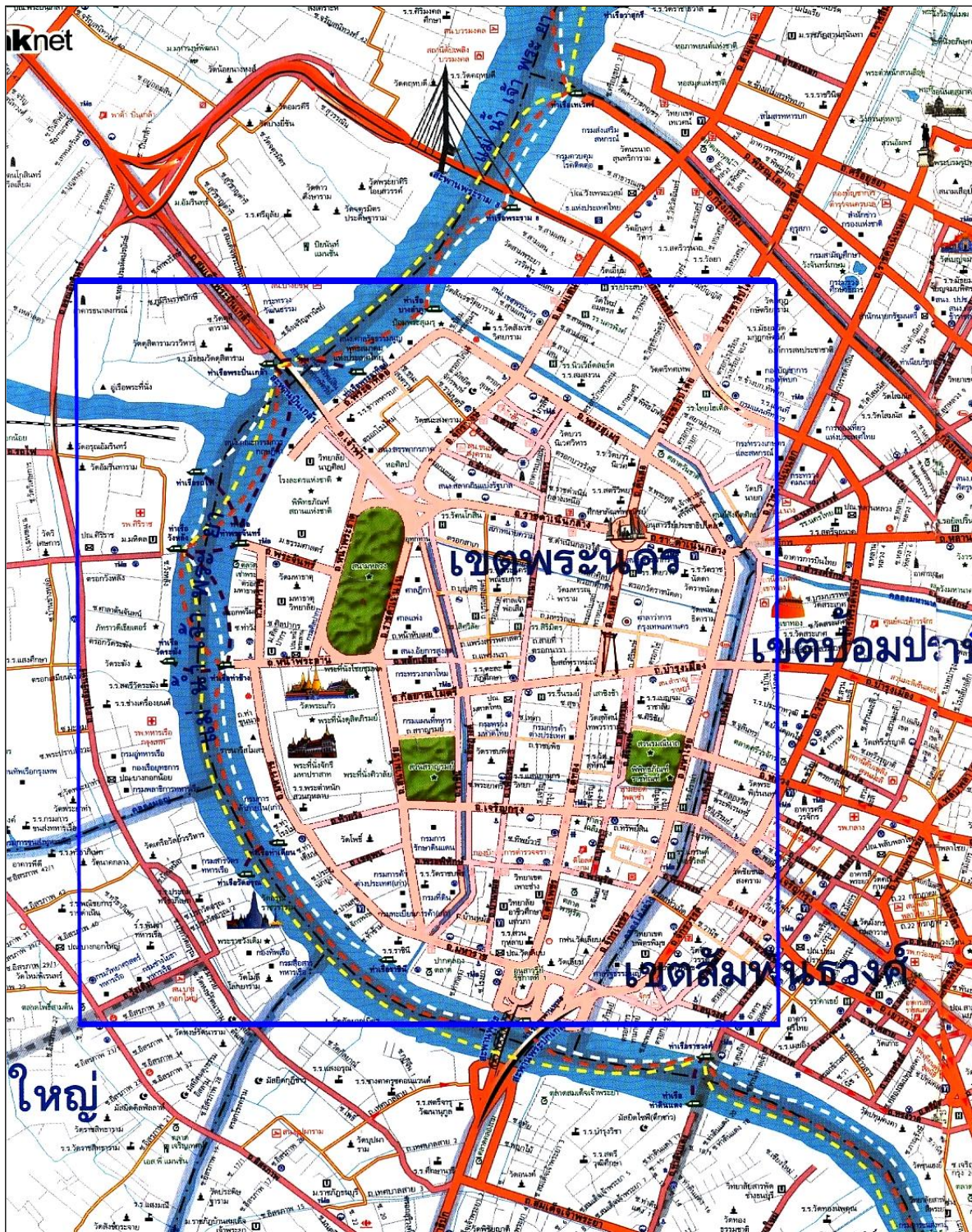
5. บริบทพื้นที่ศึกษา

5.1 ข้อมูลทั่วไปของกรุงเทพมหานคร

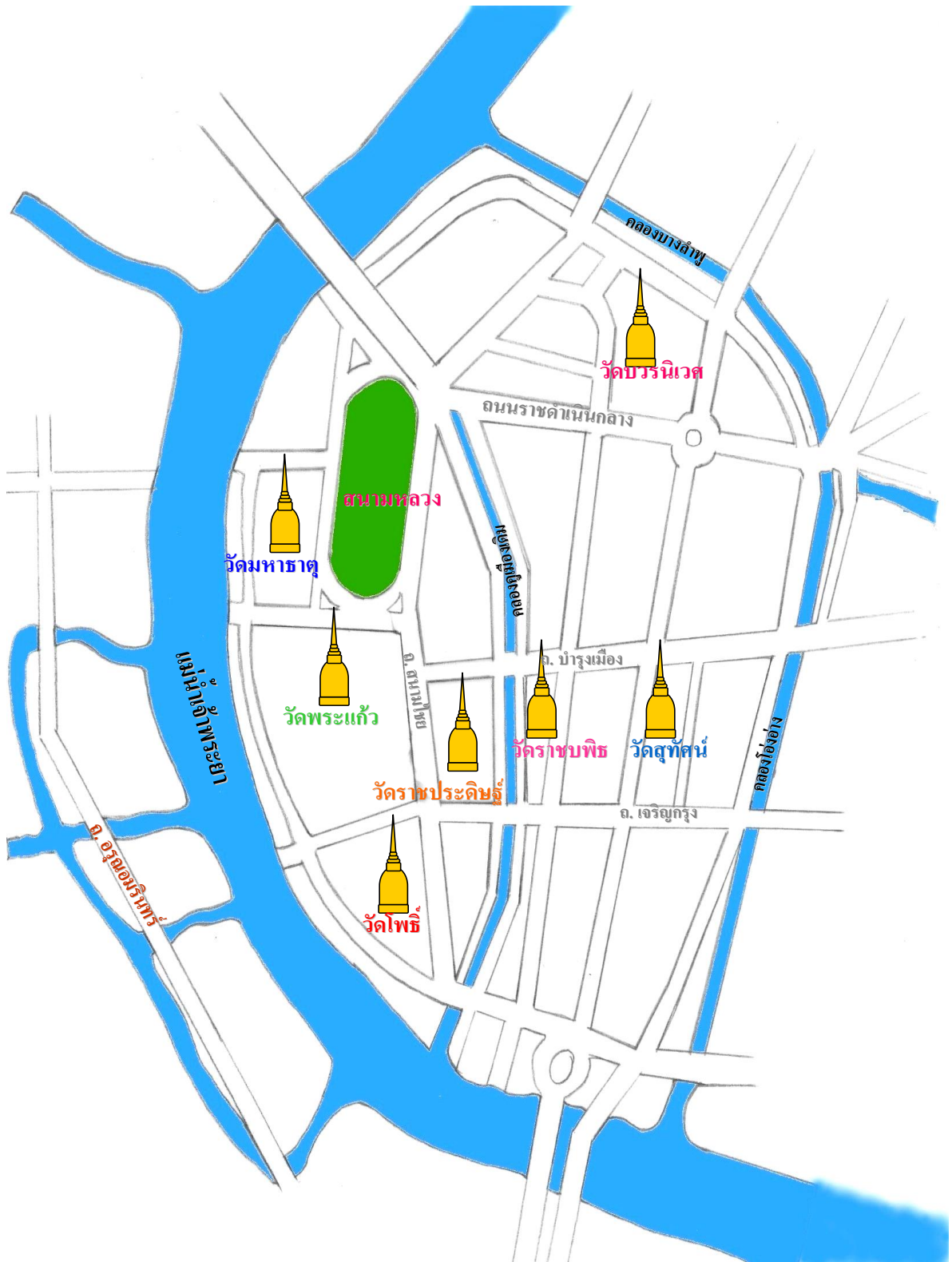
กรุงเทพมหานครเป็นเมืองหลวงของประเทศไทย จึงเป็นศูนย์กลางการปกครอง เศรษฐกิจ การศึกษา วัฒนธรรม รวมทั้งระบบ การขนส่งที่ดี กรุงเทพมหานครได้สถาปนาขึ้นเป็นเมืองหลวงของไทยในปี พ.ศ. 2325 โดยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงมีพระราชดำริว่า บริเวณที่ตั้งของกรุงธนบุรีทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำมีลักษณะเป็นดอนแต่ก็เป็นท้องคุ้ง น้ำเซาะตลิ่งพังอยู่เสมอไม่คงทนถาวร ในขณะที่ทางฝั่งกรุงเทพฯ มีชัยภูมิดีกว่า คือ มีลักษณะเป็นแหลม มีพื้นที่เพิ่มอยู่เสมอ มีลำน้ำเป็นขอบเขตกว่าครึ่ง หากมีข้าศึกมาประชิดพระนครก็สามารถป้องกันได้โดยง่าย ด้วยเหตุนี้จึงมีพระราชดำริให้สร้างเมืองหลวงขึ้นทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา (กองการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร, 2551 ออนไลน์)

การบริหารการปกครองของกรุงเทพมหานครนั้นได้แยกเป็นเอกเทศเช่นเดียวกับจังหวัดอื่นๆ ซึ่งหน่วยงานในท้องที่ จะเป็นผู้รับผิดชอบดูแลสภาพความเป็นอยู่ และได้รับการสนับสนุนจากการรัฐบาล โดยมีผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครมาจากการเลือกตั้ง และเป็นผู้รับผิดชอบในการบริหารงาน อยู่ในตำแหน่งตามวาระ วาระละ 4 ปี

ระบบการขนส่ง การเดินทางก็มีให้เลือกใช้หลายประเภททั้งระบบรางและระบบถนน เช่น 1) รถไฟฟ้ามหานคร หรือ รถไฟฟ้า BTS เป็นระบบการขนส่งที่รวดเร็วและปลอดภัย 2) รถไฟฟ้ากรุงเทพ ก็เป็นอีกทางเลือกหนึ่งของการเดินทางที่สะดวกและรวดเร็ว 3) รถโดยสารประจำทางของ ขนส่งมวลชนกรุงเทพมหานคร 4) รถแท็กซี่ มีทั้งประจำอยู่ที่สนามบินและโรงแรม และแท็กซี่ที่ให้บริการทั่วไปมีมิเตอร์เป็นตัวบอกระยะทางและ ค่าโดยสาร 5) รถตุ๊กตุ๊ก มีชื่อเรียกทางราชการว่า รถสามล้อเครื่อง 6) เรือโดยสาร นักท่องเที่ยวจะต้องสอบถามถึงลักษณะของเรือประเภทต่างๆ เพื่อความสะดวกและการกำหนดระยะเวลาในการเดินทาง เส้นทางของเรือโดยสารที่แล่นในแม่น้ำเจ้าพระยา คือ นนทบุรี-กรุงเทพมหานคร โดยเริ่มจากท่าบ้านนนทบุรี และหมดระยะที่ท่าเรือสะพานตากสิน (กองการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร, 2551 ออนไลน์)



ภาพประกอบ 3 แสดงอาณาเขตของเกาะรัตนโกสินทร์
ที่มา: thinknet แผนที่และคู่มือเที่ยวไทย 2551.



ภาพประกอบ 4 แสดงจุดที่ตั้งของวัดพระอารามหลวงชั้นเอกทั้ง 7 วัด

5.2 เกาะรัตนโกสินทร์

ที่ตั้งเกาะรัตนโกสินทร์ในอดีตคือตำบลบางกอกซึ่งมีพื้นที่ทั้งฝั่ง กรุงเทพมหานครและฝั่งธนบุรีรวมเป็นแผ่นดินผืนเดียวกันมาก่อน เป็นที่ตั้งถิ่นฐานของชุมชนบางกอกที่เจริญเติบโตและหนาแน่นขึ้นเป็นลำดับพร้อมๆ กับความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา นับแต่สมัยพระเจ้าอู่ทองทรงสถาปนากรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี เมื่อ พ.ศ. 1893 ชุมชนเมืองบางกอกนี้เจริญเติบโตขึ้นเนื่องจากเป็นเมืองที่อยู่ถัดมาจากเมือง พระประแดงซึ่งเป็นเมืองด่านสำคัญที่รักษาพื้นที่บริเวณปากอ่าวไทย แต่เดิมนั้นแม่น้ำเจ้าพระยามีลักษณะคดเคี้ยวมากซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการติดต่อค้าขาย จึงเป็นเหตุให้พระมหากษัตริย์หลายพระองค์โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ขุดคลองลัดขึ้นหลายช่วงเพื่อลัดระยะทางการเดินเรือจากทะเลไปสู่กรุงศรีอยุธยา โดยเฉพาะในสมัย พระไชยราชาธิราชได้มีการขุดคลองลัดบางกอกขึ้นจากคลอง บางกอกน้อยถึงคลองบางกอกใหญ่ คือบริเวณมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ทำพระจันทร์ข้างพระบรมมหาราชวังถึงท่าเตียนในปัจจุบัน เป็นสาเหตุให้แม่น้ำเปลี่ยนทิศทางจนคลองลัดขยายตัวกว้างออกกลายเป็นแม่น้ำ ส่วนเส้นทางแม่น้ำเดิมกลับแคบลงและตื้นเขินจนเปลี่ยน สภาพกลายเป็นคลองบางกอกน้อยและคลองบางกอกใหญ่ในเวลาต่อมา ส่งผลให้สภาพพื้นที่บริเวณนี้เปลี่ยนจากแผ่นดินผืนเดียวกันแยกออกเป็น 2 ผืน โดยมีแม่น้ำเจ้าพระยาผ่ากลางดังปัจจุบัน ในปี พ.ศ. 2520 ทางราชการได้กำหนดชื่อ “เกาะรัตนโกสินทร์” ขึ้นด้วยมีวัตถุประสงค์จะกำหนดไว้ เป็นเขตปรับปรุงปฏิสังขรณ์ เพราะถือว่าเป็นอาณาเขต กรุงเทพมหานคร หรือ กรุงรัตนโกสินทร์ระยะแรกเริ่ม (ศูนย์ข้อมูลเกาะรัตนโกสินทร์. 2551 ออนไลน์)

ขอบเขตของเกาะรัตนโกสินทร์ เกาะรัตนโกสินทร์ ตั้งอยู่บนบริเวณที่มีน้ำล้อมรอบในลักษณะเกาะ คือ มีขอบเขตอยู่ภายในพื้นที่ระหว่างแม่น้ำเจ้าพระยาทางตะวันตกกับคลองหลอด หรือคลองคูเมืองเดิมทางตะวันออก เกาะรัตนโกสินทร์แบ่งออกเป็น 2 ชั้น คือ

เกาะรัตนโกสินทร์ชั้นใน กำหนดโดย คลองคูเมืองเดิม คือ บริเวณที่มีอาณาเขตล้อมรอบด้วยแม่น้ำเจ้าพระยาและ (คลองหลอด) อันเป็นคลองที่ขุดขึ้นเป็นคูเมือง ในสมัยกรุงธนบุรี มีปากคลองด้านหนึ่งอยู่ที่ปาก คลองตลาด และอีกด้านหนึ่งที่เชิงสะพานพระปิ่นเกล้าฯ

เกาะรัตนโกสินทร์ชั้นนอก กำหนดโดยคลองรอบกรุง คือ บริเวณที่มีอาณาเขต ล้อมรอบด้วยคลองคูเมืองเดิม (คลองหลอด) แม่น้ำเจ้าพระยาด้านทิศเหนือ คลองรอบกรุง (คลองบาลำพู-คลองโองอ่าง) แม่น้ำเจ้าพระยาด้านทิศใต้ เป็นคลองที่ขุดขึ้นเป็นคูเมืองกรุงเทพ มหานครในปี พ.ศ. 2326 คลองนี้เริ่มต้นขึ้นที่ป้อมพระสุเมรุ เรียก คลอง บางลำพู และไปสิ้นสุดที่บริเวณวัดเลียบ เรียก คลองโองอ่าง (ศูนย์ข้อมูลเกาะรัตนโกสินทร์. 2551 ออนไลน์) (ภาพประกอบ)

5.3 พระอารามหลวงในเกาะรัตนโกสินทร์

สถานที่ท่องเที่ยวมากมายของกรุงเทพมหานครนั้น มีสถานที่หนึ่งที่จัดได้ว่ามีความโดดเด่นและน่าศึกษาไม่ น้อยกว่า เรื่องอื่นๆ นั่นคือ “วัด” ความสัมพันธ์ของสังคมไทยกับวัดมีมานาน แล้วตั้งแต่ก่อนกรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานี ดังปรากฏ ในหลักฐานศิลาจารึก หลักที่หนึ่งของพ่อขุนรามคำแหงจารึกคำว่า “ พินหาร ” ที่มีความหมายเดียวกับคำว่าวัด จึงกล่าวได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับสังคมไทยนั้นยั่งยืน และสืบทอดต่อมาจนถึง ปัจจุบัน (กองการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร . 2551 ออนไลน์)

พระอารามหลวงในเกาะรัตนโกสินทร์รวมทั้งหมด 13 วัด จำแนกออกเป็นพระอารามหลวงชั้นเอก 7 วัด พระอารามหลวงชั้นโท 2 วัด และพระอารามหลวงชั้นตรี 4 วัด (ธรรมะไทย . 2551 ออนไลน์) ดังนี้

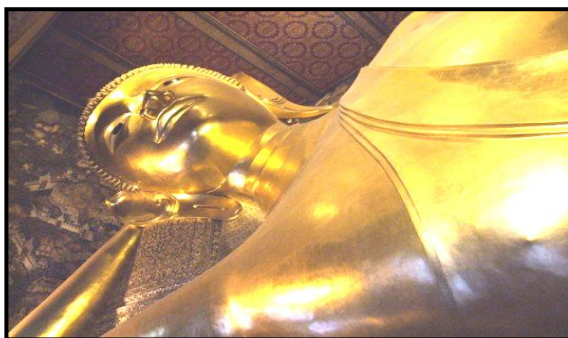
5.3.1 พระอารามหลวงชั้นเอก 7 วัด มีดังนี้

1. วัดพระศรีรัตนศาสดาราม หรือ วัดพระแก้ว เป็นพระอารามหลวงชั้นเอกพิเศษ ตั้งอยู่ในเขตพระบรมมหาราชวัง เป็นที่ประดิษฐาน ของพระมหามณีรัตนปฏิมากร (พระแก้วมรกต) และใช้เป็นที่ประกอบพระราชพิธีที่สำคัญ



ภาพประกอบ 5 ปราสาทพระเทพบิดร วัดพระศรีรัตนศาสดาราม
บันทึกภาพเมื่อ 8 มิถุนายน 2551

2. วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร หรือ วัดโพธิ์ เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ตั้งอยู่ที่ถนนมหาธาตุ ข้างพระบรมมหาราชวัง เป็นวัดเก่าแก่ซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สร้างขึ้นเพื่อให้พระภิกษุสงฆ์ได้เล่าเรียนพระปริยัติธรรม วัดนี้ถือเป็นวัดประจำรัชกาลที่ ๑ ครั้นถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้บูรณะวัดโพธิ์ใหม่ทั้งหมด และได้นำเอาตำราวิชาการด้านต่าง ๆ มาจารึกไว้โดยรอบ เพื่อเป็นการเผยแพร่ความรู้แก่ประชาชน ถือได้ว่าวัดโพธิ์เป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกของไทย



ภาพประกอบ 6 พระพุทธไสยาสน์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร
บันทึกภาพเมื่อ 16 ตุลาคม 2549

3. วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ตั้งอยู่ที่ถนนบำรุงเมือง พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชมีพระราชประสงค์จะสร้างพระวิหารให้มีขนาดใหญ่เท่ากับพระวิหารวัดพนัญเชิง เป็นศรีสง่าแก่พระนคร ได้พระราชทานนามไว้ว่า “วัดมหาสุทธาวาส” แต่สร้างยังมีต้นสำเร็จ ได้เสด็จสวรรคตเสียก่อน พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยได้ทรงดำเนินงานต่อ และพระราชทานนามวัดใหม่ว่า “วัดสุทัศนเทพวราราม” สร้างเสร็จสมบูรณ์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว



ภาพประกอบ 7 พระวิหารวัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร
บันทึกภาพเมื่อ 22 กันยายน 2551

4. **วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร** เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ตั้งอยู่ด้านข้างของสนามหลวง ถนนหน้าพระธาตุ (ใกล้กับมหาวิทยาลัยศิลปากร) เดิมชื่อว่า วัดสลัก กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทโปรดให้สร้างขึ้นใหม่พร้อมกับพระบรมมหาราชวังแล้ว พระราชทานนามว่า “วัดนิพพานาราม” ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น “วัดพระศรีสรรเพชญ์” เคยใช้เป็นที่สังคายนาพระไตรปิฎกหลังจากกรมพระราชวังบวรฯ เสด็จสวรรคตแล้วพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงเปลี่ยนนามพระอารามใหม่ว่า “วัดมหาธาตุ” ส่วนคำว่า “ยุวราชรังสฤษฎิ์” มาเพิ่มในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวหลังจากที่ทรงปฏิสังขรณ์แล้ว



ภาพประกอบ 8 พระวิหารวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์
บันทึกภาพเมื่อ 14 กรกฎาคม 2551

5. **วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร** เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ตั้งอยู่ติดกับด้านเหนือสวนสราญรมย์ มีเนื้อที่ประมาณ 2 ไร่เศษ เป็นวัดที่มีเนื้อที่เล็กมาก วัดนี้สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 โดยมีพระราชประสงค์จะให้เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป และเป็นที่ไปตามโบราณประเพณีว่า ในราชธานีต้องมีวัดสำคัญ 3 วัดเสมอ จึงทรงบริจาคพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ซื้อสวนกาแพหลวง ในรัชกาลที่ 3 สร้างวัดเล็กๆ ขึ้นวัดหนึ่ง พระราชทานนามว่า “วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม ” แล้วต่อมาทรงเปลี่ยนชื่อเป็น “วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม ” สิ่งที่น่าสนใจภายในวัดนี้คือ อ พระวิหารหลวงซึ่งมีภาพจิตรกรรมฝาผนังเกี่ยวกับพระราชพิธีสิบสองเดือน ภาพสุริยุปราคา



ภาพประกอบ 9 พระวิหารหลวงวัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร
บันทึกภาพเมื่อ 15 สิงหาคม 2551

6. วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก อยู่ที่ถนนเฟื่องนคร เป็นวัดที่มีเสมาขนาดใหญ่ทำเป็นเสาศิลาสลักรูปเสมาธรรมจักรอยู่ บนเสมาตั้งอยู่ที่กำแพงวัดทั้ง 8 ทิศ บริเวณวัดนี้เดิมเป็นวังของพระบรมวงศ์เธอกรมหลวงบดินทรไพศาลโสภณ วัดราชบพิธ เริ่มก่อสร้าง เมื่อ พ.ศ. 2412 (สมัยรัชกาลที่ 5) เสร็จในปี พ.ศ. 2413 แล้วนิมนต์พระสงฆ์จากวัดโสมนัสราชวรวิหารมาจำพรรษาอยู่ พร้อมกับอัญเชิญพระพุทธรูปรัตนไตรมาประดิษฐานไว้ในพระอุโบสถ ศิลปกรรมที่สำคัญในวัดได้แก่ บานประตู และหน้าต่างของพระอุโบสถที่มีลายไทยลงรักประดับมุกเป็นรูปดวงตราเครื่องราชอิสริยาภรณ์ต่างๆ



ภาพประกอบ 10 พระเจดีย์วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร
บันทึกภาพเมื่อ 23 กันยายน 2551

7. วัดบวรนิเวศราชวรวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก อยู่ที่ถนนพระสุเมรุ สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 โดยมีกรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสพเป็นแม่กองก่อสร้างเคยเป็นที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4, 6, 7 และ 9 เมื่อคราวทรงผนวชสิ่งที่น่าชมในวัดนี้ได้แก่ พระพุทธรูปชินสีห์ พระรูปสมเด็จพระสมณเจ้า 2 องค์ คือ สมเด็จพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ และสมเด็จพระยาบรมไตรโลกนาถ นอกจากนี้ยังมีจิตรกรรมฝาผนังฝีมือขรัวอินโข่ง ตำหนักปั้นหย่า และพระศาสดา พระพุทธรูปสมัยสุโขทัย ซึ่งพระมหาธรรมราชาลิไททรงสร้างขึ้น เมื่อ พ.ศ. 1900



ภาพประกอบ 11 พระตำหนักเพชรวัดบวรนิเวศวิหาร
บันทึกภาพเมื่อ 2 ธันวาคม 2551

5.3.2 พระอารามหลวงชั้นโทมี 2 วัด ดังนี้

1. **วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร** เป็นพระอารามหลวงชั้นโท ตั้งอยู่เหนือคลองโรงไหมริมถนนจักรพงษ์ (สะพานเลี้ยว) แต่เดิมอยู่กลางทุ่งนาจึงเรียกว่าวัดกลางนา สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาวิมลวงศาธิบดีเจ้าพระยาสุรสีห์เสนาบดีพระยาวังบูรพาธิบดีทรงสถาปนาวันนี้ขึ้นมาใหม่ และรัชกาลที่ 1 โปรดเกล้าฯให้เป็นวัดพระสงฆ์ฝ่ายรามัญเพื่อเป็นการให้เกียรติแก่ทหารรามัญในกองทัพของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาวิมลวงศาธิบดี ชาวบ้านนิยมเรียกว่า "วัดตองปุ" ตามแบบวัดตองปุในสมัยอยุธยา ต่อมาเมื่อมีชัยชนะต่อกองทหารข้าศึก จึงพระราชทานพระอารามใหม่ว่า "วัดชนะสงคราม"

2. **วัดราชบูรณะราชวรวิหาร** เป็นพระอารามหลวงชั้นโท ตั้งอยู่เชิงสะพานพุทธฝั่งกรุงเทพฯ เรียกอีกชื่อหนึ่งว่าวัดเลียบบ สร้างตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลายโดยพ่อค้าชาวจีน วัดนี้เป็นหนึ่งในจำนวนวัดเอกประจำเมือง ๓ วัด ได้แก่ วัดราชบูรณะ วัดราชประดิษฐ์ และวัดมหาธาตุ

5.3.3 พระอารามหลวงชั้นตรีมี 4 วัด ดังนี้

1. **วัดราชนันทารามวรวิหาร** เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี อยู่ที่ถนนมหาไชย สร้างเมื่อ พ.ศ. 2389 เป็นวัดที่รัชกาลที่ 3 โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเพื่อเป็นเกียรติแก่พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าโสมนัสวัฒนาวดี มีเจ้าพระยาอมรินทรเป็นแม่กองออกแบบ เจ้าพระยาศรีพิพัฒน์เป็นแม่กองสร้างโลหะปราสาท วัดนี้แปลกกว่าวัดอื่น คือ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างธรรมเจดีย์ ปราสาทแทนการสร้างพระเจดีย์ (นับเป็นแห่งที่ 3 ของโลก) มีความสูง 36 เมตร ประกอบด้วย เจดีย์ล้อมรอบ 37 องค์ เพื่อให้เท่ากับ "โพธิปักขิยธรรม 37 ประการ" ปัจจุบันโลหะปราสาทแห่งนี้เหลืออยู่เพียงแห่งเดียวในโลก เนื่องจากโลหะปราสาทที่ประเทศอินเดีย และศรีลังกาได้ปรักหักพังไปหมดแล้ว

2. **วัดเทพธิดารามวรวิหาร** เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี อยู่ที่ถนนมหาไชย เดิมชื่อวัดบ้านพระยาไกรสวนหลวง วัดนี้เป็นวัดที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเพื่อพระราชทานแก่กรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ เมื่อปี พ.ศ. 2379 เสร็จใน ปี พ.ศ. 2382 สถาปัตยกรรมสำคัญคือ พระปรางค์ทิศทั้งสี่ เป็นฝีมือช่างในสมัยรัชกาลที่ 3 บุชบกที่รองรับพระประธานภายในโบสถ์ประดิษฐานอย่างสวยงาม และที่ผนังพระอุโบสถมีภาพเขียนเป็นรูปพุ่มข้าวบิณฑ์แบบอย่างในรัชกาลที่ 3

3. **วัดมหรธพาราม วรวิหาร** เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ตั้งอยู่ที่ฝั่งตะวันออกของถนนตะนาว แขวงเสาชิงช้า เขตพระนคร กรุงเทพฯ วัดมหรธพาราม ผู้สร้างคือ กรมหมื่นอุดมรัตนรังษี (พระนามเดิม พระองค์เจ้าอรุณพ) เป็นพระโอรสในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ รัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงสร้างเมื่อ พ.ศ.2393

4. **วัดบูรณศิริมาตยาราม** เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ตั้งอยู่ที่ ถนนอัษฎางค์ เขตพระนคร กรุงเทพฯ เจ้าพระยาสุรธรรมมนตรี (บุญศรี ต้นสกุล บูรณศิริ) เป็นผู้สร้างตั้งแต่ครั้งยังเป็นพระยาพิพัฒน์โกษา โดยสร้างในสถานที่ซึ่งเป็นบ้านเกิดของท่าน พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานนามว่า " วัดศิริอามาตยาราม" ครั้นถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระ

พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานนามใหม่เป็น "วัดบูรณศิริมัตถาราม" ลักษณะรูปแบบศิลปกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บุษบา สิทธิการ (2541: 104) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทางกายภาพในแหล่งท่องเที่ยววัดพระธาตุ ดอยสุเทพราชวรวิหาร พบว่า ในช่วง ปี 2531- 2541 สภาพแวดล้อมทางกายภาพซึ่งประกอบด้วยเรื่อง ชยะ น้ำ อากาศ มลทัศน์ การจราจรและเสียง ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางลบค่อนข้างมาก ตามทัศนะของประชาชนชาวเชียงใหม่ และประชาชนหมู่บ้านดอยสุเทพ ให้ความเห็นว่าการขยายโครงข่ายการคมนาคม การเพิ่มขึ้นนักท่องเที่ยว และการจัดการของวัดและกรมป่าไม้เป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยววัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร

ธีระ เยี่ยงวิศวกูร (2542:197) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยในย่านบางลำภู อันเนื่องมาจากการพัฒนาการท่องเที่ยว ผลการศึกษา พบว่า ได้มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินในย่านบางลำภูจากที่อยู่อาศัยประเภทที่พักอาศัย มาเป็นประเภทพานิชยกรรม และที่พักอาศัย มากขึ้นอย่างชัดเจน

มุกิตา ปิ่นสุนทร (2542:143) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การวางแผนเส้นทางจักรยานในเขตกรุงรัตนโกสินทร์ พบว่า เส้นทางจักรยานเพื่อการท่องเที่ยวกรุงรัตนโกสินทร์จะเป็นจุดเริ่มต้นไปสู่การส่งเสริมใช้จักรยานเพื่อการท่องเที่ยวในพื้นที่เพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถเที่ยวชมความงามของแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ทั้งแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณสถานและวัฒนธรรม ย่านหรือ ชุมชน รวมทั้งร้านค้าที่น่าสนใจที่ตั้งกระจายอยู่ทั่วไป สภาพในปัจจุบันยังไม่มีความพร้อม จำเป็นต้องมีการปรับปรุงพื้นที่เพื่อสร้างเป็นทางสำหรับจักรยานที่เหมาะสม

พระมหาวิชาญ เลี้ยวเส็ง (2544:169) ได้ทำการวิจัยเรื่อง พุทธศิลป์กับการท่องเที่ยว : ศึกษาบทบาทของวัดในการอนุรักษ์พุทธศิลป์เพื่อการท่องเที่ยว พบว่า พุทธศิลป์ เป็นตัวแทนของศิลปกรรมไทยที่สะท้อนให้เห็นความรู้เรื่องทางอารยธรรมของคนไทยภายใต้ร่มเงาแห่งบวรพระพุทธศาสนา จึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ล้ำค่าของสังคมไทย วัด ซึ่งเป็นสถานที่ตั้ง และมีความใกล้ชิดกับพุทธศิลป์ มีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบต่อการคงอยู่ของพุทธศิลป์ วัดที่เป็นกรณีศึกษาทั้ง 5 แห่ง คือ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร วัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามราชวรวิหาร วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร และวัดไตรมิตรวิทยารามราชวรวิหาร พระสงฆ์ผู้รับผิดชอบในวัด เหล่านี้ ต่างมีวิสัยทัศน์และอุดมการณ์ในคุณค่าของพุทธศิลป์เหมือนกัน ในวัดเหล่านี้จึงยัง คงรักษาพุทธศิลป์อันล้ำค่าไว้ ได้ การที่พุทธศิลป์เป็นแหล่งท่องเที่ยว พุทธศิลป์จึงกลายเป็นกระบอกเสียงในการประชาสัมพันธ์ให้ชาวโลกได้รู้จักเมืองไทย และหลังไหลเข้ามาสู่เมืองไทยเพื่อการเที่ยวชม มีผลเชิงบวกในทางเศรษฐกิจต่อสังคมไทย และแม้แต่การเข้ามาเที่ยวชมพุทธศิลป์ของคนไทยด้วยกันเอง ก็เป็นกิจกรรมที่ส่งผลให้เศรษฐกิจมีความเคลื่อนไหวในเชิงบวกด้วยเช่นกัน

รลิกา อังกูร (2544) ได้ทำการวิจัย เรื่องความพร้อมของวัดในเขตกรุงเทพมหานคร เกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยผ่านการนำชมศิลปวัฒนธรรม จำนวน 15 วัด ในเขต กรุงเทพมหานคร พบว่า วัดส่วนใหญ่มีการดูแลรักษาสภาพแวดล้อมให้อยู่ในสภาพที่ดี องค์ประกอบสำคัญที่ทำให้วัดมีภูมิทัศน์ที่สวยงาม ได้แก่ การปลูกต้นไม้ การจัดสวนหย่อม ความสะอาดของ บริเวณวัด ความเป็นสัดส่วนของเขตพุทธาวาสและสังฆาวาส นอกจากนี้โดยภาพรวมยังพบว่า วัดส่วนใหญ่มีความพร้อมในเรื่องสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ มีโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุที่มีคุณค่าเป็นเอกลักษณ์ ส่วนนโยบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบการนำชมศิลปวัฒนธรรม ในวัด ยังไม่มีการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติมากนัก เนื่องจากยังไม่มี ความชัดเจนเท่าที่ควร และขาดแคลนบุคลากรที่สามารถทำหน้าที่ในการนำชมวัด ถ่ายทอดความรู้ และเผยแผ่พระพุทธศาสนาควบคู่ไปกับการนำชมศิลปวัฒนธรรมในวัด

พระมหา สุเทพ ผิวเผือด (2545: 110) ได้ทำการวิจัย เรื่อง ผลกระทบด้านสังคมและวัฒนธรรมของการท่องเที่ยวที่มีต่อวัดและชุมชนศึกษาเฉพาะกรณีวัดไผ่โรงวัว ตำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า การบริหารจัดการการท่องเที่ยวทำให้วัดมีรายได้เพิ่มขึ้น ส่งผลให้วัดมีทุนในการพัฒนาทางกายภาพมากขึ้น และคนในชุมชนก็ได้รับผลประโยชน์จากการจ้างงานของวัดและจากการประกอบการธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยว แต่เป็นปัญหามาซึ่งความขัดแย้งระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ กับกฎเกณฑ์ของวัด รวมทั้งมีผู้เห็นช่องทางในการฉกฉวยประโยชน์จากการท่องเที่ยว เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์จากวัดในรูปแบบต่าง ๆ ปลอ่ยให้มีการพัฒนาจุดท่องเที่ยวโดยอิสระนำไปสู่การเกิดขึ้นของระบบพุทธพาณิชย์ ส่งผลกระทบต่อกระบวนการศึกษาอบรม ของวัดไม่อาจจัดการเรียนการสอนหรือควบคุมให้มีการปฏิบัติธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ และยังคงแบกรับปัญหาการจัดการขยะที่เพิ่มมากขึ้น

เนาวรักษ์ แสนสุพรรณ (2545: 85) ได้ทำการวิจัยเรื่อง บทบาทของวัดต่อชุมชนในปัจจุบัน (2545) ซึ่งได้ทำการศึกษจำนวน 8 วัด ได้แก่ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร วัดบวรนิเวศวิหาร เบญจมาภิตตรุดสิตวนารามราชวรวิหาร วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร วัดธรรมมงคล วัดอโศการาม วัดสวนแก้ว และวัดสังฆทาน พบว่า วัดส่วนใหญ่จะมีบทบาทด้านเป็นสถานศึกษาโดยเน้นเปิดสอนให้แก่พระภิกษุและสามเณรมีบางส่วนที่เปิดโอกาสให้ฆราวาสประชาชนทั่วไปเข้ามาศึกษาได้ ส่วนด้านอบรมจริยธรรมสอนวิปัสสนา หรือสังคมสงเคราะห์จะมีกิจกรรมด้านนี้ทุกวัด ส่วนในทางด้านจัดเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจและการให้บริการประชาชนนั้น วัดจะมีในส่วนของทำให้ใช้อาคารสถานที่ภายในวัดหรือในลักษณะการให้ยืมสิ่งของเครื่องใช้ในพิธีกรรมทางศาสนา

เปรมวดี ณ นครพนม (2545: บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาพฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นที่เดินทางมาท่องเที่ยวในประเทศไทยแบบจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง: กรณีศึกษาบริเวณพื้นที่เกาะรัตนโกสินทร์ พบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ต้องการเที่ยวชมสถานที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมมากที่สุด และสถานที่ท่องเที่ยวในกรุงเทพมหานครที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวมากที่สุด ได้แก่ พระบรมมหาราชวังกับวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ได้รับความนิยมนองลงมาได้แก่ วัดต่าง ๆ ที่มีชื่อเสียง เช่นวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร

ปรีดาพร อารักษ์สมบุรณ์ (2546: 106) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการบริหารจัดการของวัดโสธรวรารามวรวิหาร จังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า การบริหารจัดการ ภาพพจน์และชื่อเสียงของวัดโสธรวรารามวรวิหาร บุคลากร การให้บริการ อาคารสถานที่ เส้นทาง การคมนาคม สภาพแวดล้อมในบริเวณวัด และความศรัทธาในองค์หลวงพ่อโสธร ฯ เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญต่อความสำเร็จในการบริหารจัดการอย่างมาก

อัครชัย ชัยแสง และคณะ (2546: 49) ได้ทำวิจัยเรื่อง ศิลปเจดีย์วัดในจังหวัดเชียงใหม่กับการพัฒนาสารสนเทศเพื่อการท่องเที่ยว พบว่า การบริการสารสนเทศเพื่อการท่องเที่ยวของทั้ง 3 วัด คือ วัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร วัดเชียงใหม่ และวัดกุ๊ต่า มีข้อมูลสารสนเทศหลายรูปแบบ คือ ข้อมูลที่เขียนลงในวารสาร สื่อนหนังสือพิมพ์ เอกสารของกรมศิลปากร เอกสารการท่องเที่ยว รวมทั้งรูปภาพ และแผ่นพับมีให้บริการอยู่ทั่วไปในเชียงใหม่ หรือในอินเทอร์เน็ต เพราะพระเจดีย์ทั้ง 3 องค์นี้ เป็นเจดีย์ที่กรมศิลปากรขึ้นบัญชีดูแลรักษาอยู่ และทางจังหวัดเชียงใหม่รวมทั้งการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยก็ได้ใช้เป็นข้อมูลเชิญชวนนักท่องเที่ยวมาเยือนเชียงใหม่ ส่วนสารสนเทศเชิงพุทธปรัชญา หรือคตินิยมต่าง ๆ ที่แฝงอยู่ในศิลปกรรมนั้นมีอยู่มากมาย ยังไม่ปรากฏการกระทำการเผยแพร่

กานต์รวี จิระโกคิน (2547: บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม อันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว กรณีศึกษา พื้นที่ถนนพระอาทิตย์ กรุงเทพมหานคร พบว่า การเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรมชุมชนมีประเพณีการทำบุญปีใหม่ร่วมกันมาเป็นเวลานานับ 10 ปี เป็นกิจกรรมทางด้านประเพณีที่ยึดโยงความสัมพันธ์ระหว่างกัน อีกทั้งการท่องเที่ยวส่งผลให้เกิดการรื้อฟื้นประเพณีสงกรานต์ และการตักบาตรเชิงวัฒนธรรมขึ้นในชุมชน

วัชรารักษ์ ระยับศรี (2551: บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง พฤติกรรม การท่องเที่ยวเชิงพุทธของนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างชาติที่มาเที่ยววัดในบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ กรุงเทพมหานคร พบว่า นักท่องเที่ยวมีความเห็นว่าศิลปกรรมไทยเป็นสิ่งควรช่วยกันอนุรักษ์และศึกษา กิจกรรมที่นักท่องเที่ยวชอบได้แก่การเที่ยวชมศิลปกรรมความสวยงามของวัด และประโยชน์ที่นักท่องเที่ยวได้รับจากการเดินทางมาเที่ยววัดคือการได้ผ่อนคลายความเครียด เกิดความสบายใจ และได้พัฒนาจิตใจให้สงบ

โจเซฟ อี ไบวา (Joseph E, Mbaiwa. 2004. Abstract) ได้ทำวิจัยเรื่อง The Sociocultural Impacts of Tourism Development in the Okavango Delta, Botswana ในช่วงระหว่างปี 1998-2004 พบว่า การท่องเที่ยวส่งผลกระทบทั้งทางบวกและทางลบต่อชุมชนในด้านสังคมและวัฒนธรรม ผลด้านบวกได้แก่ มีการกระจายรายได้และมีการจ้างงานเพิ่มขึ้น โครงสร้างพื้นฐานสาธารณูปโภค ได้รับการปรับปรุงให้ดีขึ้น เช่นมีการสร้างท่าอากาศยาน ถนน โรงแรม การโทรคมนาคม รวมถึงการปรับปรุงด้านบริการทางสังคม เช่นเกี่ยวกับสุขภาพอนามัย ส่วนผลในทางลบได้แก่ มีการแลกเปลี่ยน

และดูตกถิ่นทางวัฒนธรรม การทำลายโครงสร้างพื้นฐานของครอบครัว เกิดปัญหาอาชญากรรม โสเภณี การแต่งการตามแบบชาวตะวันตก ภาษาแสดง

อี วานดา จอร์น และโดแนล จี เรล (E. Wanda George; & Donald G. Reid. 2005: Abstract) ได้ศึกษาเรื่อง The Power of Tourism: A Metamorphosis of Community Culture ในประเทศแคนาดา พบว่า การท่องเที่ยวมีอิทธิพลต่อการปรับเปลี่ยนของวัฒนธรรมอย่างรวดเร็ว ซึ่งวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นทรัพย์สินที่มีค่าที่สุดของชุมชน การปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมประเพณีบางอย่างเพื่อรองรับการท่องเที่ยวส่งผลกระทบต่อการพัฒนาแบบยั่งยืน การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะทำให้วัฒนธรรมท้องถิ่นหายไป แล้วสร้างวัฒนธรรมรูปแบบใหม่ขึ้น การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยขาดความเคารพในธรรมเนียมปฏิบัติเดิมและคุณค่าของชุมชนเป็นสิ่งที่ไม่สมควร การจะหยุดการทำลายทางวัฒนธรรมดังกล่าวจะต้องมีการวางแผนการจัดการอย่างรอบคอบ

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง การสำรวจ ทรัพยากร การท่องเที่ยวใน พระอารามหลวงชั้นเอกใน เกาะรัตนโกสินทร์ เพื่อ การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน โดยการศึกษาค้นคว้าข้อมูลทฤษฎีจากหนังสือ เอกสาร งานวิจัยและแนวคิดทฤษฎี ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการปฏิบัติการภาคสนามสำรวจและตรวจสอบ ทรัพยากรทางการท่องเที่ยวภายใน วัดพระอารามหลวงชั้นเอก ทั้งศิลปะ สถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ความเชื่อทางศาสนา ในส่วนข้อมูลปฐมภูมิผู้วิจัย ได้ใช้แบบ สัมภาษณ์และ สอบถามที่จัดสร้างขึ้น เก็บข้อมูลนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อ เป็นแนวทางใช้ในการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในวัดพระอารามหลวงชั้นเอก ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินงานการวิจัยตามลำดับดังนี้

1. การสำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยว
2. การตรวจสอบสิ่งอำนวยความสะดวกแหล่งท่องเที่ยว
3. การกำหนดประชากรและเลือกกลุ่มตัวอย่าง
4. การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
5. การตรวจคุณภาพของเครื่องมือ
6. การเก็บรวบรวมข้อมูล
7. การจัดกระทำข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

การสำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยว

ผู้วิจัยได้สำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยวด้วยวิธีสังเกตการณ์ แล้วบันทึกด้วย แบบสำรวจ ทรัพยากรการท่องเที่ยวของสถาบันพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ 2545 ซึ่งแบ่งเป็นหัวข้อการสำรวจดังนี้

1. ทรัพยากรทางธรรมชาติ และภูมิทัศน์ เช่น ความหลากหลายของพืชพรรณ แม่น้ำ ภูเขา
2. ทรัพยากรทางวัฒนธรรม โบราณสถานและโบราณวัตถุ เช่น พิพิธภัณฑสถาน พระเจดีย์
3. ทรัพยากรทางประเพณี วันสำคัญทางศาสนา เช่น วันมาฆบูชา เทศกาลลอยกระทง
4. ทรัพยากรด้านกิจกรรม เช่น การปฏิบัติธรรม การนวดแผนไทย
5. ทรัพยากรด้านบริการ เช่น ไฟฟ้า ประปา ห้องสุขา ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว

การตรวจสอบสิ่งอำนวยความสะดวกแหล่งท่องเที่ยว

ในการวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยได้ แบบตรวจสอบ สิ่งอำนวยความสะดวกแหล่งท่องเที่ยว ของสถาบันพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เพื่อประเมิน แหล่งท่องเที่ยว โดยใช้หลักความต้องการพื้นฐาน 10 ประการ คือ

1. ป้ายบอกเส้นทางเข้าถึงจุดท่องเที่ยว
2. เครื่องหมายแสดงบ่งบอกว่ามาถึงจุดท่องเที่ยว
3. ศูนย์ข้อมูลนักท่องเที่ยว
4. ห้องสุขา
5. ร้านอาหารเครื่องดื่ม
6. ร้านขายของที่ระลึก
7. การให้ข้อมูลและการสื่อความหมาย
8. การกำหนดเส้นทางเดินท่องเที่ยว
9. การมีมัคคุเทศก์ท้องถิ่นอธิบายให้ข้อมูล
10. การมีป้ายข้อมูลเกี่ยวกับโบราณสถาน

การกำหนดประชากรและเลือกกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่บุคคลผู้ที่มีส่วนรับผิดชอบกับการท่องเที่ยวในวัด หรือมีหน้าที่ดูแลการจัดการด้านท่องเที่ยวของกรุงเทพมหานคร คือ

1. พระเจ้าหน้าที่ของวัดที่รับผิดชอบการท่องเที่ยวในวัด
2. เจ้าหน้าที่ของกรุงเทพมหานคร ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ได้แก่ กองวัฒนธรรม กองการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร และสำนักงานเขตพระนคร
3. นักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างประเทศทั่วไปที่เดินทางไปยังพระอารามหลวงชั้นเอก ต่างๆ ในเกาะรัตนโกสินทร์

2. การเลือกกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดไว้เพื่อใช้เป็นแหล่งเก็บข้อมูลปฐมภูมิ โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจงและแบบบังเอิญดังนี้

1) หน่วยงานราชการของกรุงเทพมหานคร และ พระอารามหลวง ผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) เฉพาะพระเจ้าหน้าที่ของวัด กับข้าราชการผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับการจัดการด้านการท่องเที่ยว

2) นักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศ ที่เดินทางไปเส้นทาง มาท่องเที่ยว เยี่ยมชมในพระอารามหลวงชั้นเอก ต่างๆ ในเกาะรัตนโกสินทร์ ตามข้อมูลสถิตินักท่องเที่ยวของสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว เมื่อช่วง 6 เดือนแรกปี 2551 มีนักท่องเที่ยวชาวไทย และชาวต่างประเทศ มาท่องเที่ยวในกรุงเทพมหานคร ประมาณ 6,920,264 คน (เป็นจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้าพักในโรงแรม เกสต์เฮ้าส์ รีสอร์ท และบังกะโล เท่านั้น) ในการเลือกกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัย ได้ใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental sampling) เพื่อการสัมภาษณ์ความคิดเห็น และเพื่อตอบแบบสอบถามจำนวน 200 ตัวอย่าง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือ 4 ประเภท คือ

1. แบบสำรวจทรัพยากร

2. แบบตรวจสอบสิ่งอำนวยความสะดวกตามหลักความต้องการพื้นฐาน 10 ประการ เพื่อประเมินมาตรฐานหรือศักยภาพด้านบริการของการเป็นแหล่งท่องเที่ยวในวัดโดยจัดระดับไว้ดังนี้

มีสิ่งอำนวยความสะดวก	ระดับศักยภาพ
9 -10 ประการ	สูงมาก
7 – 8 ประการ	สูง
5 – 6 ประการ	ปานกลาง
3 – 4 ประการ	ต่ำ
1 – 2 ประการ	ต่ำมาก

3. แบบสัมภาษณ์ พระเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบการท่องเที่ยว ทั้ง 6 วัด และเจ้าหน้าที่ของสำนักพระราชวังซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบวัดพระศรีรัตนศาสดาราม รวมทั้งเจ้าหน้าที่ของกรุงเทพมหานคร

4. แบบสอบถาม ซึ่งผู้วิจัยได้สร้างขึ้นเป็นเครื่องมือในใช้เก็บข้อมูลทำการวิจัย โดยอาศัยความรู้จาก แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และปัญหาในการวิจัย วัตถุประสงค์ สมมุติฐาน รวมทั้งตามขอบเขตของการวิจัยเป็นฐาน ทั้งนี้แบบสอบถามมีการใช้คำถามเป็น 2 ประเภท คือ

4.1 แบบสอบถามประเภทปลายปิด (Close-ended question)

4.2 แบบสอบถามปลายเปิด (Open-ended question) ได้แก่ คำถามที่ตั้งไว้เปิดโอกาสให้ผู้ตอบได้แสดงความคิดเห็นและตอบได้อย่างเสรี

แบบสอบถาม เป็นแบบสอบถามเพื่อสำรวจความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวในพระอารามหลวงชั้นเอกในเกาะรัตนโกสินทร์ทั้ง 7 วัด โดยแบ่งออกเป็น 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 แบบสอบถามด้านวัตถุประสงค์และสิ่งที่นักท่องเที่ยวได้ รับในการเดินทางไปท่องเที่ยวในพระอารามหลวงชั้นเอกในเกาะรัตนโกสินทร์ ลักษณะคำถามใช้คำถามเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating scale)

ตอนที่ 2 เกี่ยวกับการสำรวจทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในพระอารามหลวงชั้นเอกในเกาะรัตนโกสินทร์ เป็นคำถามวัดระดับคิดเห็นต่อทรัพยากรที่มีศักยภาพความสำคัญ ในด้านธรรมชาติ ด้านวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ งานเทศกาลประเพณี กิจกรรม การบริการ ลักษณะคำถามใช้คำถามเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า

ตอนที่ 3 เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวในพระอารามหลวงชั้นเอกในเกาะรัตนโกสินทร์ ลักษณะคำถามใช้คำถามเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า

ตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะทั่วไปในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ใน 7 พระอารามหลวงชั้นเอกในเกาะรัตนโกสินทร์ด้านอื่นๆ เป็นคำถามปลายเปิด ให้ผู้ตอบแบบสอบถามได้แสดงความคิดเห็น จำนวน 1 ข้อ

คำถามตั้งแต่ตอนที่ 1 - 3 มีคำตอบให้เลือก 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด โดยใช้หลักเกณฑ์การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณเพื่อหาค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งมีเกณฑ์ในการพิจารณาดังนี้

ช่วงคะแนน (Mean)	ระดับความคิดเห็น
4.21 – 5.00	มากที่สุด
3.41 - 4.20	มาก
2.61 - 3.40	ปานกลาง
1.81 - 2.60	น้อย
1.00 - 1.80	น้อยที่สุด

การตรวจคุณภาพของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยสร้างแบบสอบถามขึ้น 1 ชุด ซึ่งมี 4 ตอน มีการตรวจคุณภาพความเที่ยงตรงของเครื่องมือและความสมบูรณ์ในแบบสอบถาม โดยการให้ผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน ได้พิจารณาตรวจดูความถูกต้อง (Validity) ให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแก้ไขเนื้อหาสาระข้อความในแบบสอบถาม ซึ่งผู้วิจัยได้นำไปปรับปรุงแก้ไขข้อคำถามให้ชัดเจนยิ่งขึ้น จากนั้นนำไป Try-out จำนวน 30 ตัวอย่าง แล้วนำความคิดเห็นจากแบบสอบถามมาทดสอบหาความเชื่อมั่น โดยกำหนดค่าสัมประสิทธิ์อัลฟาตั้งแต่ 0.71 ขึ้นไป แล้วจึงนำไปใช้เก็บข้อมูลในพื้นที่ศึกษา

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนและชัดเจนในทุกๆ ด้าน ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลตามแผนการโดยการลงพื้นที่ที่ศึกษา ดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยตนเอง ซึ่งมีข้อมูล 2 ประเภท ได้แก่

1. **ข้อมูลปฐมภูมิ** เป็นข้อมูลสนาม (Primary Data) โดยการรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์ ด้วยการติดต่อประสานงานกับเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบฝ่ายต่างๆ ที่จะให้ข้อมูลผ่านหนังสือราชการจากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูลทำการวิจัยอย่างเป็นทางการ มีขั้นตอนดังนี้

1) ทำการส่งหนังสือราชการจากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อขอความร่วมมือไปยังหน่วยงานราชการต่างๆ ของ กรุงเทพมหานคร ได้แก่ กองวัฒนธรรม กองการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร สำนักงานเขตพระนคร วัดและเจ้าหน้าที่ของวัด

2) ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลตามแผนการโดยใช้แบบสัมภาษณ์เข้าไปสัมภาษณ์กับหัวหน้าหน่วยราชการ เจ้าอาวาสในพื้นที่ศึกษา ตามที่กำหนดไว้

4) ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูล จากแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ศึกษา โดยการ ใช้แบบสอบถามเข้าไปถามกับนักท่องเที่ยวไทยและต่างประเทศ จำนวน 200 ชุด

- 5) ดำเนินการตรวจสอบความถูกต้องเรียบร้อยครบถ้วนของการตอบแบบสอบถาม
- 6) จัดเก็บรวบรวมแบบสอบถามที่ได้ผ่านการตรวจสอบแล้วอย่างเป็นระบบเพื่อรอเข้าสู่กระบวนการจัดกระทำข้อมูล
- 7) จัดทำหนังสือขอขอบคุณต่อหน่วยงานหรือผู้ให้ความร่วมมือ ในการทำวิจัย อย่างเป็นทางการ

2. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) เป็นข้อมูลที่รวบรวมจากเอกสารต่าง ๆ และผลงานทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง เช่น ตำรา หนังสือ บทความ แผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ วารสาร ผลงานวิจัยต่าง ๆ และสถิติข้อมูล โดยรวบรวมจากห้องสมุด และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้ประกอบในการกำหนดกรอบแนวความคิดในการวิจัยครั้งนี้

การจัดกระทำข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลจากภาคสนามครบถ้วนแล้ว ได้จัดกระทำข้อมูลและดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. จัดทำข้อมูลจากแบบตรวจสอบทรัพยากรการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้จากการสังเกตการณ์ของผู้วิจัยโดยตรง นำมาสรุปประเด็นเนื้อหาที่สังเกตการณ์ตามหมวดหมู่ของทรัพยากรในภาพรวม
2. จัดทำตารางสิ่งอำนวยความสะดวกและประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวของแต่ละวัดตามเกณฑ์ความต้องการพื้นฐาน 10 ประการ
3. รวบรวมแบบสอบถามและตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถาม
4. รวบรวมแบบสัมภาษณ์และคำถามที่เป็นแบบปลายเปิด แล้วนำมาจัดกลุ่มคำถาม
5. ดำเนินการลงรหัสแล้วบันทึกข้อมูลลงในคอมพิวเตอร์เพื่อประมวลผลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ
6. ดำเนินการแปลผลวิเคราะห์ข้อมูลจากแต่ละแบบของเครื่องมือวิจัย
7. นำเสนอข้อมูลในแต่ละด้านแล้วประมวลผลในภาพรวม เพื่อนำเสนอเป็นแนวทางการพัฒนาเพื่อการจัดการการท่องเที่ยวในพระอารามหลวงชั้นเอก ในเกาะรัตนโกสินทร์

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การนำเสนอผลการวิจัย เรื่องการสำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยวในพระอารามหลวงชั้นเอกในเกาะรัตนโกสินทร์ จากการเก็บรวบรวมข้อมูลของ พระอาราม ต่างๆ ที่ทำการวิจัย โดยใช้แบบสัมภาษณ์และแบบสอบถาม มีผลการวิจัยโดยละเอียดเป็น 4 ตอนดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ผลการสำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งอำนวยความสะดวกต่อการท่องเที่ยวในพระอารามหลวงชั้นเอกในเกาะรัตนโกสินทร์

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์จากการสัมภาษณ์พระเจ้าหน้าที่ของวัดและเจ้าหน้าที่ของกรุงเทพมหานคร

ตอนที่ 3 ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อแหล่งท่องเที่ยวในพระอารามหลวงชั้นเอกในเกาะรัตนโกสินทร์

ตอนที่ 4 แนวทางการบริหารจัดการเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ตอนที่ 1 ผลการสำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งอำนวยความสะดวกต่อการท่องเที่ยวในพระอารามหลวงชั้นเอกในเกาะรัตนโกสินทร์

ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจเก็บข้อมูลทรัพยากรการท่องเที่ยวในพระอารามหลวงชั้นเอกตามที่กำหนดโดยการสังเกตการณ์และบันทึกภาพ ซึ่งได้ผลการสำรวจตามความโดดเด่นและความสำคัญแสดงโดยตารางต่อไปนี้

ตาราง 1 แสดงทรัพยากรท่องเที่ยวในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว)

ทรัพยากร	ลักษณะ	คุณค่าและความสำคัญ
มรดกวัฒนธรรม		
1.ปราสาทพระเทพบิดร	เป็นทรงปราสาทจัตุรมุขเครื่องยอด หลังคาเป็นทรงปราสาทประดับกระจกสีอย่างวิจิตรงดงาม	เป็นที่ประดิษฐานพระบรมรูปหล่อพระมหากษัตริย์แห่งราชจักรีวงศ์
2.พระมณฑป	ลักษณะเป็นทรงปราสาทจอมแหประดับลวดลายด้วยกระจกสี	เป็นอาคารที่ใช้สำหรับเป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์หรือประดิษฐานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ปัจจุบันประดิษฐานตู้พระไตรปิฎก
3.พระระเบียง	เป็นแถบอาคารที่สร้างติดกันยาวมีผนังทึบด้านหนึ่งวางล้อมรอบเขตวัดทั้งหมด	ฝาผนังด้านในใช้เขียนภาพจิตรกรรมเรื่องรามเกียรติ์ ซึ่งเขียนไว้ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 ทั้งหมด 178 ห้อง

ตาราง 1 (ต่อ)

ทรัพย์สิน	ลักษณะ	คุณค่าและความสำคัญ
4. นครวัดจำลอง	เป็นปราสาทแกะสลักหินทราย จำลองย่อส่วนเหมือนของจริงจาก ปราสาทนครวัดของประเทศ กัมพูชา	รัชกาลที่ 4 โปรดเกล้าฯ ให้จำลองแบบ มาจากประเทศกัมพูชาแกะสลักด้วยหิน ทราย
5. ภาพจิตรกรรม ฝาผนัง	เป็นลักษณะเขียนภาพเล่าเรื่องราว ในพุทธประวัติและรามเกียรติ์	เป็นการถ่ายทอดเรื่อง รวบรวมพุทธประวัติ ในรูปแบบจิตรกรรม ส่วนภาพเรื่อง รามเกียรติ์นั้นเป็นการสะท้อนถึงพระ บรมเดชานุภาพในการปกครองแผ่นดิน ของพระมหากษัตริย์
6. พระพุทธรูป มณีรัตนปฏิมากร	ทำมาจากหยกสีเขียวเข้ม จําลักเป็นปางสมาธิหน้าตักกว้าง 43 ซม.	เป็นที่เคารพสักการะสูงสุดของชาวไทย เป็นพระพุทธรูปประจำประเทศไทยที่มี ประวัติยาวนานมาก
7. พระอุโบสถ	เป็นอาคารทรงไทยประดับด้วย กระเบื้องดินเผาปิดทองเป็น ลวดลายไทยอันวิจิตรสวยงาม	เป็นที่ประดิษฐานพระแก้วมรกตและ สถานที่ประกอบราชพิธี
8. พระศรีรัตนเจดีย์	เป็นเจดีย์ทรงลังกาขนาดใหญ่ ประดับด้วยกระเบื้องโมเสกสีทอง ทั้งองค์	รัชกาลที่ 4 โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเพื่อ ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ
9. ราชพิธีเปลี่ยน เครื่องทรงพระแก้ว มรกต	เป็นลักษณะการเปลี่ยนเครื่องทรง ของพระแก้วมรกตตามฤดูที่เปลี่ยน ทั้ง 3 ฤดู โดยพระมหากษัตริย์ทรง เสด็จพระราชดำเนินในการ ประกอบพิธี	เป็นพระราชพิธีศักดิ์สิทธิ์ที่ยึดถือปฏิบัติ สืบต่อกันมา เพื่อความเป็นสิริมงคลของ พระมหากษัตริย์ ซึ่งจะจัดให้มีพระราช พิธีเปลี่ยนเครื่องทรงรวม 3 ฤดู คือ ฤดู ร้อน ฤดูฝน และ ฤดูหนาว

ความโดดเด่นของวัดพระศรีศาสดาราม (วัดพระแก้ว)

1. ศิลปกรรม วัดพระแก้วเป็นพระอารามหลวงชั้นเอกพิเศษ มีความสำคัญที่สุดของประเทศไทย สร้างด้วยแบบศิลปะชั้นสูงประณีตงดงาม ทั้งภายนอกและภายในอาคาร ภายนอกก็มีอาคารพระมณฑปทรงปราสาทจอมแห มีปราสาทพระเทพบิดร ทรงปราสาทจัตุรมุขเครื่องยอดเป็นปราสาทโดดเด่นเป็นสง่ามาก จุดสำคัญยิ่งอยู่ที่พระอุโบสถซึ่งเป็นสถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูปทรงเครื่องรัตนปฏิมากร (พระแก้วมรกต) พระพุทธรูปสำคัญที่สุดของประเทศ ภาพจิตรกรรมฝาผนังก็เขียนเกี่ยวกับศาสนาชาดก เรื่องไตรภูมิ และ พระราชพิธีชลมารคและพระราชพิธีสถลมารค และยังมีภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องรามเกียรติ์ที่วาดเป็นห้องๆ ต่อเนื่องกันยาวไปตามพระระเบียงนับร้อยภาพจนคิดว่าน่าเป็นภาพฝาผนังยาวที่สุด

2. ตั้งอยู่ในพระบรมมหาราชวัง เป็นพระอารามประจำพระราชวังที่สร้างขึ้นพร้อมกับการสร้างพระมหาราชวัง จึงเป็นวัดที่สง่างามด้วยศิลปะวิจิตรประณีตตระการตามีคุณค่าสูงยิ่งควบคู่ไปกับพระราชวังอย่างเหมาะสมลงตัวจนเป็นสัญลักษณ์อันโดดเด่นประจำประเทศไทยที่นักท่องเที่ยวรู้จักและชื่นชมไปทั่วโลก วัดพระแก้วจึงเป็นจุดหมายปลายทางอันดับแรกๆ ของนักท่องเที่ยวที่มาเยือนกรุงเทพมหานคร

3. การจัดการท่องเที่ยวเข้มงวดอย่างมีระเบียบ วัดพระแก้วตั้งอยู่ในบริเวณพระมหาราชวัง จึงมีระบบระเบียบปฏิบัติในการเข้าชมที่ชัดเจนมาก ตั้งแต่การแต่งกายที่ สุภาพ เพื่อเคารพสถานที่ ห้ามสูบบุหรี่ ห้ามกินอาหารและเครื่องดื่ม ห้ามถ่ายรูป ห้ามใช้แฟลช ห้ามใช้มือถือถ่ายรูป ห้ามถ่ายภาพในพระอุโบสถอย่างเข้มงวดมาก

ผลการตรวจสอบสิ่งอำนวยความสะดวกต่อการท่องเที่ยวในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม มีป้ายบอกเส้นทาง เดินติดตั้งไว้อย่างชัดเจน (ภาพประกอบ 12 ข.) มีป้ายเครื่องหมายบ่งบอกถึงจุดท่องเที่ยวที่สำคัญไว้ทุกจุด (ภาพประกอบ 12 จ.) มีศูนย์ข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยว มีสำนักงานติดต่อประสานงานกับทางวัดอยู่ติดกำแพงบริเวณด้านหน้าวัด ห้องสุขามีให้บริการได้มาตรฐานแยกชาย-หญิง สภาพดีมาก ร้านขายเครื่องดื่มและของที่ระลึกให้บริการตั้งอยู่บริเวณทางเข้าวัด มีป้ายให้ข้อมูลสื่อความหมายตามจุดสำคัญๆ และมีแผ่นพับให้ใช้ในการประกอบการเที่ยวชม มีการกำหนดเส้นทางเดินเข้า เดินออก และ เครื่องหมายบอกทิศทางเดิน อย่างชัดเจน มีมัคคุเทศก์ของทางวัด และ มัคคุเทศก์รับจ้าง อิสระที่แนะนำ ติดต่อกันมาด้วยตัวเอง และติดตั้งป้ายข้อมูลเกี่ยวกับโบราณสถานหลักๆ การประเมินศักยภาพวัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว) ซึ่งมีสิ่งอำนวยความสะดวกตามความต้องการพื้นฐานพร้อมทั้ง 10 ประการ อยู่ในระดับศักยภาพที่สูงมาก



ก. ด้านหลังวัดพระศรีศาสดาราม



ข. ป้ายบอกเส้นทางเข้าถึงจุดท่องเที่ยว



ค. พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม



ง. ปราสาทพระเทพมิตร



จ. นครวัดจำลอง



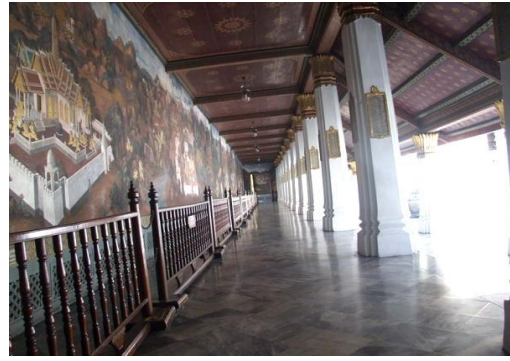
ฉ. อาคารห้องน้ำชาย

ภาพประกอบ 12 วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

บันทึกภาพเมื่อ 24 มิถุนายน 2551



ก. ภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระระเบียง



ข. พระระเบียงวัดพระแก้ว



ค. พระศรีรัตนเจดีย์



ง. หอพระมณฑปเศียรธรรม



จ. หอระฆัง



ฉ. พระมณฑป

ภาพประกอบ 13 ศิลปกรรมวัดพระศรีรัตนศาสดาราม
บันทึกภาพเมื่อ 24 มิถุนายน 2551

ตาราง 2 แสดงทรัพย์สินที่ท่องเที่ยวในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์)

ทรัพย์สิน	ลักษณะ	คุณค่าและความสำคัญ
1. ภูมิทัศน์ สวนหย่อมเขามอ	เป็นสวนจัดทำขนาดเล็กๆ ตกแต่งด้วยหิน ตุ๊กตาจีน รูปสัตว์สี่เท้าต่างๆ และปลูกไม้ประดับ	ใช้เป็นมุมนั่งพักผ่อนที่ร่มรื่นเย็นสบาย ได้จัดทำขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 โดยโปรดฯ ให้รื้อชนกัอนศิลาหน้าใหญ่ซึ่งก่อเป็นภูเขาในสวนขวาในพระบรมมหาราชวังตั้งครั้งสมัยรัชกาลที่ 2 แล้วนำมาก่อเป็นภูเขาเป็น
2. พระอุโบสถ	เป็นศิลปะแบบอยุธยาตอนปลาย เดิมเป็นหลังเล็ก สร้างในสมัยรัชกาลที่ 1 และได้ปฏิสังขรณ์ขยายให้ใหญ่ขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3	ตามความ เชื่อกันว่าพระอุโบสถเป็นสถานที่สำคัญมาก การสร้างจะประดับตกแต่งอย่างงดงาม ทั้งการสลัก ลงรักปิดทอง ประการจก ประดับมุก เขียนภาพจิตรกรรมประดับผนัง พระอุโบสถวัดโพธิ์จะตั้งอยู่ตรงศูนย์กลางของบริเวณที่ล้อมรอบด้วยอาคารใหญ่น้อยหลายระดับ เปรียบเป็นดั่งเขาพระสุเมรุตั้งอยู่ ตรงกลางจักรวาล ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปปฏิมากรบนฐานชุกชีสูงตั้งภูเขา และมีรูปหล่อเทวดา ยักษ์ ครุฑ ประจำฐานแต่ละชั้น เป็นเหมือนสวรรค์ชั้นดาวดึง
3. ศาลาการเปรียญ	ลักษณะรูปแบบอาคารเหมือนกับพระอุโบสถศิลปะสมัยอยุธยา เพียงแต่ขนาดเล็กกว่า และยกฐานเตี้ยกว่า	เดิมเป็นอุโบสถวัดโพธารามสร้างสมัยกรุงศรีอยุธยา พระประธาน คือพระประธานองค์เดิมของอุโบสถวัดโพธาราม มีนามว่า “พระพุทธรูทศาสดา” รัชกาลที่ ๓ โปรดเกล้าฯ ให้ทำการบูรณะปฏิสังขรณ์ ประทับบนฐานชุกชีที่คอสอง มุขโถงด้านหน้า มีภาพจิตรกรรมเรื่อง นรกขุมต่างๆ และเปรต ๑๒ จำพวก ปัจจุบันใช้เป็นที่พักประกอบศาสนกิจฟังเทศน์ บำเพ็ญบุญ

ตาราง 2 (ต่อ)

ทรัพยากร	ลักษณะ	คุณค่าและความสำคัญ
4.ศาลาราย	เป็นศาลาทรงไทยพื้นเตี้ยสร้างเรียงรายล้อมลานวัดทั้งบริเวณรอบพระอุโบสถและริมกำแพงเขตพุทธาวาสทั้งหมด มี 16 หลังของเดิมไม่มีเฉลียงลัด รื้อก่อใหม่ในรัชกาลที่ ๓ ต่อเฉลียงออกไปรอบตัววัดพื้นที่เป็นสองชั้น	ศาลารายคู่หน้าพระมหาเจดีย์ มีจารึกตำราหมวดแผนโบราณ มีจิตรกรรมลายเส้นบอกตำแหน่งนวด ด้านหลังจารึกสุภาสิตพระร่วง กฤษณาสองน้องคำฉันท์ และ ภาพเขียนขบวนแห่กฐินพยุหยาตรา สดลมารค ส่วนอีกหลังจารึกตำรายากุมารเวชโบราณ การรักษาโรคที่เกี่ยวกับเด็ก และมีจิตรกรรมฝาผนังภาพแม่ซื้อและเด็ก ๆ ศาลารายรอบวัด ติดกับกำแพง มีจิตรกรรมฝาผนังเรื่องเอกนิบาตชาดก (พระเจ้าห้าร้อยห้าสิบชาติ) เขียนศาลาละ ๓๖ เรื่อง ในศาลารายแต่ละหลังนอกจากมีจิตรกรรมแล้วยังมีภาพสลักไม้ในวรรณคดีพระอภัยมณี และชีวิตพื้นบ้านทั่วไป
5.วิหารทิศ	เป็นวิหารศิลปะแบบรัตนโกสินทร์สร้างไว้ทั้งสี่ทิศรอบพระอุโบสถ	พระวิหารทิศตะวันออก ประดิษฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัย मुखหลังประดิษฐานพระพุทธรูปยืนสูง ๑๐ เมตรหล่อด้วยสำริดอัญเชิญมาจากวัดพระศรีสรรเพชญ์กรุงเก่ามานามว่า “พระพุทธรูปโลกนาถศาสตราจารย์ ” พระวิหารทิศใต้ประดิษฐานพระพุทธรูปปางปฐมเทศนาอัญเชิญมาจากกรุงเก่า พระวิหารทิศตะวันตก ประดิษฐานพระพุทธรูปปางนาคปรก อัญเชิญมาจากลพบุรี พระวิหารทิศเหนือ ประดิษฐานพระปางป่าเลไลยก์รัชกาลที่ ๓ โปรดฯ ให้สถาปนา ขึ้นภายในมีตู้เก็บระไตรปิฎก มีศาลารายล้อมพระมณฑปสามด้าน ผนังภายใน
6.หอพระไตรปิฎก (มณฑป)	เป็นสถาปัตยกรรมจตุรมุข เครื่องยอดทรงมงกุฎ ประดับกระเบื้องเคลือบ เครื่องถ้วยหลากสี	

ตาราง 2 (ต่อ)

ทรัพยากร	ลักษณะ	คุณค่าและความสำคัญ
7. พระมหาเจดีย์สี่รัชกาล	พระมหาเจดีย์ทั้งสองตั้งอยู่ในบริเวณกำแพงสีขาว พระมหาเจดีย์แต่ละองค์เป็นเจดีย์ย่อไม้สิบสอง เพิ่มมุมสูง ๔๒ เมตร ประดับกระเบื้องเคลือบและกระเบื้องเครื่องถ้วยสีลวดลายต่างๆ	ศาลารายมีภาพจิตรกรรมเรื่อง กำเนิดรามเกียรติ์ ประเพณีรา มัญจกวนข้าวทิพย์เป็นต้น ผนังภายนอกมีศิลาจารึกโคลงสุภาพิตเรียกว่า โคลงโลกนิติ องค์ที่ประดับด้วยกระเบื้องเคลือบสีเขียว นามว่า พระมหาเจดีย์ศรีสรรเพชดาญาณ สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๑ เพื่อครอบพระศรีสรรเพชญ์ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปยืนองค์ใหญ่สูง ๑๖ เมตร ได้ชะลอมาจากพระราชวังที่กรุงศรีอยุธยา ภายในบรรจุพระบรมธาตุ นับเป็นพระมหาเจดีย์ประจำรัชกาลที่ ๑ องค์ที่ประดับด้วยกระเบื้องเคลือบสีขาว นามว่า พระมหาเจดีย์ดิลกธรรมกรกนิทาน สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๓ ทรงพระราชอุทิศถวายแด่พระบรมราชชนก คือรัชกาลที่ ๒ นับเป็นพระมหาเจดีย์องค์ที่ประดับด้วยกระเบื้องเคลือบสีเหลือง นามว่า พระมหาเจดีย์ มุณีบัตบริหาร สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๓ ทรงพระราชถวายอุทิศถวายเป็นพุทธรูปชา นับเป็นพระมหาเจดีย์ประจำรัชกาลที่ 3 พระมหาเจดีย์องค์ที่ประดับด้วยกระเบื้องเคลือบสีขาวหรือน้ำเงินเข้ม เป็นพระมหาเจดีย์ที่รัชกาลที่ ๔ ทรงสร้างขึ้นตามแบบพระเจดีย์ศรีสุริโยทัย กรุงศรีอยุธยา นามว่า พระมหาเจดีย์ทรงพระศรีสุริโยทัย เพื่อถวายเป็นพุทธรูปชา
8. ภาพจิตรกรรมฝาผนัง	ลักษณะเป็นภาพเขียนสีบอกเล่าเรื่องราวในพุทธประวัติต่าง	ในพระอุโบสถเหนือ หน้าต่างขึ้นไปเขียนเรื่องมหุสธบัณฑิต (มหาบัณฑิตแห่งมิลินทราชนคร) คอสองในประธานทั้งสองข้าง

ตาราง 2 (ต่อ)

ทรัพยากร	ลักษณะ	คุณค่าและความสำคัญ
		เขียนเรื่องเมืองสวรรค์ชั้นจามหาราช ผนังประตูหน้าต่างเขียนเรื่องพระสาวก เอตทัคคะ ๔๑ องค์บานหน้าต่างด้านใน เขียนลายรดน้ำเป็นรูปตราประจำ ตำแหน่งเจ้าคณะสงฆ์ในกรุงและหัวเมือง สมัยรัชกาลที่ ๓ ในพระวิหารพระพุทธ ไสยาสน์ เขียน เรื่อง มหาวงศ์ และพุทธ สาวกสาวิกาเอตทัคคะส่วนใน
9.แผ่นจารึกตำรา แพทย์แผน โบราณ	เป็นหินอ่อนสลักเป็นอักษรสำนวน ภาษาโบราณติดตั้งไว้ตามเสาและ ผนังศาลารายต่างๆ ในบริเวณวัด ประกอบด้วย ตำรายา และตำรานวด	เป็นจารึกตำราแพทย์แผนโบราณ ฉบับ หลวงและฉบับเซลดักดิ์ เริ่ม ตั้งแต่ให้ ทราบสมุฏฐานของโรค (สาเหตุของโรค) การใช้ยารักษาโรค และการวินิจฉัยและ การรักษาโรค ตำราสรรพคุณยา มีตัวยาที่ ได้จากพืชและสมุนไพร สัตว์และธาตุ ต่างๆ ตำราที่ใช้ยาเป็นตำรับสำหรับแก้ โรคต่างๆ ลักษณะการวินิจฉัยโรคตาม หลักแพทย์แผนไทย ส่วนตำรานวด มีผัง แสดงสรีระข องร่างกายและจุดนวดทั้ง ด้านหน้าและด้านหลัง
10. พระพุทธรูป เทวปฏิมากร	เป็นพระพุทธรูปปางสมาธิศิลปะสมัย อยุธยา เป็นพระประจำวันพฤหัสบดี ประดิษฐานอยู่เหนือชุกชี	นิยมกันว่าเป็นพระพุทธรูปโบราณมี พระลักษณะอันงามยาวที่จะหา พระพุทธรูปอื่นมาเปรียบได้ ปรากฏใน ศิลาจารึกวัดพระเชตุพนฯ ว่า เดิม ประดิษฐานอยู่ ณ วัดศาลาสีหน้า ปัจจุบัน คือวัดคูหาสวรรค์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า จุฬาโลก รัชกาลที่ 1 โปรดให้อัญเชิญ มาประดิษฐานเป็นพระประธานในพระ อุโบสถวัดพระเชตุพนฯ
11. พระพุทธรูป ไสยาสน์	เป็นพระพุทธรูปก่ออิฐถือปูน ด้าน พระพักตร์สูง ๑๕ เมตร มี	พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ร.๓ ทรงสร้าง ขึ้นครั้งทรงปฏิสังขรณ์วัด

ตาราง 2 (ต่อ)

ทรัพยากร	ลักษณะ	คุณค่าและความสำคัญ
	ความยาวตลอดทั้งองค์ถึง ๔๖ เมตร	พระเชตุพน เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๕ ได้รับความชานนามว่าเป็นพระพุทธรูปไสยาสองศอกใหญ่ที่มีความงดงามที่สุดในประเทศไทย พื้นพระบาทประดับด้วยมุกไฟเป็นภาพมงคล ๑๐๘ ซึ่งนับเป็นลายศิลปะไทยผสมจีน ผสมผสานกันอย่างประณีต
12. พระระเบียง	เป็นระเบียงยาวสร้างรอบพระอุโบสถอยู่สองชั้น ทั้งสองชั้นเชื่อมต่อกันด้วยพระวิหารทิศ อยู่รอบพระอุโบสถทั้งสี่ทิศ	พระระเบียงชั้นในประดิษฐานพระพุทธรูป ๑๕๐ องค์ พระระเบียงชั้นนอกประดิษฐานพระพุทธรูป ๒๔๔ องค์ เป็นพระพุทธรูปที่รัชกาลที่ ๑ โปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญมาจากหัวเมืองฝ่ายเหนือ ตามเสด็จพระระเบียงรัชกาลที่ ๓ โปรดเกล้าฯ ให้จารึกเพลงยาวกลอักษร เพลงยาวกลบท และตำราฉันทต่างๆ
13. เทศกาลสงกรานต์	เป็นลักษณะทำบุญสงกรานต์และฉลองขึ้นปีใหม่แบบประเพณีไทย	เป็นประเพณีเทศกาลรดน้ำขอพรจากผู้ใหญ่ที่ความนับถือกัน เป็นการฉลองปีใหม่แบบประเพณีไทย
14. การนำเที่ยว	เป็นการนำเดินชมของจริงไปตามโบราณสถาน โบราณวัตถุและสถาปัตยกรรมที่อยู่ภายในวัด โดยมีพระวิทยากรเป็นผู้นำชม	นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และเข้าใจคุณค่า รายละเอียดของโบราณสถาน โบราณวัตถุและสถาปัตยกรรมที่อยู่ภายในวัดอย่างถูกต้องและลึกซึ้งยิ่งขึ้น
15. นวดแผนโบราณ	การนวดแผนโบราณแบ่งเป็น 3 ประเภท คือ การนวดตามแบบท่าฤๅษี ดัดตน การนวดประคบด้วยสมุนไพร และการนวดเท้า	มีสรรพคุณในการป้องกันและรักษาโรค ทำให้ร่างกายตื่นตัวแข็งแรง ช่วยลดอาการปวดเมื่อย ช่วยเพิ่มการไหลเวียนของเลือด
16. ห้องสุขา	แยกชาย-หญิง สร้างมาตรฐานด้วยคอนกรีต อยู่บริเวณติดกำแพงหลังวิหารคดด้านในเขตพุทธาวาสทางทิศเหนือ ทิศใต้ และใกล้ศาลาการเปรียญ	ช่วยบริการอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี สำหรับสถานที่ท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยวจำนวนมาก

ความโดดเด่นของวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์)

1. ศิลปกรรม เป็นต้นแบบแห่งศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์ที่เห็นเด่นชัดมากที่สุดก็คือ พระมหาเจดีย์สี่รัชกาล และสถาปัตยกรรมอาคารหลัก ๆ ภายนอกอาคารจะไม่ประดับตกแต่งอะไรมากนัก ภายในก็จะเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนัง ประดับผนังพระอุโบสถเหนือต่างเขียนเรื่องมหิสถบัณฑิต คอสองในประธานทั้งสองข้างเขียนเรื่องเมืองสวรรค์ชั้นจาตุมหาราช ผนังประตูหน้าต่างเขียนเรื่องพระสาวกเอตทัคคะ ๔๑ องค์ บานหน้าต่างด้านในเขียนลายรดน้ำเป็นรูปตราประจำตำแหน่งเจ้าคณะสงฆ์ ในกรุงและหัวเมือง ด้านนอกแกะสลักเป็นลายแก้วซึ่งดวงปิดทองประดับกระจก ส่วนจิตรกรรมฝาผนังในพระวิหารพระพุทธไสยาจะเขียนภาพเรื่องมหาวงศ์และภาพจารึกพระสาวิกาเอตทัคคะ 13 องค์ อุบาสกเอตทัคคะ 10 คน อุบาสิกาเอตทัคคะ 10 คน

2. มหาวิทยาลัยเปิดแห่งแรกของประเทศไทย วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ได้รับการยกย่องให้เป็นเปรียบเสมือนมหาวิทยาลัยเปิดแห่งแรกของประเทศไทย เป็นศาสนสถานที่ยิ่งคุณค่า ทั้งทางด้านพุทธศิลป์ วิจิตรศิลป์ สถาปัตยกรรม ตลอดจนเป็นแหล่งรวมของภูมิปัญญาและศาสตร์ต่างๆ ที่ได้สั่งสมและถ่ายทอดสืบต่อกันมาตั้งแต่อดีตกาล ในสมัยรัชกาลที่ 3 มีการบูรณปฏิสังขรณ์วัดครั้งใหญ่ พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รวบรวมสรรพวิชาแขนงต่าง ๆ จารึกลงบนศิลาจารึกหรือแผ่นศิลา รวมทั้งได้ปั้นฤๅษีตัดตน ประดับไว้ภายในบริเวณวัด ซึ่งอาจจะแบ่งความรู้ต่าง ๆ ออกได้เป็น 8 หมวด ได้แก่ หมวดพระพุทธศาสนา หมวดวรรณคดีไทย หมวดทำเนียบ (จารึกหัวเมืองขึ้นของกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น) หมวดประวัติการสร้างวัดพระเชตุพนฯ หมวดประเพณี หมวดสุภาษิต หมวดอนามัย และหมวดตำรายาแพทย์แผนโบราณ

3. ตำรายาแพทย์แผนโบราณ เป็นจารึกตำรายาแพทย์แผนโบราณ เริ่มตั้งแต่ให้ทราบสมุฏฐานของโรค (การหาสาเหตุของโรค) การใช้ยารักษาโรค (เภสัชศาสตร์) และการวินิจฉัยและการรักษาโรค (เวชศาสตร์) ตีพิมพ์อยู่ตามเสาและผนังศาลารายในบริเวณวัด ประกอบด้วย ตำรายา และตำรานวด

ตำรายานั้นแยกออกเป็น ตำราสรรพคุณยา มีตัวยาที่ได้มาจากพืช สุนัขไพร สัตว์และธาตุทั้งหมด 105 ชนิด ตำราการใช้ยาเป็นตำรับสำหรับแก้โรคต่างๆ 32 โรค มีรวมกัน 127 ขนาน และตำราลักษณะการวินิจฉัยโรค ซึ่งมีลักษณะโรคทั้งหมด 39 โรค ตามหลักแพทย์แผนไทย พร้อมด้วยยารักษาโรคอีก 1,057 ขนาน

ตำรานวด จะแสดงถึงสรีระของร่างกายและจุดนวด 30 คู่ แสดงทั้งด้านหน้าและด้านหลัง มีเส้นประธานสิบ บอกจุดนวดและโรคที่เกิดบนเส้นประธานมี 227 อาการโรค ตำรายาเหล่านี้ได้มีห้างขายยาเอกชนคัดลอกไปใช้ประโยชน์อย่างมากมาย ปัจจุบันสามารถเปิดโรงเรียนแพทย์แผนโบราณในวัดได้ โรงเรียนแพทย์แผนโบราณได้จัดตั้งขึ้นตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2494 ในครั้งแรกเปิดสอน 3 สาขาวิชา คือ เวชกรรมแผนโบราณ เภสัชกรรมแผนโบราณ และผดุงครรภ์แผนโบราณ ต่อมาในปี พ.ศ. 2505 ก็ได้เพิ่มวิชาการนวดขึ้นมาด้วย

การนวดแผนโบราณวัดโพธิ์ มี 3 ประเภท คือ การนวดแบบท่าฤๅษีตัดตน เปรียบเหมือนเป็นท่ากายบริหาร เพื่อบรรเทาโรค ฆ่าอาการปวดเมื่อยร่างกาย ส่วนการนวดประคบด้วยสมุนไพร ซึ่งมีลูก

ประกอบเป็นอุปกรณ์สำคัญ ลูกประกอบจะบรรจุสมุนไพรมากๆ ได้แก่ ไพล ผีวมะกรูด ตะไคร้บ้าน ใบมะขาม ขมิ้นชัน เกลือ การบูร และใบส้มป่อย การนวดประคบนั้นสามารถช่วยบรรเทาอาการปวดเมื่อย คลายกล้ามเนื้อ ช่วยให้เลือดไหลเวียนได้ดี และในปัจจุบันได้มีการพัฒนารูปแบบการนวดมีมาตรฐานดีขึ้นมาก ทั้งการนวดเท้า การนวดตัว การจัดการให้บริการก็มีความสะอาดเรียบร้อย

3. โรงเรียนวัดพระเชตุพนฯ ปัจจุบันยังมีโรงเรียนระดับประถมศึกษาเล็กๆ เปิดการสอนบริการวิชาการแก่ชุมชนอยู่ โดยอาศัยศาลาราย แถบด้านทิศตะวันตกของวัด และจัดกิจกรรม ให้มีมัคคุเทศก์น้อยเข้าร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดด้วย

4.การบริหารจัดการกิจกรรมในบริเวณวัด จัดการได้เรียบร้อย สะอาด มีการประดับด้วยต้นไม้ตัด จัดปลูกต้นไม้ตามเขามอด้วยพันธุ์ไม้แบบไทยได้ร่มรื่น แต่จัดทำชื่อพันธุ์ไม้ยังไม่ถูกต้องเรียบร้อย และมีการพัฒนาเสริมสิ่งใหม่ๆ อยู่เรื่อยๆ เช่น การเปิดเสียงดนตรีประกอบไว้ตามเขามอต่างๆ ทั่วบริเวณ ซึ่งสร้างความรื่นรมย์เพลิดเพลินแก่ผู้มาเยือนเป็นอย่างดี มีการแจกเอกสารคู่มือการท่องเที่ยวชมวัด ควบคุมการแต่งกายของนักท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับสถานที่ มีการนับบันทึกจำนวนนักท่องเที่ยวที่มาจัดทำเป็นสถิติ ร้านค้าขายของที่ระลึกก็มีการจัดไว้เป็นสัดส่วนเป็นระเบียบ นักท่องเที่ยวที่แต่งกายไม่สุภาพจะมีผ้าคลุมให้ยืมก่อนเข้าโบสถ์

ผลการตรวจสอบสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยววัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) พบว่ามีป้ายบอกเส้นทางที่ชัดเจน แต่บางจุดสภาพไม่ค่อยดีนัก มีการกำหนดเส้นทางเดินเข้า เดินออก และเครื่องหมายบอกทิศทางเดินอย่างชัดเจน (ภาพประกอบ 14 ก.) มีป้ายเครื่องหมายบ่งบอกถึงจุดท่องเที่ยว มีป้ายให้ข้อมูลตามจุดสำคัญๆ มีหนังสือคู่มือให้ใช้ในการประกอบการเที่ยวชม และมีป้ายข้อมูลเกี่ยวกับโบราณสถานสมบูรณมาก (ภาพประกอบ 14 ค.) มีสำนักงานติดต่อประสานงานกับทางวัดอยู่ที่ศาลารายด้านทิศใต้ มีห้องสุขาให้บริการได้มาตรฐานแยกชาย-หญิง สภาพดีมาก โดยไม่เก็บเงิน แต่มีกล่องรับบริจาคเพื่อมอบแก่คนทำความสะอาด (ภาพประกอบ 15 จ.) มีร้านขายเครื่องดื่มและร้านขายของที่ระลึกให้บริการตั้งอยู่บริเวณใกล้ ๆ วิหารพุทธไสยาสน์ โดยวางขายอย่างเป็นระเบียบ ห้ามแขวนสินค้านครุรงรั้ง มีมัคคุเทศก์ของทางวัด และ มัคคุเทศก์อิสระภายนอกที่แนะนำติดต่อกันมาด้วยตัวเองหรือของบริษัทนำเที่ยว การประเมินศักยภาพวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) ซึ่งมีสิ่งอำนวยความสะดวกตามความต้องการพื้นฐานพร้อมทั้ง 10 ประการ จึงอยู่ในระดับศักยภาพที่สูงมาก



ก. ป้ายบอกทิศทางเดินเที่ยวชม



ข. ศาลารายที่เก็บจารึกตำราโบราณ



ค. ป้ายบอกถึงจุดท่องเที่ยวต่างๆ และข้อมูลโบราณสถาน



ง. จุดจ่ายค่าเช่าเที่ยวชม



จ. พระพุทธไสยาส วัดโพธิ์



ฉ. หอระฆัง วัดโพธิ์

ภาพประกอบ 14 วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม
บันทึกภาพเมื่อ 8 ธันวาคม 2551



ก.สำนักงานแผนกนำทัศนศึกษา



ข. กิจกรรมการนัดแผนโบราณ



ค.แผ่นจารึกตำรายาแผนโบราณ



ง.ภาพจารึกแสดงจุดวินิจฉัยโรคในเด็ก



จ.รูปปั้นท่าฤๅษีตัดตน



ฉ.อาคารห้องน้ำ

ภาพประกอบ 15 วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม
บันทึกภาพเมื่อ 1 กรกฎาคม 2551

ตาราง 3 แสดงทรัพย์สินที่เกี่ยวเนื่องในวัดสุทัศนเทพวราราม

ทรัพย์สิน	ลักษณะ	คุณค่าและความสำคัญ
1. พระศรีศากยมุนี	เป็นพระพุทธรูปประทับนั่งขัดสมาธิราบปางมารวิชัย ประดิษฐานบนฐานชุกชีแบบฐานลายแข่งสิงห์ตลอดทั้งฐานชุกชีประดับลายปูนปั้นเป็นลายลายเถา ลายเทศ ปิดทองคำเปลว ประดับกระจกสี	เป็นพระประธานในพระวิหารหลวง หล่อด้วย สำริด ขนาดหน้าตัก 6.25 เมตร นับเป็นพระพุทธรูปหล่อที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย เดิมเป็นพระประธานอยู่ในพระวิหารหลวง วัดมหาธาตุ สุโขทัย สร้างสมัยราชวงศ์พระร่วงแห่งกรุงสุโขทัย
2. พระพุทธรดีโลกเชษฐ	เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้าง 10 ศอก 8 นิ้ว ประดิษฐานบนฐานชุกชีสูงปั้นลายปิดทองคำเปลว ประดับกระจกสี	พระพุทธรดีโลกเชษฐ์ พระประธานในพระอุโบสถวัดสุทัศนฯ หล่อขึ้นด้วยโลหะสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3
3. พระวิหารหลวง	เป็นอาคารเครื่องก่อขนาด 5 ห้อง โครงสร้างหลังคาเป็นจั่วมีหลังคาประธาน 1 ตับ มีชั้นซ้อน(หลังคามุข) ทางด้านหน้าและด้านหลังข้างละ 1 ชั้น มีเสารับมุขเป็นเสาสี่เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง	เป็นที่ประดิษฐานพระศรีศากยมุนี และใช้เป็นที่ประกอบกิจกรรมบำเพ็ญกุศลทางศาสนา เช่นแสดงธรรม ทำวัตร สวดมนต์ ภายในมีภาพจิตรกรรมที่สำคัญเช่น เรื่องอดีตพระพุทธเจ้า 28 องค์ เรื่องไตรภูมิโลกยัตถฐาน และเรื่องพุทธประวัติ
4. พระอุโบสถ	เป็นอุโบสถที่มีขนาดใหญ่ยาวสวยงามที่สุดในประเทศไทย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 โปรดเกล้าให้สร้างขึ้น เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนแบบสถาปัตยกรรมไทย เป็นอาคารสูงใหญ่มากมีเสาสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่รองรับหลังคาทั้งหมด 68 ต้น หน้าบันมุขหน้าและหลังเป็นไม้แกะสลักลายประดับกระจกสี	เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรดีโลกเชษฐ์ และเป็นที่พระภิกษุสงฆ์ใช้ประกอบพิธีสังฆกรรมต่างๆ หน้าบันแกะสลักเป็นรูปพระอาทิตย์และพระจันทร์ การสลักหน้าบันเป็นรูปพระอาทิตย์และพระจันทร์ หมายถึงว่า พระอาทิตย์และพระจันทร์เวียนรอบเขาพระสุเมรุคือพระวิหารหลวง ภายในเขียนภาพจิตรกรรมที่สำคัญเช่น เรื่องปฐมสมโพธิ เรื่องพระปัจเจกพุทธเจ้า และเรื่องรามเกียรติ์ เป็นต้น

ตาราง 3 (ต่อ)

ทรัพยากร	ลักษณะ	คุณค่าและความสำคัญ
5.จิตรกรรมฝาผนัง	เป็นภาพเขียนสีบันทึกล่าเรื่องต่าง ๆ ประดับอยู่ทุกส่วนภายในทั้งพระวิหารหลวงและพระอุโบสถ	ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่งดงามที่สุดแห่งหนึ่งในกรุงรัตนโกสินทร์
6.ศาลาลอย	ศาลามีฐานหรือยกพื้นสูงอยู่ระดับเดียวกับกำแพง เรียงกันอยู่ตามแนวกำแพงด้านหน้าหรือด้านทิศเหนือทั้งหมด 4 หลัง รูปแบบทรงไทยผสมจีนและยุโรป	ศาลาหลังแรกนับจากด้านตะวันออก เป็นศาลาเปลื้องเครื่องของพระมหากษัตริย์ ก่อนที่จะเสด็จเข้าสู่พระวิหาร ศาลาหลังถัดมาจากศาลาเปลื้องเครื่อง เป็นศาลารับเสด็จมีเกยสำหรับเทียบเสด็จเข้าด้านหน้า สำหรับศาลาอีกสองหลังถัดไปเป็นสถานที่สำหรับประทับทอดพระเนตรพระราชพิธีโล้ชิงช้าของพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ในสมัยก่อน
7.ภาพสลักศิลา	เป็นภาพสลักหินอ่อนทำขนาดสูง 2.40 เมตร กว้าง 0.95 เมตร ติดประดับอยู่ทางด้านหลังฐานชุกชีพระศรีศากยมุนี ในพระวิหารหลวง	เป็นภาพสลักสมัยทวารวดีที่มีคุณค่ายิ่งในด้านประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์ศิลปะ เป็นภาพสลักเรื่องพุทธประวัติ 2 ตอน คือปางยมกปาฏิหาริย์และเทศนาโปรดพุทธมารดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์
8.พระระเบียง	ล้อมพระวิหารหลวงทั้ง 4 ด้าน ด้านนอกเป็นผนังที่ปกกันเป็นกำแพงโดยตลอด ภายในพระวิหารคดเป็นโถงเสารับจั่วหลังคา เปิดเข้าหาพระวิหาร ระหว่างกลางพระระเบียงแต่ละด้าน มีประตูซุ้มจตุรมุข หน้าบันล่ายองไม้แกะจำหลักลายปิดทองประดับกระจกสี	สร้างในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ภายในพระระเบียงเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นลงรักปิดทอง ส่วนใหญ่เป็นพระพุทธรูปปางสมาธิ มีพระพุทธรูปปางมารวิชัยบ้างเฉพาะที่มุขของพระระเบียง
9.ศาลาราย	เป็นศาลาก่ออิฐถือปูนแต่ชั้นเดียว หลังคาจั่วทรงไทยมุงกระเบื้อง	กั้นแนวเขตระหว่างเขตพุทธาวาสกับเขตสังฆาวาส บริเวณด้านทิศใต้

ตาราง 3 (ต่อ)

ทรัพยากร	ลักษณะ	คุณค่าและความสำคัญ
10.การรักษาศิลปและ พิธีกรรม	หน้าบันปูนปั้นลายดอกและเถา แบบจีนซุ้มประตูแบบจัตุรมุข มีการสวดมนต์ ปฏิบัติธรรมรักษา ศิลปและฟังพระธรรมเทศนาในพระ วิหารหลวงและบริเวณพระระเบียง จะมีพระท่านหมุนเวียนผลัดเปลี่ยน มาแสดงธรรมทุกวันทั้งภาค กลางวันและภาคกลางคืน	และทิศตะวันตกของพระอุโบสถมีศาลา รายทั้งหมด 8 หลัง เพื่อเป็นการอบรมพัฒนาจิตให้สงบ จากกิเลสความวุ่นวายใน ชีวิตประจำวันหันเข้ามาศึกษาธรรมะ ให้เข้าใจธรรมะ และเข้าถึงธรรมะอัน จะนำทางเข้าสู่ความสงบสุขที่แท้จริง กลางวันและภาคกลางคืน

ความโดดเด่นของวัดสุทัศนเทพวราราม

1. ศิลปะการวางผังวัดเป็นสัญลักษณ์แห่งจักรวาล คือสร้างสถาปัตยกรรม และศิลปกรรมอื่น ๆ เป็นสัญลักษณ์แทนจักรวาล ตามคติโบราณของการสร้างเมือง รวมทั้งชื่อที่ว่า “สุทัศนเทพวราราม” หมายถึงสุทิสสนนคร เมืองของพระอินทร์ที่อยู่บนยอดเขาพระสุเมรุอันเป็นศูนย์กลางของจักรวาลตามคติไทย

นอกจากชื่อดังกล่าวแล้วแผนผังของวัดยังถูกออกแบบให้เป็นรูปจำลองจักรวาลอีกด้วย โดยมีพระวิหารและพระอุโบสถเป็นองค์ประกอบสำคัญหลัก รวมทั้งใช้จิตรกรรมฝาผนังและงานศิลปอื่น ๆ สร้างภาพจักรวาลให้ชัดเจนขึ้นมา พระวิหารวัดสุทัศนเทพวราราม มีการสร้างให้สูงเด่น เป็นตัวแทนของเมืองสุทิสสนนคร ที่ตั้งอยู่บนยอดเขาพระสุเมรุ โดยทำฐานให้สูงเป็นพิเศษและที่หน้าบันของพระวิหารก็มีการประดับงานศิลปะไม้แกะสลักรูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ

2. พระอุโบสถที่ยาวที่สุดในประเทศไทย เป็นพระอุโบสถที่มีความยาวและใหญ่มากที่สุดในประเทศไทย เป็นการสร้างสมมุติให้เป็น “ชมพูทวีป” ตรงหน้าบันประดับภาพแกะสลักไม้สัญลักษณ์พระอาทิตย์กับพระจันทร์ ส่วนพระวิหารหลวงนั้นมีจิตรกรรมฝาผนังเรื่องพุทธประวัติกับเรื่องของพระปัจเจกพุทธเจ้าและเรื่องราวของจักรวาล ภายในประดิษฐานพระศรีศากยมุนี ที่รัชกาลที่ 1 โปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญมาจากวัดมหาธาตุ ของเมืองสุโขทัย

3. เสาชิงช้าอุปกรณ์พิธีกรรมของพราหมณ์ ตั้งอยู่บริเวณหน้าวัดสุทัศนเทพวรารามโดดเด่นทางสัญลักษณ์ที่วางควบคุมมากับวัดสุทัศน์มาช้านาน สมัยโบราณจะใช้ประกอบพิธีโล้ชิงช้าตามความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ ซึ่งพระมหากษัตริย์ก็เสด็จพระราชดำเนินมาประกอบพิธีและร่วมชมพิธีนี้ โดยจะมีศาลาลอยที่สร้างอยู่เหนือกำแพงวัดไว้เป็นที่ประทับ ซึ่งสร้างไว้เพื่อพระราชกรณียกิจนี้โดยเฉพาะ เสาชิงช้านี้ปัจจุบันไม่ได้ใช้ประกอบพิธีแล้ว แต่จัดให้เป็นโบราณสถานที่สำคัญอย่างหนึ่งของกรุงเทพมหานคร

ผลการตรวจสอบสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว วัดสุทัศนเทพวราราม พบว่า มีป้ายบอกเส้นทางและป้ายเครื่องหมายบ่งบอกถึงจุดท่องเที่ยวชัดเจน รวมทั้งการกำหนดเส้นทางเดินเข้า เดินออก และเครื่องหมายบอกทิศทางเดินอย่างชัดเจน (ภาพประกอบ 16 ค.)

ศูนย์ข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวและสำนักงานติดต่อประสานงานกับทางวัดอยู่ที่ศาลาดินบริเวณด้านข้างวัด (ภาพประกอบ 17 ข.) มีห้องสุขาให้บริการได้มาตรฐานแยกชาย-หญิง สภาพดี ส่วนป้ายให้ข้อมูลตามจุดต่างๆ หรือป้ายข้อมูลเกี่ยวกับโบราณสถาน นั้นไม่มี แต่มีคู่มือขายใช้ในการประกอบการเที่ยวชม เนื่องจากไม่มีมัคคุเทศก์ของทางวัด แต่สามารถใช้บริการ มัคคุเทศก์อิสระภายนอกที่แนะนำติดต่อกันมาด้วยตัวเอง ทางวัดไม่อนุญาตให้ตั้งร้านขายเครื่องดื่มในบริเวณวัด แต่มีร้านขายของที่ระลึกที่เป็นของทางวัดตั้งอยู่ที่ศาลาโพธิ์ การประเมินศักยภาพวัดสุทัศนเทพวราราม ซึ่งมีสิ่งอำนวยความสะดวกตามความต้องการพื้นฐานพร้อมทั้ง 8 ประการ จึงอยู่ในระดับศักยภาพที่สูง



ก.แผนผังแสดงจุดสำคัญต่างๆ ของวัดสุทัศน์

ข.พระวิหารหลวง วัดสุทัศน์



ค.ป้ายแสดงบอกทิศทางเดิน

ง.ศาลาลอย

ภาพประกอบ 16 วัดสุทัศนเทพวราราม

บันทึกภาพเมื่อ 22 กันยายน 2551



ก.พระพุทธรูปโลกเชษฐ์ในพระอุโบสถวัดสุทัศน์



ข.ศาลาดิน



ค.พระอุโบสถ วัดสุทัศน์



ง.ศาลาราย



จ.หระฆัง ตั้งอยู่ในเขตสังฆาวาสวัดสุทัศน์



ฉ.กลองกำมปู อยู่ในพระวิหารหลวง

ภาพประกอบ 17 ทรัพย์สินศิลปกรรมวัดสุทัศน์เทพวราราม
บันทึกภาพเมื่อ 22 กันยายน 2551

ตาราง 4 แสดงทรัพย์สินที่ท่องเที่ยวในวัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม

ทรัพย์สิน	ลักษณะ	คุณค่าและความสำคัญ
1. พระวิหารหลวง	พระวิหารหลวงเป็นอาคารทรงไทย มีมุขด้านหน้าและหลัง ผนังภายนอกประดับด้วยหินอ่อน หลังคามุงกระเบื้องเคลือบสีประดับด้วยช่อฟ้า ใบระกา ซึ่งปิดทองประดับกระจกอย่างงดงาม หน้าบันด้านหน้าและด้านหลังเป็นตราพระราชลัญจกรประจำพระองค์รัชกาลที่ 4 ซุ้มประตูหน้าต่างทุกบานเป็นลายปูนปั้นลงรักปิดทอง ประดับกระจกสี เป็นรูปมงกุฎ ส่วนบานประตูและหน้าต่างสลักด้วยไม้สักเป็นลายก้านแย่งซ้อนกัน 2 ชั้น ปิดทองประดับกระจก	วัดราชประดิษฐ์เป็นวัดที่มีมหาสีมาล้อมรอบตรงกำแพงวัด ภายในวัดจึงไม่มีพระอุโบสถ หากแต่ใช้พระวิหารหลวงเป็นที่กระทำสังฆกรรมแทน ภายในพระวิหารหลวงมีภาพจิตรกรรมฝาผนัง เป็นภาพเขียนด้วยสีฝุ่น เขียนขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อครั้งบูรณปฏิสังขรณ์ วัดแบ่งภาพเป็นสองตอน ตอนบนเป็นรูปเทวดาและนางฟ้าเหาะอยู่ตามกลีบเมฆ และทิพย์วิมาน ตอนล่างเป็นภาพพระราชพิธีสิบสองเดือน ส่วนภาพที่ผนังด้านหน้าพระประธาน เป็นภาพรัชกาลที่ 4 ทรงส่องกล้องดูสุริยุปราคาที่บ้านหว้ากอ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
2. พระที่นั่งทรงธรรม	เป็นอาคารคอนกรีตชั้นเดียว มีรูปแบบผสมผสานระหว่างสถาปัตยกรรมตะวันตกและสถาปัตยกรรมไทยในแนวความคิดคล้ายๆ กับพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทในพระบรมมหาราชวัง โดยตัวอาคารเป็นสถาปัตยกรรมตะวันตก ส่วนหลังคามีรูปแบบสถาปัตยกรรมไทย	เป็นที่สำหรับบำเพ็ญศีลภาวนาของเจ้านายฝ่ายในสมัยรัชกาลที่ 4
3. พระปาสาณเจดีย์	ตั้งอยู่ด้านหลังพระวิหารหลวง เป็นเจดีย์ทรงกลมฐานสี่เหลี่ยมก่ออิฐถือปูน ภายนอกประดับด้วยกระเบื้องหินอ่อนทั้งองค์ ซึ่งเป็นที่มาของคำว่า	โปรดเกล้าฯ ให้สร้างครั้งสถาปนาพระอาราม ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 โปรดเกล้าฯ ให้ประภทหินอ่อนสีเทาขาวตามพระดำริพระบาทสมเด็จพระจอม

ตาราง 4 (ต่อ)

ทรัพยากร	ลักษณะ	คุณค่าและความสำคัญ
4.ปราสาทเจ้าจอม (หอพระจอม)	"ปราสาทเจดีย์" หมายถึง "เจดีย์ หิน" มีลักษณะและสัดส่วนแบบ เดียวกันกับหอไตร แต่ยอด ปราสาทเป็นรูปพุ่มสี่หน้า หน้า บันมีลายปูนปั้นเป็นรูปนารายณ์ บรรทมสินธุ์บนหลังมังกร เบื้องหลังมีพระลักษมี และเศียร นาคแผ่พังพาน	เกล้าเจ้าอยู่หัว ด้านหน้าของเจดีย์ ประดิษฐานพระรูปหล่อด้วยสำริดของ สมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทว มหา เถระ) ในทำนองแสดงพระธรรมเทศนา รัชกาลที่ 6 โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นใน คราวเดียวกับที่สร้างหอไตร ภายในพระ ปราสาทประดิษฐานพระบรมรูปยืนเต็ม พระองค์ ขนาดเท่าพระองค์จริงของ รัชกาลที่ 4
7.พระพุทธรูปหิ้งค์ ปฏิมากร	เป็นพระพุทธรูปปางสมาธิ หล่อ ด้วยโลหะ ประดิษฐานอยู่บนฐาน ชุกชีภายใต้บุษบก ใต้ลोकแบบ มาจากพระพุทธรูปหิ้งค์องค์ที่ ประดิษฐานอยู่ในพระที่นั่งพุทไธ สวรรคต พิพิธภัณฑสถาน แห่งชาติ กรุงเทพมหานคร	พระประธานประจำพระวิหารหลวง ภายในฐานองค์พระประดิษฐานพระบรม อัฐิส่วนหนึ่งของรัชกาลที่ 4
6.จิตรกรรมฝาผนัง	เป็นภาพเขียนด้วยสีฝุ่น ลักษณะ การเขียนเป็นเหมือนจริง ซึ่งมี การเขียนโดยใช้เทคนิคแบบ ตะวันตก	เขียนขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อครั้ง บูรณปฏิสังขรณ์ วัด แบ่งภาพเป็นสอง ตอน ตอนบนเป็นรูปเทวดาและนางฟ้า เหาะอยู่ตามกลีบเมฆ และทิพย์วิมาน ตอนล่างเป็นภาพพระราชพิธีสิบสอง เดือน ส่วนภาพที่ผนังด้านหน้าพระ ประธาน เป็นภาพรัชกาลที่ 4 ทรงส่ง กล้องตุสุริยุปราคาที่ตำบลหว้ากอ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
5.ปราสาทหอไตร	มีลักษณะเป็นปราสาทยอด ปราสาทแบบขอม ตัวปราสาทก่อ อิฐถือปูน หน้าบันประดับด้วย ลายปูนปั้นเป็นรูปพุทธประวัติ	สร้างขึ้นโดยพระราชประสงค์ของรัชกาล ที่ 6 โดยโปรดเกล้าฯ ให้ริ้ออาคารเดิมที่ เป็นเครื่องไม้ ภายในปราสาทเป็นที่เก็บ พระไตรปิฎกและคัมภีร์

ท่องเที่ยว ก็จะมีพระภิกษุเป็นวิทยากรบรรยายข้อมูลให้ นักท่องเที่ยวไทยที่เป็นหมู่คณะ ที่ติดต่อมา
 อย่างเป็นทางการ ส่วนร้านขายเครื่องตี๋ม หรือร้านขายของที่ระลึกไม่มีให้บริการ แต่มีห้องสุขา
 ให้บริการสี่ห้องสภาพพอใช้ ข้อห้าม ห้ามสตรีผ่าน เข้า-ออก ในเขตสังฆาวาส

ทางวัดไม่มีมัคคุเทศก์หรือป้ายข้อมูลเกี่ยวกับโบราณสถาน มีเพียงมัคคุเทศก์อิสระภายนอกที่
 แนะนำติดต่อกันมาด้วยตัวเอง จากหลักความต้องการพื้นฐาน 10 ประการ พบว่ามีสิ่งอำนวยความสะดวก
 สะดวกให้บริการเพียง 4 อย่าง ได้แก่ ป้ายบอกทาง ป้ายบ่งบอกถึงจุดท่องเที่ยว ห้องสุขา และ
 วิทยากรบรรยายสื่อความหมาย การประเมินศักยภาพด้านสิ่งอำนวยความสะดวกของแหล่งท่องเที่ยวจึงอยู่
 ในระดับต่ำ



ก. โบราณสถานอยู่บนแนวเดียวกับกำแพงวัด



ข. ชุ่มประดูป้ายชื่อวัด



ค. ปราสาทพระไตรปิฎก



ง. พระที่นั่งทรงธรรม

ภาพประกอบ 18 วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม
 บันทึกภาพเมื่อ 15 สิงหาคม 2551



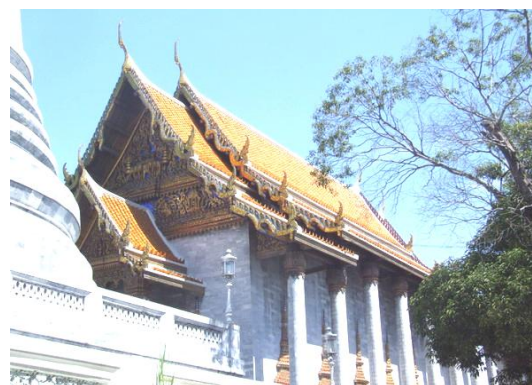
ก.ภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระวิหาร



ข.สำนักงานวัดราชประดิษฐ์



ค.พระปาสาณเจดีย์



ง.พระวิหารหลวง



จ.พระพุทธรูปสีหังค์ ในพระวิหารหลวง



ฉ.อาคารพระที่นั่งทรงธรรม

ภาพประกอบ 19 วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม

บันทึกภาพเมื่อ 15 สิงหาคม 2551

ตาราง 5 แสดงทรัพย์สินที่ท่องเที่ยวในวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

ทรัพย์สิน	ลักษณะ	คุณค่าและความสำคัญ
1. พระอุโบสถ	เป็นอาคารสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีมุขเด็จด้านหน้า หลังคาลด ๒ ชั้น หลังคาด้านหน้ามุขเด็จมุงด้วยกระเบื้องเคลือบเบญจรงค์หลากสีประดับด้วยช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ หน้าบันประดับปูนปั้นรูปช้างเจ็ดเศียร	พระอุโบสถหลังนี้ ทรงภายนอกเป็นแบบไทย ส่วนทรงภายในพระอุโบสถนั้นเป็นศิลปะตะวันตกแบบโกธิค กล่าวกันว่า เพดาน เสา และลวดลายประดับตกแต่งผนังลักษณะคล้ายพระที่นั่งแห่งหนึ่งในพระราชวังแวร์ซายร์ ประเทศฝรั่งเศส แต่ก็มีศิลปะไทยปนอยู่ด้วย
2. พระเจดีย์	องค์พระมหาเจดีย์เป็นทรงไทยย่อเหลี่ยม ทรงระฆังกลม ตั้งอยู่บนฐานทักษิณที่สูงในระดับแนวหลังคาพระระเบียงคด ฐานคูหาประดับด้วยกระเบื้องเคลือบเบญจรงค์โดยตลอดทั้งองค์ เหนือฐานพระมหาเจดีย์มีซุ้มคูหากระจกประติมากรรมพระพุทธรูปปางต่างๆ	ลักษณะการก่อสร้างเป็นแบบฉบับการสร้างปูชนียวัตถุแบบโบราณ คือสร้างพระมหาเจดีย์ไว้ตรงกลาง ถือเป็นหลักสำหรับเคารพบูชาหรือเป็นประธานของวัด กลางองค์พระมหาเจดีย์ มีฐานชุกชีประดิษฐานพระพุทธรูปศิลาปางนาคปรก ศิลปะลพบุรี สลักจากหินทรายจำนวน ๒ องค์
3. พระวิหาร	มีลักษณะรูปทรงเป็นแบบเดียวกับพระอุโบสถ ทั้งภายนอกและภายใน ต่างกันแต่ว่าบานประตูและบานหน้าต่างของพระวิหารสลักด้วยไม้เป็นลวดลายไทยจำลองรูปดวงตราเครื่องราชอิสริยาภรณ์ และลงรักปิดทอง เท่านั้น	ประดิษฐานพระประทีปโรทัย เป็นพระประธาน หลังพระประธานเป็นตู้พระไตรปิฎกขนาดใหญ่ ๓ ตู้ เป็นพระไตรปิฎกฉบับโบราณบรรจุอยู่ในกล่องไม้สัก ด้านหน้าและด้านขวาของ “พระประทีปโรทัย” ประดิษฐาน พระรูปหล่อสมเด็จพระสังฆราช (วาสน์ วาสนมหาเถร)
4. พระที่นั่งสีตลาภิรมณ์	เป็นกุฎิแก่งแบบจีน 3 ชั้น ก่อสร้างเชื่อมต่อกับตำหนักอรุณ	เดิมพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างเป็นพระที่นั่งเย็นในพระราชฐานชั้นใน ในพระบรมมหาราชวัง ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้ริ้อมาปลูกสร้างเป็นเสนาสนะสำหรับเจ้าอาวาสในวัดนี้

ตาราง 5 (ต่อ)

ทรัพย์ากร	ลักษณะ	คุณค่าและความสำคัญ
5. พระพุทธรูปองค์ศรี	เป็นพระพุทธรูปหล่อปางสมาธิ ขัดสมาธิราบ ทรงผ้ามีกลีบ วัสดุสำริดกะไหล่ทองเนื้อแปด ขนาดหน้าตักกว้าง ๒ ศอกคืบ หรือ ๖๐ นิ้ว น้ำหนัก ๑๘๐ บาท ประดิษฐานอยู่บนฐานชุกชีหินอ่อนที่สั่งมาจากประเทศอิตาลี	พระประธานในพระอุโบสถ ซึ่งหล่อจากทองคำที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงใช้แต่งพระองค์เมื่อทรงพระเยาว์ ได้ฐานชุกชีสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลริวัฒน์ โปรดให้บรรจุพระบรมอัฐิและพระอัฐิในครอบครองของพระองค์ รวมทั้งพระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
6. พระนรินทร์ราย	พระพุทธรูปองค์นี้เป็นพระพุทธรูปปางสมาธิ หล่อด้วยทองสำริด กะไหล่ทอง มีเรือนแก้วเป็นพุ่มมหาโพธิ์ ยอดเรือนแก้วมีรูปพระมหามงกุฏ และเรือนแก้วนี้ติดกับฐานชั้นล่างขององค์พระพุทธรูป มีอักษรขอมจารึกพระคุณนามแสดงพระพุทธรูปคุณ ลงบนกลีบบัว	เป็นพระพุทธรูปทองคำเช่นเดียวกัน ประดิษฐานอยู่บนฐานชุกชี เป็นเบญจา ด้านหน้าและต่ำกว่า 'พระพุทธรูปองค์ศรี' ลงมา พระนรินทร์รายเป็นพระพุทธรูปที่ทรงมีพระราชดำริแบบอย่างสร้างขึ้นแล้วหล่อจำลองพระราชทานอารามต่างๆ ในคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย
8. พระระเบียง	เป็นทรงโค้งโดยล้อมองค์พระมหาเจดีย์ ผนังประดับด้วยกระเบื้องเคลือบลายเบญจรงค์หลากสี ด้านนอกมีทางเดินปูด้วยหินอ่อน และมีเสาหินกลมรับเชิงชาย ส่วนด้านในเป็นพื้นสองชั้น มีเสาหินกลมปูด้วยหินอ่อน บัวหัวเสาก่ออิฐถือปูนย่อเหลี่ยม ลงรักปิดทองประดับกระจก รองรับเครื่องบนและเชิงชาย	เป็นส่วนที่เชื่อมต่อกัน มีทั้งหมด ๔ ด้าน เชื่อมระหว่างพระอุโบสถ พระวิหารทิศทั้ง ๒ หลัง และพระวิหาร

ตาราง 5 (ต่อ)

ทรัพยากร	ลักษณะ	คุณค่าและความสำคัญ
9.สุสานหลวง	เขต “สุสานหลวง” ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกของวัด ติดกับถนน อัมฎางค์ ริมคลองคูเมืองเดิม โดยตั้งอยู่นอกเขตกำแพงมหาสีมาธรรมจักรของวัด	เป็นสุสานหลวงแห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างอนุสาวรีย์ในเขตสุสานหลวงขึ้นเป็นที่บรรจุพระอัฐิ และพระสรีรารการเพื่ออุทิศพระราชกุศลแก่พระบรมราชเทวี พระราชเทวี เจ้าจอมมารดา ตลอดจนพระราชโอรส พระราชธิดา พระนัดดา และพระปนัดดา

ความโดดเด่นของวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

1. ศิลปะโบสถ์ไทยภายในเป็นฝรั่ง วัดราชบพิธมีศิลปะภายในพระอุโบสถที่สวยงามโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวมาก ๆ กล่าวคือ ภายในก่อสร้างเป็นศิลปะแบบไทยทั่วไป แต่ภายในสร้างและประดับตกแต่งเป็นแบบฝรั่งศิลปะกอธิค สันนิษฐานว่าน่าจะจำลองมาจากพระที่นั่งแห่งหนึ่งในพระราชวังแวร์ซายส์ ของฝรั่งเศส สวยงามแปลกตามาก เมื่อได้ชมจะให้ความรู้สึกทึ่งมหัศจรรย์ยิ่ง

2. พระระเบียงมีเอกลักษณ์ ลักษณะเป็นรูปวงกลมไม่เหมือนพระระเบียงของวัดทั่ว ๆ ไปที่เป็นรูปแบบสี่เหลี่ยม พระระเบียงนี้จะเชื่อมต่อกันระหว่างพระอุโบสถ พระวิหาร และพระวิหารทิศ

3. พระอารามแห่งเครื่องเบญจรงค์หนึ่งเดียว อาคารในเขตพุทธาวาส ทั้งพระอุโบสถ พระเจดีย์ พระวิหาร พระวิหารทิศ พระระเบียง และศาลาราย แม้กระทั่งกำแพงแก้วล้วนประดับด้วยกระเบื้องเคลือบสีลายเบญจรงค์ทั้งหมด

ผลตรวจสอบสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยววัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม พบว่ามีป้ายบอกเส้นทางและป้ายเครื่องหมายบ่งบอกถึงจุดท่องเที่ยว แต่ไม่มีการกำหนดเส้นทางเดินเข้าเดินออกหรือเครื่องหมายบอกทิศทางเดิน

ศูนย์ข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวหรือ มัคคุเทศก์ของทางวัด รวมทั้ง ป้ายข้อมูลเกี่ยวกับโบราณสถานนั้นไม่มีบริการ มีเพียงสำนักงานติดต่อประสานงานกับทางวัดอยู่ที่ศาลา 200 ปี และยังมีพระภิกษุเป็นวิทยากรบรรยายข้อมูลสำหรับนักท่องเที่ยวไทยที่เป็นหมู่คณะที่ ติดต่อมาเป็นทางการ ทางวัดมีห้องสุขาให้บริการสภาพดี แต่ไม่มีร้านขายเครื่องดื่มหรือของที่ระลึกให้บริการ

การประเมินศักยภาพวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม ซึ่งมีสิ่งอำนวยความสะดวก วกตามความต้องการพื้นฐานเพียงประการเดียว จึงอยู่ในระดับศักยภาพต่ำ



ก. พระเจดีย์วัดราชบพิศสถิตมหาสีมาราม



ข. กิจกรรมการฟังธรรมในพระอุโบสถ



ค. พระตำหนักสมเด็จพระ



ง. หอกลอง



จ. ซุ้มประตูวัดราชบพิศ



ฉ. ศาลาเปลื้องเครื่อง

ภาพประกอบ 20 วัดราชบพิศสถิตมหาสีมาราม
บันทึกภาพเมื่อ 23 กันยายน 2551

ตาราง 6 แสดงทรัพย์สินที่เกี่ยวในวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์

ทรัพย์สิน	ลักษณะ	คุณค่าและความสำคัญ
1. พระศรีสรรเพชญ์	พระพุทธรูปปางมารวิชัย หน้าตักกว้าง 5.16 เมตร สูง 9.96 เมตร ลงรักปิดทอง เป็นผลงานของพระยาเทวารังสรรค์ ช่างวังหน้าในสมัยรัชกาลที่ 1	พระประธานขนาดใหญ่ในพระอุโบสถ สร้างตอนต้นของกรุงรัตนโกสินทร์
2. มณฑปพระเจดีย์ศรีรัตนมหาธาตุ	อาคารชั้นเดียวยกพื้นสูงลักษณะของสถาปัตยกรรมแบบไทย ตั้งอยู่ทางด้านหน้าของพระอุโบสถและพระวิหาร รอบพระมณฑปประดิษฐานพระพุทธรูป 4 ปาง คือ ปางประสูติ ตรัสรู้ ปฐมเทศนา และปรินิพพาน	ภายในประดิษฐานพระเจดีย์ทองศรีรัตนมหาธาตุ บรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้ที่ส่วนบนของพระเจดีย์ สำหรับใต้ฐานพระเจดีย์ บรรจุพระอัฐิพระบรมชนกนาถของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และสมเด็จพระราชวังบรมมหาสุรสิงหนาท
3. พระอุโบสถ	เป็นอาคารทรงไทยฐานสูง ตั้งอยู่หลังพระมณฑปคู่กับพระวิหาร หลังคามุงกระเบื้องเคลือบสี มีช่อฟ้าใบระกา หน้าบันเป็นไม้แกะสลักปิดทองประดับกระจก กลางเป็นภาพนารายณ์ทรงครุฑจับนาค แวดล้อมด้วยภาพเทวดาเหาะด้านละ 3 องค์ เหนือขึ้นไปเป็นเทพนม พื้นลายทั่วไปเป็นลายใบเทศก้านต่อดอก รอบพระอุโบสถมีเสมาตั้งประจำ 4 ทิศ ใบเสมาสลักเป็นภาพครุฑขุดนาค	พระพุทธรูปปางมารวิชัยเป็นพระประธานภายในพระอุโบสถรอบๆพระประธานมีรูปพระอรหันต์ ๘ องค์ ประดิษฐานอยู่บนฐานชุกชีทั้งพระประธาน และพระอรหันต์นี้สมเด็จพระราชวังบรมมหาสุรสิงหนาทโปรดให้สร้างขึ้น

ตาราง 6 (ต่อ)

ทรัพยากร	ลักษณะ	คุณค่าและความสำคัญ
4. พระวิหาร	ลักษณะเป็นอาคารทรงไทยฐานสูง อยู่ด้านหลังพระมณฑป มีมุขโถง ด้านหน้าและด้านหลังชายคามุข รองรับด้วยเสาสี่เหลี่ยม 6 ต้น ระหว่างเสากันเป็นกำแพงกฐิ กระเบื้องปฐุ หน้าบันด้านหน้าและ หลังเป็นรูปตราพระราชสัญลักษณ์ใน สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศสยามกุฎราชกุมาร	ประดิษฐานพระพุทธรูปก่ออิฐ ปางมารวิชัย เป็นพระประธานภายในพระวิหาร ซึ่งสมเด็จพระราชวังบรมมหาสุรสิงหนาท โปรดให้สร้างขึ้น
5. พระวิหารโพธิ์ลังกา	เป็นวิหารขนาดเล็ก เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า วิหารน้อย	สร้างในรัชกาลที่ 4 ตรงที่ตั้งตำหนักที่พระองค์ทรงประทับอยู่เวลาทรงผนวช อยู่ทางตะวันออกของต้นพระศรีมหาโพธิ์ ซึ่งปลูกในสมัยรัชกาลที่ 2 กำแพงแก้วของวิหารกับฐานโพธิ์เชื่อมต่อกัน มีซุ้มประตูทั้งหน้าและหลัง
6. การรักษาศิลและ พังชกรรม	มีการสวดมนต์ ปฏิบัติธรรมรักษาศิลและฟังพระธรรมเทศนาในพระวิหารหลวง จะมีพระท่าน หมุนเวียนผลัดเปลี่ยนมาแสดง	เพื่อเป็นการอบรมพัฒนาจิตให้สงบจากกิเลสความวุ่นวายในชีวิตประจำวันหันเข้ามาศึกษาธรรมะ

ความโดดเด่นของวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์

1. สถานที่ปฏิบัติธรรมแบบนานาชาติ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ มีการอบรมวิปัสสนากรรม ปฏิบัติธรรมสมาธิเป็นประจำตลอดและมีพิเศษวันเสาร์และวันอาทิตย์ โดยรูปแบบจะมีหลักสูตรนานาชาติด้วย มีศูนย์วิปัสสนากรรมฐานนานาชาติตั้งอยู่ด้านหน้าวัดใกล้ๆ ตึกแดง ผู้สนใจสามารถสมัครเข้ารับการอบรมได้ตามความสะดวก

2. แหล่งเผยแผ่วิชาการด้านพระพุทธศาสนา มีมหาวิทยาลัยสงฆ์ตั้งอยู่ภายในวัด (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย) คอยทำงานด้านวิชาการ สร้างบุคลากรทางพระพุทธศาสนาทั้งเป็นพระภิกษุและฆราวาส และทำหน้าที่เผยแผ่พุทธศาสนาไปทั่วโลก

3.ย่านชุมชนและตลาดการค้าสำคัญ เป็นชุมชนทำนํ้าริมแม่น้ำเจ้าพระยาที่สำคัญ คือท่าพระจันทร์ และยังเป็นตลาดพระวัตถุมงคลที่มีชื่อเสียงมากที่สุดมีคนเดินไปมาคึกคักตลอดทั้งวัน แต่เดิมนั้นตลาดพระเครื่องมงคล แห่งนี้เคยอยู่ในบริเวณวัดมหาธาตุ ภายหลังจากเกิดความไม่สะอาดเรียบร้อย ทางวัดจึงจัดการย้ายตลาดไปอยู่ฝั่งตรงกันข้ามติดกับแม่น้ำ ปัจจุบันก็ยังตลาดใหญ่เช่นเดิม ผลการตรวจสอบสิ่งอำนวยความสะดวกต่อการท่องเที่ยว ในวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ พบว่า ทางวัดมีป้ายบอกเส้นทาง และแผนผังแบบสังเขปของบริเวณวัด ชัดเจน (ภาพประกอบ 21 ข. และ ค.) ไม่มีป้ายเครื่องหมายบ่งบอกถึงจุดท่องเที่ยวและไม่มีศูนย์ข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยว ส่วนห้องสุขามีพร้อมสมบูรณ์ ทั้งแยกประเภทหญิง-ชาย (ภาพประกอบ 22 จ.)และมีร้านเครื่องดื่ม ร้านของที่ระลึกให้บริการ การกำหนดเส้นทางเดินเข้า เดินออก ไม่มีเครื่องหมายบอกทิศทางเดิน และไม่มีมัคคุเทศก์หรือป้ายสื่อความหมายเกี่ยวกับโบราณสถาน แต่จะมีมีพระภิกษุเป็นวิทยากรบรรยายข้อมูลสำหรับนักท่องเที่ยวไทยที่เป็นหมู่คณะ

การประเมินศักยภาพวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ซึ่งมีสิ่งอำนวยความสะดวกตามความต้องการพื้นฐานเพียง 4 ประการ จึงอยู่ในระดับศักยภาพต่ำ



ก. ชุมภ์ประตูพระระเบียงวัดมหาธาตุ



ข. ป้ายผังแสดงจุดท่องเที่ยวภายในวัดมหาธาตุ



ค. ป้ายบอกทิศทางเดิน



ง. สถานที่ลานจอดรถ

ภาพประกอบ 21 วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์
บันทึกภาพเมื่อ 23 กันยายน 2551



ก.พระเจดีย์ศรีรัตนมหาธาตุ



ข.พระปรางวัดมหาธาตุ



ค.พระวิหารโพธิ์ลังกา



ง.พระวิหาร



จ.ห้องสุขา แยกชาย-หญิง



ฉ.กิจกรรมปฏิบัติธรรม

ภาพประกอบ 22 วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์
บันทึกภาพเมื่อ 23 กันยายน 2551

ตาราง 7 แสดงทรัพย์สินที่ท่องเที่ยวในวัดบวรนิเวศวิหาร

ทรัพย์สิน	ลักษณะ	คุณค่าและความสำคัญ
1. พระพุทธรูปชินสีห์	เป็นพระพุทธรูปที่สวยงามมากที่สุดพระองค์หนึ่ง เป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองแต่ครั้งสุโขทัย	สมเด็จพระบรมราชเจ้าพระองค์นั้น ได้ทรงอัญเชิญพระพุทธรูปชินสีห์มาจากพระวิหารทิศเหนือวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ เมืองพิษณุโลก มาประดิษฐานไว้ในมุขหลังของพระอุโบสถซึ่งก่อสร้างใหม่ อัญเชิญลงแพมาทั้งพระองค์ เมื่อฤดูน้ำ พ.ศ. ๒๓๗๒
2. พระพุทธรูปสุวรรณเขต	เป็นพระประธานองค์ใหญ่ คนทั่วไปเรียก "พระโต" หรือ "หลวงพ่อเพชร" พระพุทธรูปวัดสระตะพานองค์นี้ เป็นพระหล่อหน้าพระเพลา (ตัก) ๙ ศอก ๒๑ นิ้ว เป็นพระพุทธรูปโบราณ เรียกว่า พระโต	สมเด็จพระบรมราชเจ้าผู้ทรงสร้างวัดบวรนิเวศวิหาร ได้ทรงอัญเชิญพระพุทธรูปพระองค์ใหญ่มาจากวัดสระตะพาน เมืองเพชรบุรี มาประดิษฐานเป็นพระประธาน หันพระพักตร์ออกมาทางด้านหน้าของพระอุโบสถ
3. พระศาสดา	พระศาสดา สร้างคราวเดียวกับพระพุทธรูปชินราช และพระพุทธรูปชินสีห์ ได้ประดิษฐานอยู่ในวิหารด้านทิศใต้ของวัดพระศรีรัตนมหาธาตุมาแต่ต้น ต่อมาพระวิหารชำรุดไม่มีผู้ปฏิสังขรณ์ จึงได้อัญเชิญพระศาสดามาไว้ที่วัดบางอ้อข้างทางแม่น้ำอ้อม จังหวัดนนทบุรี ตั้งแต่ต้นสมัยกรุงรัตนโกสินทร์	พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระวิหารขึ้นในวัดบวรนิเวศวิหาร แล้วอัญเชิญพระศาสดาจากวัดสุทัศน์ฯ ไปประดิษฐานไว้ในพระวิหารนั้น เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๖
4. พระไสยา	พระพุทธรูปไสยา ยาวแต่พระบาทถึงพระจุฬา ๖ ศอกคืบ ๕ นิ้ว พระรัศมี ๑ คืบ เป็นพระศิลาโบราณสมัยสุโขทัย	พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ โปรดให้เชิญมาจากวัดพระพายหลวง เมืองสุโขทัย แต่ครั้งยังทรงผนวช สมเด็จพระยาตากษัตริย์ราชูปถัมภ์ ทรงแสดงไว้ในหนังสือพระพุทธรูปสำคัญว่า มีลักษณะงามกว่าพระพุทธรูปไสยาองค์อื่นๆ ทั้งหมด

ตาราง 7 (ต่อ)

ทรัพยากร	ลักษณะ	คุณค่าและความสำคัญ
5. พระไพรีพินาศ	เป็นพระพุทธรูปศิลาขนาดใหญ่ มีขนาดหน้าพระเพลา ๓๓ เซนติเมตร เป็นพระพุทธรูปปางประทานพร สมัยศรีวิชัย ประดิษฐานอยู่ที่เก๋งบนทักษิณ ชั้นสองของพระเจดีย์ใหญ่ พระพุทธรูปองค์นี้ มีผู้นำมาถวายพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อยังทรงพระผนวชอยู่ประมาณปีพุทธศักราช ๒๓๙๑	เป็นพระพุทธรูปแบบชยานิพุทธรเจ้า ปางประทานพร สมัยศรีวิชัย แต่นักสังเกตบางคนสงสัยว่า “พระพุทธรูป สมัยศรีวิชัย มีเพียงเกิดุมาลา เป็นจอมคล้ายสมัยทราวดี เป็นพื้น”
6. พระตำหนัก	พระตำหนักเพชร พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระตำหนักเพชร ถวายเป็นที่ประทับพระโอรสสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส พระตำหนักจันทร์ ตั้งอยู่ในอาณาเขตบริเวณเดียวกับพระตำหนักเพชร พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างสถาปัตยกรรมรัตนโกสินทร์ เป็นเรือน ๒ ชั้น ยกสูงจากพื้น อิทธิพลแบบยุโรป	เมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๕๗ ที่ตั้งพระตำหนักนี้ เคยเป็นที่ตั้งโรงพิมพ์ที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้สร้างขึ้นเมื่อครั้งทรงครองวัดนี้ อุทิศด้วยพระราชทานทรัพย์ของสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าจันทราสรัทวาร กรมขุนพิจิตรเจษฎาจันทร์ เพื่อถวายเป็นที่ประทับสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส และทรงขนานนามให้พระตำหนักนี้
7. พระอุโบสถ	เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน ลักษณะทรงตรีมุข หันหน้าไปทางทิศเหนือ หลังคามุงกระเบื้องเคลือบ ลุกฟูกแบบจีน	นอกจากเป็นเขตสังฆกรรมแล้วยังเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปชินสีห์กับพระพุทธรูปสุวรรณเขต

ตาราง 7 (ต่อ)

ทรัพยากร	ลักษณะ	คุณค่าและความสำคัญ
8. พระเจดีย์	พระเจดีย์มีฐานฐานกลม มีคูหาภายในเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ มีทักษิณ ๒ ชั้น เป็นสี่เหลี่ยม ที่องค์พระเจดีย์มีซุ้มเป็นทางเข้าสู่คูหา ๔ ซุ้ม กลางคูหาพระเจดีย์ประดิษฐานพระเจดีย์กาไหล่ทองบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ และมีพระเจดีย์องค์ประดิษฐานอยู่โดยรอบพระเจดีย์	พระเจดีย์ วัดบวรนิเวศวิหารก่อพระฤกษ์ วันเสาร์ที่ ๑๗ กันยายน พุทธศักราช ๒๓๗๔ ในสมัยรัชกาลที่๓ และใช้เวลาก่อสร้างต่อมาจนถึงสมัยรัชกาลที่๔
9. พระวิหารพระศาสดา	พระวิหารนี้มีขนาด 5 ห้องมีเฉลียงรอบ ภายในแบ่งเป็น 2 ตอน คือทางทิศตะวันออก 3 ห้อง ประดิษฐานพระศาสดา ทิศตะวันตก 2 ห้อง ประดิษฐานพระพุทธรูปไสยาสน์	พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้สร้างในปี พ.ศ. 2409 เดิมบริเวณที่สร้างนั้นเป็นคูและที่ตั้งคณะลังกา แต่โปรดให้รื้อเพื่อสร้างพระวิหาร
10. พระพุทธรูปบาท	เป็นรอยพระบาทคู่สลักบนศิลาแผ่นใหญ่ ยาว 3.6 เมตร กว้าง 2.17 เมตร ประดิษฐานภายในศาลาติดกำแพงด้านทิศตะวันตก	รอยพระพุทธรูปบาทนี้สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิ์พลเสถ ทรงได้มาจากจังหวัดชัยนาท ประดิษฐานไว้ที่วัดบวรสถานสุทธารวาส รัชกาลที่ 5 โปรดให้ย้ายมาเมื่อปี พ.ศ. 2452 รอบรอยพระพุทธรูปบาทสลักภาพพระอสีติมหาสาวกมีตัวอักษรบอกชื่อ

ความโดดเด่นของวัดบวรนิเวศวิหาร

1. **เก้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ศิลปะพระพุทธรูปยอดยิ่งมงคล** วัดบวรนิเวศนอกเหนือจาก มีโบราณสถานมากมายแล้ว ยังมีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์อันน่าสักการบูชาเพื่อเป็นสิริมงคลถึง 9 องค์ ได้แก่ พระพุทธรูปชินสี พระพุทธรูปสุวรรณเขตในพระอุโบสถ **พระไพรีพินาศ** (พระเครื่องยอดนิยม) พระพุทธรูปศาสดา พระพุทธรูปไสยา และพระพุทธรูปประจำพระองค์มหากษัตริย์อีก 4 องค์ ประดิษฐานในวิหารเก๋ง รวมเป็น 9 องค์

2. **พระอารามหลวงขนาดใหญ่ที่ไม่มีพระระเบียง** เป็นที่สังเกตว่าองค์ประกอบของพระอารามหลวงใหญ่ ๆ มักจะต้องมีพระระเบียงเป็นองค์ประกอบสำคัญ แต่พระอารามแห่งนี้รอบพระ

อุโบสถหรือรอบพระเจดีย์ไม่มีพระระเบียงเช่นพระอารามหลวงอื่นๆ เมื่อเข้าไปภายใน กำแพงวัดก็จะรู้สึกได้ว่าเข้าเขตแห่งพระอุโบสถพระวิหารอันศักดิ์สิทธิ์แล้ว

ผลตรวจสอบสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยววัดบวรนิเวศวิหาร พบว่า วัดมีป้ายบอกเส้นทางชัดเจน มีป้ายเครื่องหมายบ่งบอกถึงจุดท่องเที่ยวและมีการกำหนดเส้นทางเดินเข้า เดินออก (ภาพประกอบ) แต่ไม่มีศูนย์ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว มีเพียงสำนักงานติดต่อของทางวัด

ส่วน ห้องสุขา มีให้บริการสภาพดี แต่เปิดเฉพาะวันพระและเสาร์อาทิตย์เท่านั้น (ภาพประกอบ) ด้านร้านขายเครื่องดื่มและร้านขายของที่ระลึกนั้นไม่ให้บริการ และไม่มีมีคฤศเทศก์ให้ข้อมูลสำหรับนักท่องเที่ยวหรือป้ายข้อมูลเกี่ยวกับโบราณสถาน

การประเมินศักยภาพวัดบวรนิเวศวิหาร ซึ่งมีสิ่งอำนวยความสะดวกตามความต้องการพื้นฐานเพียง 4 ประการ จึงอยู่ในระดับศักยภาพต่ำ



ก. ชุมประตูด้านหน้าวัดบวรนิเวศวิหาร



ข. ป้ายแสดงจุดที่สำคัญต่างๆ วัดบวรนิเวศวิหาร



ค. ป้ายบอกทิศทางเดินไปยังจุดต่างๆ



ง. พระตำหนักเพชร วัดบวรนิเวศวิหาร

ภาพประกอบ 23 วัดบวรนิเวศวิหาร

บันทึกภาพเมื่อ 2 ธันวาคม 2551



ก.ทางเดินภายในวัดบวรนิเวศวิหาร



ข.พระตำหนักปั้นหย่า



ค.ห้องน้ำแยกชาย-หญิง



ง.พลับพลาสมเด็จพระศรีสุริเยน
ทราบรมราชินี

ภาพประกอบ 24 วัดบวรนิเวศวิหาร
บันทึกภาพเมื่อ 2 ธันวาคม 2551

ตอนที่ 2 สรุปผลจากการสัมภาษณ์พระเจ้าหน้าที่ของวัดและเจ้าหน้าที่ของกรุงเทพมหานคร

ผู้วิจัยได้นำบทสัมภาษณ์ของเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบดูแลการท่องเที่ยวในพระอารามหลวงชั้นเอกในเกาะรัตนโกสินทร์มาทำการวิเคราะห์แนวทางการท่องเที่ยวในพระอารามหลวงซึ่งผลดังนี้

วัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว) พระอารามหลวงชั้นเอกพิเศษ เป็นพระอารามหลวงที่สวยงามและสำคัญยิ่งเป็นสถาปัตยกรรมที่ล้ำค่าวิจิตรตระการตามากในสายตาของผู้ที่ได้มาชม นอกจากนี้เป็นพระอารามที่ประดิษฐาน พระแก้วมรกต พระพุทธรูปประจำเมือง แล้ว ยังเป็นสถานที่ประดิษฐาน เก็บรักษา พระพุทธรูปที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ราชวงศ์อีกหลายองค์ เช่น พระพุทธสัมพันธิ์ พระชัยหลังช้างมขนวาร พระพุทธเลิศล้า พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เป็นต้น

ส่วนภาพจิตรกรรมฝาผนังในวัดพระแก้ว นอกจากมีภาพรามเกียรติ์ในพระระเบียงที่งดงามขึ้นชื่อแล้วยังมีเรื่องเกี่ยวกับศาสนาชาดก เรื่องไตรภูมิ และภาพเกี่ยวกับพระราชพิธีชลมารค สถลมารคที่สำคัญยิ่งซึ่งเขียนไว้ในพระอุโบสถด้วย การจัดการท่องเที่ยวในวัดพระแก้วยังมีบางส่วนที่เปิดให้ชมในบางกรณีเท่านั้น เช่นประสาทพระเทพบิดรจะเปิดให้ชมในวันจักรี วันที่ ๖ เมษายน วันสงกรานต์ ๑๓-๑๕ เมษายน วันฉัตรมงคล ๕ พฤษภาคม วันปิยมหาราช ๒๓ ตุลาคม และวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ ธันวาคม เท่านั้น การเปิดให้เที่ยวชมศิลปกรรมอันงดงามล้ำค่าเช่นนี้ นับว่าเป็นประชาสัมพันธ์ให้ชาวต่างชาติได้เห็นและชื่นชมวัฒนธรรมของประเทศไทยได้เป็นอย่างดี

สภาพแวดล้อมของวัดบางครั้งในแต่ละวันมีนักท่องเที่ยวเข้ามาชม ปริมาณมากเกินไปจนเกิดความแออัดกระทบต่อภูมิทัศน์ที่สวยงามและเกิดความชำรุดเสียหาย หน่วยงานบริการท่องเที่ยวก็ไม่สามารถดูแลได้ทั่วถึง การจัดการบริการต่าง ๆ ก็อยู่ในวงจำกัดเนื่องจากเป็นเขตพระราชฐาน

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) พระอารามหลวงประจำรัชกาลที่ 1 โดยภาพรวมได้จัดวางผังไว้ เป็นอย่างดี มีการปรับสภาพทั่วไปให้เข้ากับโบราณสถาน ได้ดีมาก พยายามรักษารูปแบบของเก่าไว้อย่างสมบูรณ์ ไม่เฉพาะสถาปัตยกรรมเท่านั้น แม้แต่ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านต้นไม้ภูเขา(เขามอ)และไม่ประดับ ก็จัดไว้อย่าง สะอาดเรียบร้อย มีบางส่วนที่จำเป็นก็ต้อง จัดให้มีไว้เพื่อประโยชน์ใช้สอยในกิจกรรมปัจจุบันก็จะไม่ให้ไปบดบังหรือทำลายคุณค่าของโบราณสถานหลัก ๆ ของวัด การท่องเที่ยว ในวัดนั้นเป็นรูปแบบ ของการ มาดูมาศึกษา หาความรู้ ไม่ใช่มาเพื่อความบันเทิง เรืองรมย์ วัดเป็นสถานที่ศึกษาหาความรู้ คนไทยส่วนใหญ่ ก็มาไหว้พระทำบุญ มิใช่มาเที่ยวอย่างเดียว ส่วนชาวต่างประเทศนั้นอาจมาเที่ยวชมทั่ว ๆ ไป

วัดโพธิ์โดยพื้นฐานมีศักยภาพที่ดีมาก ตั้งอยู่ในจุดที่ดีติดกับพระราชวัง สามารถเชื่อมโยงกับสถานที่ท่องเที่ยวอื่นได้สะดวก ในบางครั้งวัดพระแก้วมีงานพระราชพิธี จำต้องปิดการบริการให้นักท่องเที่ยวเข้าชม วัดโพธิ์จึงเป็นจุดท่องเที่ยวที่รองรับนักท่องเที่ยวโดยไม่มีวันหยุดเนื่องจากวัดโพธิ์มีนโยบายไม่ปิด เพื่อให้นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาแล้วไม่ให้เกิดความผิดหวัง ซึ่งทางวัดจะมีเจ้าหน้าที่คอยดูแลให้ความสะดวกอยู่ตลอดเวลาบริการ สภาพแวดล้อมก็สะอาดร่มรื่นจัดภูมิทัศน์ได้เรียบร้อยมาก ที่สำคัญทางวัดยังมีแนวพัฒนาเปิดจุดท่องเที่ยวสำคัญ ๆ เพิ่มขึ้นอีก ซึ่งมีรายละเอียดเกร็ดเล็กเกร็ดน้อยที่น่าสนใจที่คนส่วนใหญ่ไม่ค่อยจะทราบอยู่ทุกมุม วัด บางอย่างที่ยังไม่ได้หายไปก็ ได้รื้อฟื้น

ขึ้นมาใหม่ หากประโยชน์ใช้สอยมันเปลี่ยน แปลงไปก็จะเปลี่ยนแปลงน้อยมาก กิจกรรมที่สามารถเพิ่มได้ก็จะเพิ่มเข้ามา เช่น ภาคกลางคืนในรูปแบบ มินิไนท์แอนด์ซาว มีบรรยายตามจุดต่าง ๆ แก่นักท่องเที่ยว กิจกรรมทางวัฒนธรรมก็มีประเพณีสงกรานต์ สงน้ำพระทำบุญ ถวายทาน ก่อพระเจดีย์ทราย บังสุกุลบรรพบุรุษตามที่ปฏิบัติกันทั่วไป เทศกาลวันสำคัญทางศาสนา ก็มีคนไทยมาเวียนเทียน นับพันคน มีการแสดงธรรมวันละถึง 3 รอบ ตั้งแต่เช้าจนถึงค่ำ มีกิจกรรมทางสุขภาพ การนวดแผนไทยที่โดดเด่นมีชื่อเสียง

การบริการของวัดโพธิ์นั้นนับว่าจัดการได้พร้อมที่สุด มีไกด์และคู่มือนำเที่ยว ของวัดคอยให้บริการสามารถติดต่อตกลงค่าบริการด้วยตนเอง ส่วนพระวิทยากรจะคอยบรรยาย ให้กับนักเรียนที่มาเป็นกลุ่มหมู่คณะ หรือหากมีแขกคนสำคัญก็จะมีพระท่านให้การต้อนรับ มีที่จอดรถบริเวณถนนเซตุนบริการให้รถขนาดเล็กจอดได้จะมีเจ้าหน้าที่คอยดูแลรักษาความปลอดภัย โดยบริษัทรักษาความปลอดภัยเอกชน ร้านค้าบริเวณพระวิหารพระพุทธไสยาสน์มีขายของที่ระลึกและเครื่องดื่มต่าง ๆ

วัดสุทัศนเทพวราราม พระอารามหลวงประจำรัชกาลที่ 8 ภูมิทัศน์ของวัดเห็นว่ค่อนข้างดี มาก พื้นที่บริเวณกว้างขวางมีต้นไม้สร้างร่มรื่นพอสมควร บริเวณวัดสะอาดเรียบร้อยมีแผนผังแสดงสิ่งสำคัญ ๆ ของวัดไว้ชัดเจน นักท่องเที่ยวสามารถเดินเที่ยวชมได้สะดวก จุดท่องเที่ยวที่สำคัญที่สุดก็ได้แก่พระวิหารหลวงซึ่งได้ประดิษฐานพระศรีศากยมุนีเป็นพระพุทธรูปสำคัญยิ่งองค์หนึ่งของกรุงเทพมหานครอันเป็นจุดโดดเด่นของวัด

วัดสุทัศนเทพวรารามนั้นมีกิจกรรมทางศาสนาให้ได้เข้าร่วมชมทุกวัน วันธรรมดาก็มีร่วมกัน ไหว้สวดมนต์ วันเสาร์และวันอาทิตย์มีเทศนาแสดงธรรม ส่วนวันพระก็จะมีประชาชนมารักษาศีลพักค้างคืนอยู่ที่วัด ถ้าเป็นวันสำคัญทางศาสนาหรือวันหยุดพิเศษประจำปี เช่น วันปีใหม่ วันสงกรานต์ ก็จะมีกิจกรรมเป็นพิเศษจนถึงภาคกลางคืน

การท่องเที่ยวในวัดสุทัศนเทพวรารามเป็นลักษณะท่องเที่ยวตามอัธยาศัยหรือมากับไกด์ของบริษัทนำเที่ยว ทางวัดไม่ได้วางระบบการจัดการด้านการท่องเที่ยวไว้ชัดเจนนัก มีเพียงการเก็บค่าเข้าชมจากนักท่องเที่ยวต่างประเทศ มีจัดบริการกิจกรรมเพื่อการศึกษาหรือ เอกสารคู่มือแสดงข้อมูลของวัด และจัดบริการห้องสุขาเท่านั้น ยังไม่มีแนวคิดที่จะดำเนินการพัฒนาด้านการท่องเที่ยว ชัดเจนไปในทิศทางใดเพราะไม่มีความชำนาญในด้านนี้ และ หวั่นใจในเรื่องปัญหาการเข้าไปเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์มากเกินไปรวมทั้งปัญหาการควบคุมดูแลความเรียบร้อยของวัด

วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม เป็นวัดที่ขนาดเล็กเงียบสงบผู้คนไม่พลุกพล่านมีพระวิหารหลวงเป็นจุดท่องเที่ยวสำคัญ ลักษณะ พระวิหารหลวงที่สูงเด่นสง่าเป็นโทนสีขาวทั้งหมด เหมือนกับวิมานที่อยู่ในสวรรค์ บรรยากาศร่มรื่นอากาศดีตั้งอยู่ติดกับสวนสราญรมย์ ไม่มีมลพิษรบกวน การท่องเที่ยวของวัดยังไม่มีการจัดให้บริการ ส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวก็เดินชมด้วยตนเองหรือมีไกด์ภายนอกพามา แต่ถ้าหากนักท่องเที่ยว ชาวไทยหรือนักเรียนนักศึกษาเข้ามาเป็นหมู่คณะและทำหนังสือแจ้งมาล่วงหน้า ก็จะทำให้บริการต้อนรับเป็นรายๆ ไป

การพัฒนาด้านท่องเที่ยวทางวัดก็กำลังมีความคิดจะดำเนินการเช่นกันแต่ยังไม่ชัดเจน เป็นลักษณะค่อยเป็นค่อยไปปรับปรุงไปที่ละส่วนๆ การจะปรับปรุงสิ่งใดก็ตามก็คำนึงถึงมาตรฐานสิ่งๆ ที่ต้อง

รักษาขนบธรรมเนียมความเป็นวัดพระอารามหลวงที่เกี่ยวข้องกับเจ้านาย จะไปเปลี่ยนแปลงอะไรไม่ได้มากมายสิ่งที่ก่อสร้างไว้ ก็จะต้องรักษาคงความเป็นของดั้งเดิมให้มากที่สุด การเปิดให้เข้าชมพระวิหารหลวงก็เปิดเฉพาะในวันพระและวันเทศกาลประจำปีสำคัญๆ เท่านั้น เพราะไม่สามารถคอยดูแลความเรียบร้อยได้ นักท่องเที่ยวชาวไทยมักไม่ค่อยรู้จักวัดราชประดิษฐ์มากนัก ส่วนใหญ่มาท่องเที่ยวตามรายการประชาสัมพันธ์เส้นทางท่องเที่ยวของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย มีหลายคนก็ผิดหวังเพราะมาตรงกับวันเวลาที่พระวิหารหลวงไม่เปิดให้ชม การบริการด้านท่องเที่ยวไม่มี

วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม ภูมิทัศน์ของวัดก็ลงตัวดี เป็นพระอารามหลวงที่มีสถาปัตยกรรมโดดเด่นแตกต่างไปจากพระอารามอื่นมากๆ เช่น พระอุโบสถภายนอกศิลปะแบบไทยแต่ในเป็นศิลปะฝรั่ง หรือพระระเบียงก็เป็นรูปโค้ง พระเจดีย์ประดับด้วยกระเบื้องเคลือบลวดลายเบญจรงค์สวยงาม การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้จัดเคยให้เข้าเป็นจุดท่องเที่ยวสำคัญของเส้นทางท่องเที่ยว 9 วัด ทางวัดเพียงแต่คอยดูแลสภาพทั่วไปและเปิดให้เที่ยวชมด้วยตนเองตามที่สามารถเปิดได้เท่านั้น ไม่ได้จัดวางรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวที่ชัดเจน แต่จะเปิดให้ชมส่วนจุดท่องเที่ยวสำคัญๆ ในเนื่องโอกาสพิเศษ เช่น ปีใหม่ สงกรานต์ และเทศกาลวันสำคัญทางศาสนา

การที่ไม่พร้อมจะเปิดการท่องเที่ยวได้เต็มที่นั้น เพราะความเป็น พระอารามหลวงต้องดูแลสิ่งล้ำค่ามากมาย และไม่มีบุคลากรที่จะมารับผิดชอบด้านนี้ พระเจ้าหน้าที่ก็มีภาระทางศาสนกิจ จึงไม่สามารถมาจัดการด้านท่องเที่ยวได้มากนัก การเปิดการท่องเที่ยวจึงยังมีข้อจำกัดอยู่พอสมควร หากเปิดให้ชมทั่วไปเต็มที่ก็ไม่สามารถดูแลป้องกันความเสียหายที่จะเกิดกับทรัพย์สินของวัดได้

วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ การท่องเที่ยวของวัดยังไม่เป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยวเท่าที่ควร เนื่องจากยังไม่ได้จัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวหรือประชาสัมพันธ์ได้รับการสนับสนุนการจัดการท่องเที่ยวอย่างเป็นทางการของภาครัฐ เพียงแต่นักท่องเที่ยวที่ผ่านเข้ามาเที่ยวด้วยตนเอง แต่หากมาเป็นหมู่คณะและมีหนังสือแจ้งมาเป็นทางการ ก็จะจัด พระเป็นวิทยากรคอยอำนวยความสะดวกให้ แนวคิดด้านท่องเที่ยวของทางวัดนั้นได้ริเริ่มการพัฒนาปรับปรุงสิ่งต่างๆ อยู่หลายส่วนเพื่อเปิดให้ประชาชนเข้าเที่ยวชม มีพระวิหารซึ่งเปิดให้ทุกวัน ส่วนพระมณฑป และพระอุโบสถ จะเปิดให้เข้าชมในวันเสาร์กับวันอาทิตย์และวันพระก็ให้ประชาชนมาบำเพ็ญกุศลไหว้พระปฏิบัติธรรมตลอดทั้งวัน

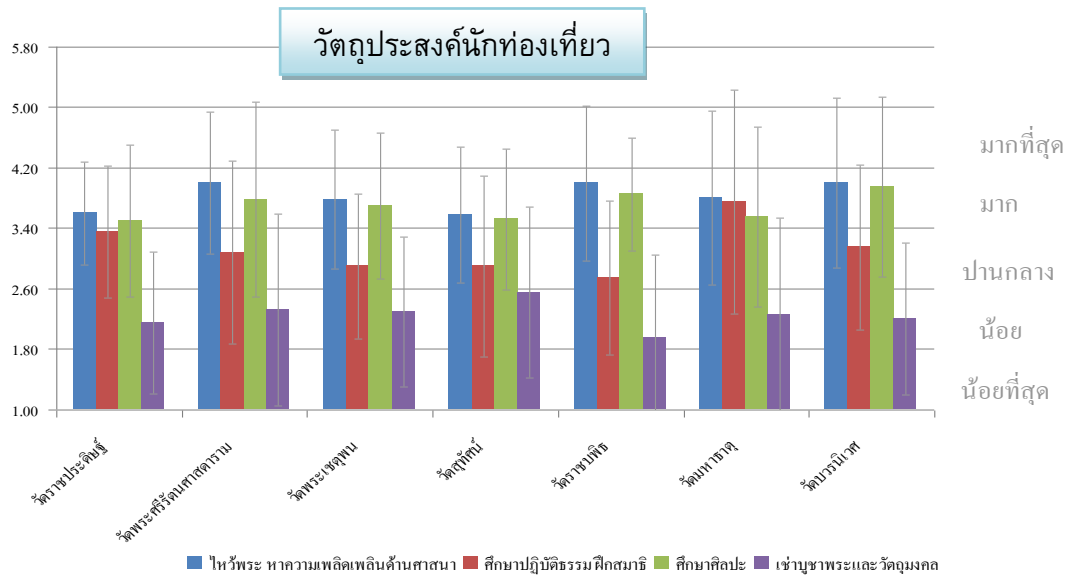
วัดมหาธาตุ นั้นมีพื้นที่เขตพุทธาวาสที่ไม่กว้างนัก มีจุดให้เที่ยวชมน้อยแต่น่าสนใจเป็นพิเศษ คือเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม ศูนย์วิปัสสนากรรมฐานแห่งแรก ซึ่งเป็นที่รู้จักของชาวต่างชาติเป็นอย่างมาก จะมีกิจกรรมวิปัสสนากรรมฐานอยู่ตลอดทุกวันและมีโครงการเปิดสอนวิปัสสนากรรมฐานระยะ 7 วันบ้าง 15 วันบ้าง เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ที่สนใจ กิจกรรมทางวัฒนธรรมก็มีจัดอยู่เป็นประจำ แต่มีการประชาสัมพันธ์อยู่ในวงแคบๆ เช่น งานสงกรานต์ งานเทศมหาชาติ การสอนวิปัสสนากรรมฐานในพระ วันอาทิตย์ โดยมีพระวิทยากรคอยแนะนำให้ซึ่งมีโปรแกรม ช่วงเวลาการปฏิบัติธรรมอยู่ตลอดทั้งวันแล้วแต่ความสะดวกของผู้เข้าปฏิบัติ

วัดบวรนิเวศวิหาร การท่องเที่ยวในวัดบวรนิเวศไม่ค่อยเปิดให้นักท่องเที่ยวเข้าชมมากนัก เพราะเกรงจะมีผลกระทบจากการท่องเที่ยว ในแง่บวกก็สามารถรักษาสิ่งของให้อยู่ในสภาพเดิมได้ แต่ไปปิดกั้นโอกาสการเข้าไปกราบไหว้บูชาพระของผู้ที่สนใจ นโยบายของวัดปัจจุบันเริ่มเปิดให้เข้าชมมากขึ้นเปิดในหลายโอกาส ในเทศกาลต่างๆ ทำให้ประชาชนมีโอกาสมากขึ้น แต่การเปิดนี้ก็ไม่ได้มีการประชาสัมพันธ์ ข่าวสารมากนัก การดูแลรักษาก็ได้จัดเจ้าหน้าที่เข้าไปเฝ้าดูแลสิ่งของต่างๆ ระยะเวลาที่นักท่องเที่ยวไม่มากจึงไม่ได้จัดเจ้าหน้าที่ไปคอยดูแล

วัดบวรนิเวศ มีสิ่งที่น่าสนใจนอกจากโบราณสถานต่างๆ แล้ว ยังมีพระพุทธรูปสำคัญถึง 9 องค์ คือพระพุทธรชินสี พระพุทธรสุวรรณเขต พระไพรีพิณาศ พระพุทธรพระศาสดา พระพุทธรพระไศยา และพระพุทธรูปประจำพระองค์ อีก 4 องค์ในพระวิหารเก๋ง รวมเป็น 9 องค์ วัดอุ่มมงคลที่สำคัญของวัดได้แก่ พระไพรีพิณาศ ที่ประชาชนนิยมเข้าไปบูชาที่บ้านเพราะเชื่อว่าจะเป็นมงคลตามชื่อ แต่พระสำคัญเหล่านี้มีการเปิดให้ชมได้ 2 องค์ในพระอุโบสถเท่านั้น ด้านในพระอุโบสถยังมีพระรูปอดีตเจ้าอาวาสองค์ที่ ๒-๓-๔ ส่วนในพระวิหารเก๋งมีพระพุทธรูปประจำพระองค์และ จิตรกรรมฝาผนังเรื่องสามก๊ก บริเวณวัดโดยรวมเมื่อมองลงมาจากมุมสูงจะมองเห็นเป็นศิลปกรรมแบบจีนทั้งหมด ซึ่งเป็นที่นิยมในสมัยรัชกาลที่ ๓ จะเห็นได้ว่าโบสถ์ และวิหารจะไม่มีช่อฟ้าและใบระกา สิ่งที่น่าสนใจของวัดบวรนิเวศเหล่านี้ก็ยังเปิดโอกาสให้เข้าชมศึกษาได้น้อยอยู่ พระอุโบสถเปิดทุกวัน วันจันทร์-วันศุกร์ เวลา ๐๖.๐๐ น. - ๐๙.๐๐ น. วันเสาร์และวันอาทิตย์เปิดทั้งวัน มีเจ้าหน้าที่ดูแลตลอด เวลา ส่วนลานพระเจดีย์ วิหารเก๋ง วิหารพระศาสดา เปิดในเทศกาลสำคัญๆ เท่านั้น แต่ก็ยังไม่กำหนดชัดเจนว่าจะเปิดวัน เทศกาล ไหนบ้าง แต่เดิมนั้นมีการ เปิดเฉพาะ ในวันเข้าพรรษา เท่านั้น วัดมีแนวคิดจะปรับปรุงพัฒนาเปิดบริการด้านการท่องเที่ยวให้มากขึ้น แต่ยังมีอุปสรรคทางความคิด ที่ขัดแย้งกันอยู่หลายฝ่าย จึงเปิดเท่าที่จะอนุโลมกันได้ จึงยังไม่มีแผนงานที่ชัดเจน การเปิดหรือปิดจึงยังไม่เป็นที่ยุติที่ลงตัวมากนัก จะปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์และความจำเป็นและดูที่ผลกระทบต่าง ๆ ก่อน เพื่อการอนุรักษ์และสามารถใช้ประโยชน์ในปัจจุบันได้เต็มที่

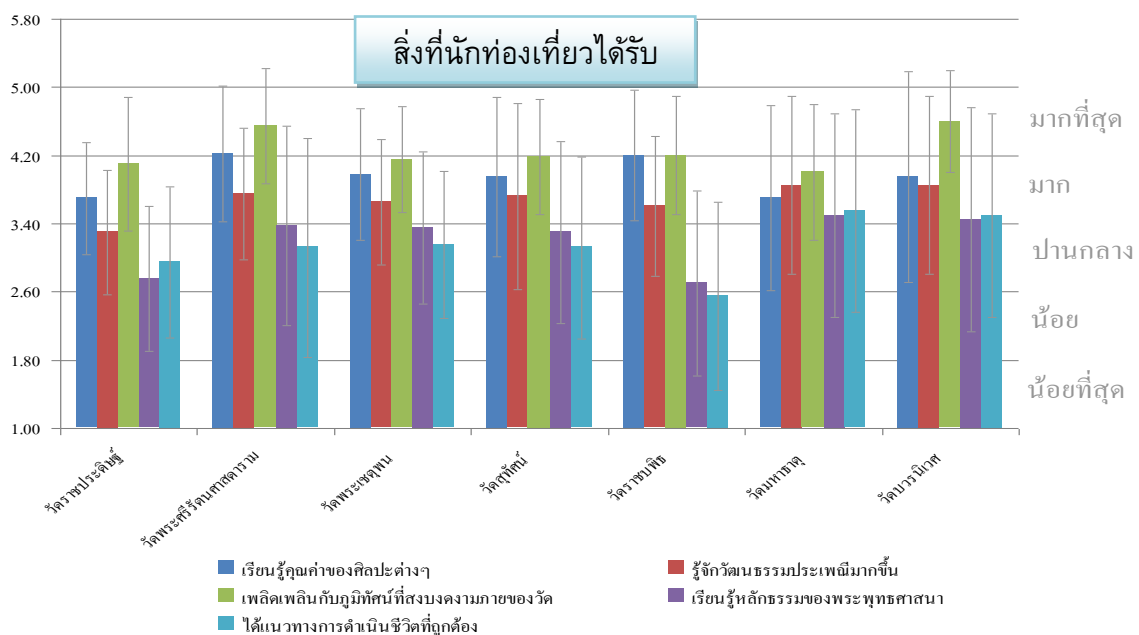
ตอนที่ 3 ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อแหล่งท่องเที่ยวในพระอารามหลวงชั้นเอกในเกาะรัตนโกสินทร์

ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว โดยข้อมูลจากแบบสอบถาม นักท่องเที่ยวจำนวน 200 คน โดยใช้ค่าทางสถิติ คือ ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) แสดงผลได้ดังนี้



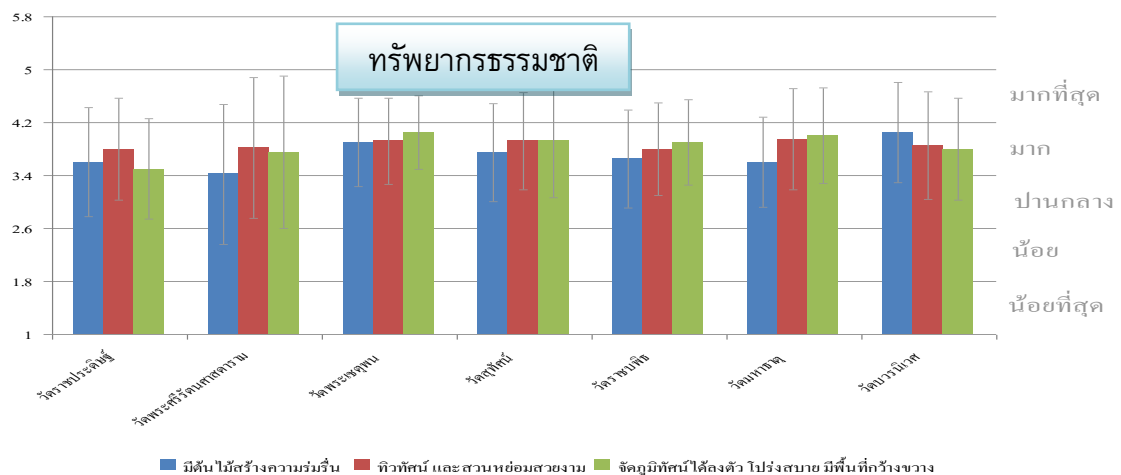
ภาพประกอบ 25 แผนภูมิแสดงระดับวัตถุประสงค์ของนักท่องเที่ยว

วัตถุประสงค์ของนักท่องเที่ยวในการมาเที่ยวในพระอารามหลวงพบว่า วัตถุประสงค์ของนักท่องเที่ยวสูงสุดมีคะแนนเฉลี่ยที่ 4.00 ซึ่งอยู่ในระดับมาก ได้แก่การให้อำนาจพระมหากษัตริย์ รองลงมาได้แก่การศึกษาศิลปะมีคะแนนเฉลี่ยที่ 3.95 และการศึกษาปฏิบัติธรรม ฝึกสมาธิในวัดมหาธาตุตามลำดับ มีคะแนนเฉลี่ย 3.75 ส่วนการเข้าพระวัตถุมงคลอยู่ในระดับน้อยในวัดสุทัศน์มีค่าเฉลี่ยที่ 2.55 ดังแผนภูมิ (ภาพประกอบ 25)



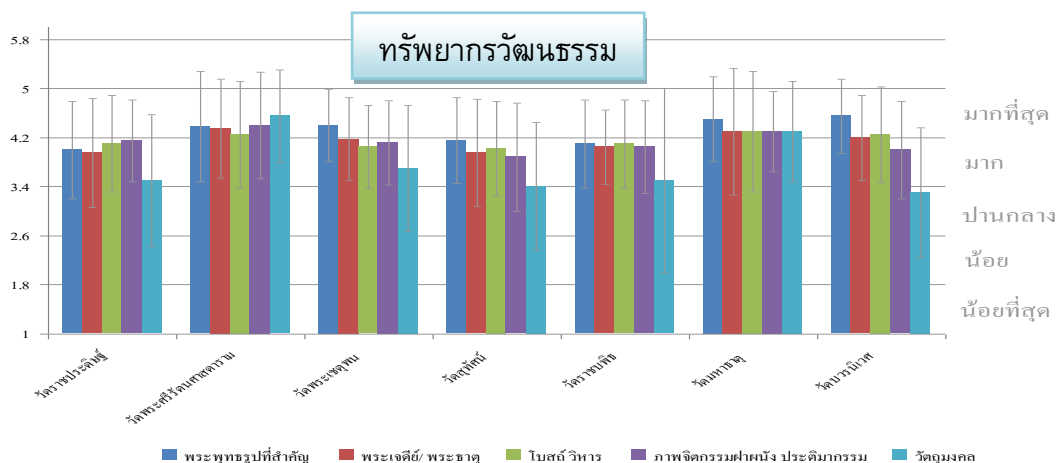
ภาพประกอบ 26 แผนภูมิแสดงระดับสิ่งที่ได้รับจากการท่องเที่ยว

จากภาพประกอบ 26 สิ่งที่น่าทึ่งที่เกี่ยวได้รับพบว่า ความเพลิดเพลินกับภูมิทัศน์ที่สงบงดงามของวัดเป็นสูงสุดค่าคะแนนเฉลี่ยที่ 4.60 จากวัดบวรนิเวศ และ 4.55 จากวัดพระแก้ว ซึ่งอยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมาเป็นการเรียนรู้คุณค่าของศิลปะต่างๆ ในวัดพระแก้วกับวัดราชบพิธมีค่าคะแนนเฉลี่ยที่ 4.22 กับ 4.20 ตามลำดับ และถัดมาเป็นการรู้จักวัฒนธรรมประเพณีมากขึ้นของวัดมหาธาตุและวัดบวรนิเวศค่าคะแนนเฉลี่ยที่ 3.85 ซึ่งอยู่ในระดับมาก สิ่งที่ได้รับน้อยคือแนวทางการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องค่าเฉลี่ยต่ำสุดที่ 2.55 ของวัดราชบพิธ อันอยู่ในระดับน้อย แต่ของวัดมหาธาตุอยู่ในระดับมากที่สุดที่ 3.55 ดังแผนภูมิ



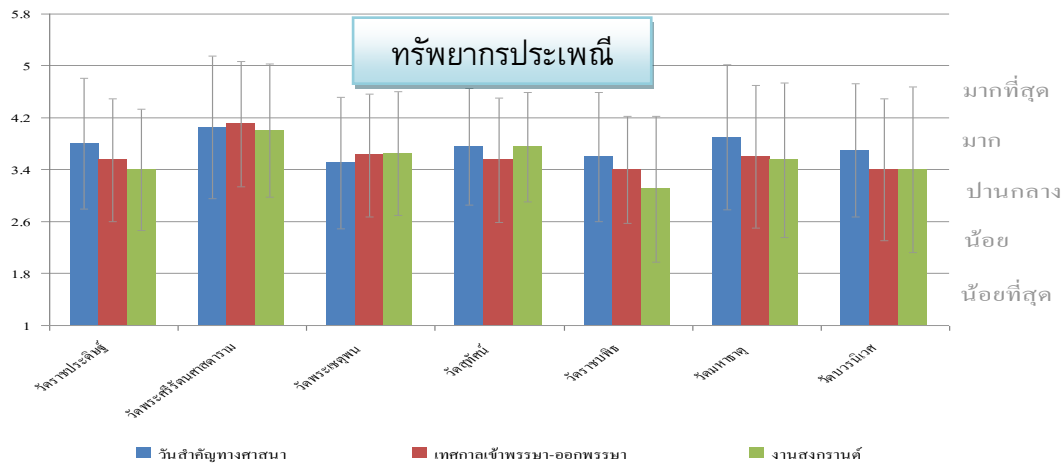
ภาพประกอบ 27 แผนภูมิแสดงระดับความคิดเห็นด้านทรัพย์สินทางวัฒนธรรม

ความคิดเห็นด้านทรัพย์สินทางวัฒนธรรมพบว่า ทรัพย์สินทางวัฒนธรรมชาติด้านภูมิทัศน์ของวัดมีสภาพที่ดีมาก ต้นไม้สร้างความร่มรื่นในวัดบวรนิเวศมีคะแนนเฉลี่ยที่ 4.05 การจัดภูมิทัศน์ได้ลงตัวโปร่งสบายมีพื้นที่กว้างขวาง ในวัดพระเชตุพนฯ มีคะแนน 4.05 ส่วนทิวทัศน์สวนหย่อมของวัดมหาธาตุมีคะแนนค่าเฉลี่ย 3.95 ซึ่งอยู่ในระดับมากที่สุดทั้ง 7 วัด ดังแผนภูมิ (ภาพประกอบ 27)



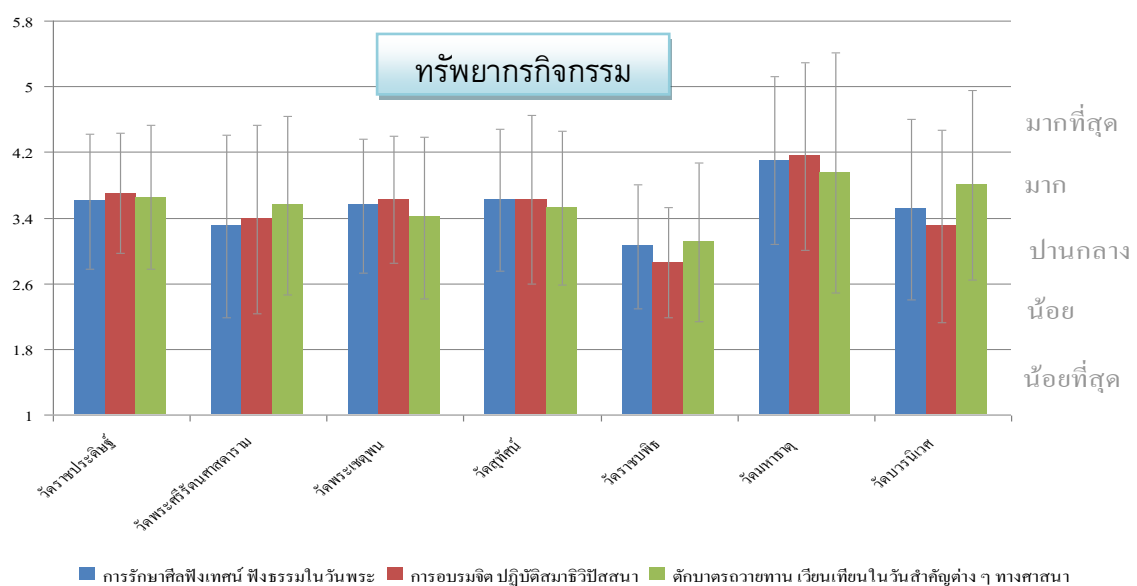
ภาพประกอบ 28 แผนภูมิแสดงระดับความคิดเห็นด้านทรัพย์สินทางวัฒนธรรม

จากภาพประกอบ 28 ด้านวัฒนธรรมพบว่า สิ่งที่นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญสูงสุดคือ พระพุทธรูปในวัดบวรนิเวศกับวัดกุมกมลของวัดพระแก้วมีคะแนนเฉลี่ยที่ 4.55 รองลงมาเป็นภาพจิตรกรรมฝาผนัง ประติมากรรม และพระเจดีย์พระธาตุของวัดพระแก้ว มีคะแนนเฉลี่ย 4.4 และ 4.35 ตามลำดับซึ่งอยู่ในระดับมากที่สุด



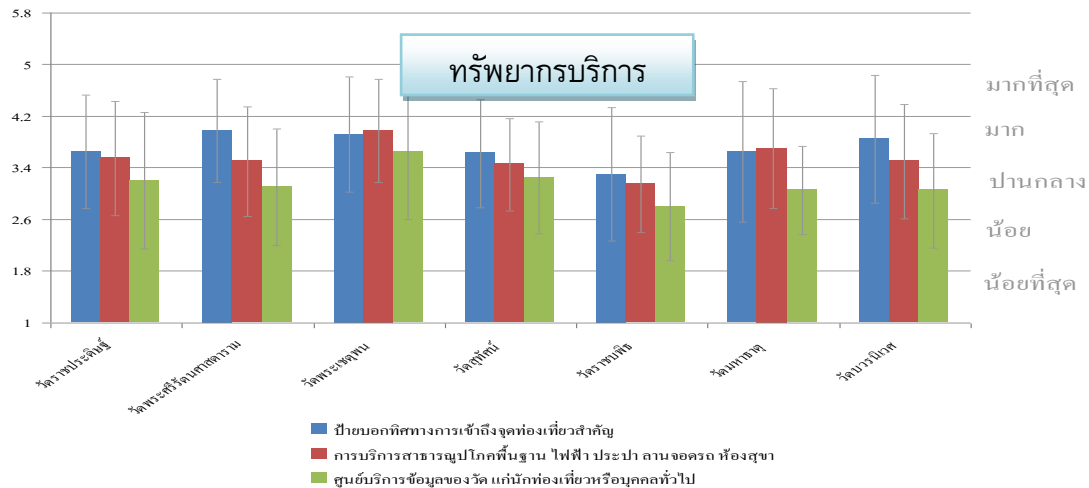
ภาพประกอบ 29 แผนภูมิแสดงระดับความคิดเห็นด้านทรัพย์สินประเพณี เทศกาลงานวันสำคัญทางศาสนา

ด้านประเพณีพบว่า วันสำคัญทางศาสนาทั้ง 7 วัด นักท่องเที่ยวจะให้ความสำคัญสูง เช่นวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ให้ความสำคัญค่าเฉลี่ยที่ 4.05 วัดมหาธาตุ 3.9 และวัดราชประดิษฐ์ 3.8 ซึ่งจัดอยู่ในระดับมาก ขณะที่ประเพณีสงกรานต์ของวัดพระศรีศาสดารามมีค่าเฉลี่ยที่ 4.0 รองลงมาเป็นวัดสุทัศน์เทพวราราม 3.75 ส่วนวัดราชบพิธมีคะแนนต่ำสุดค่าเฉลี่ยที่ 3.1 อันอยู่ในระดับปานกลาง (ภาพประกอบ 29)



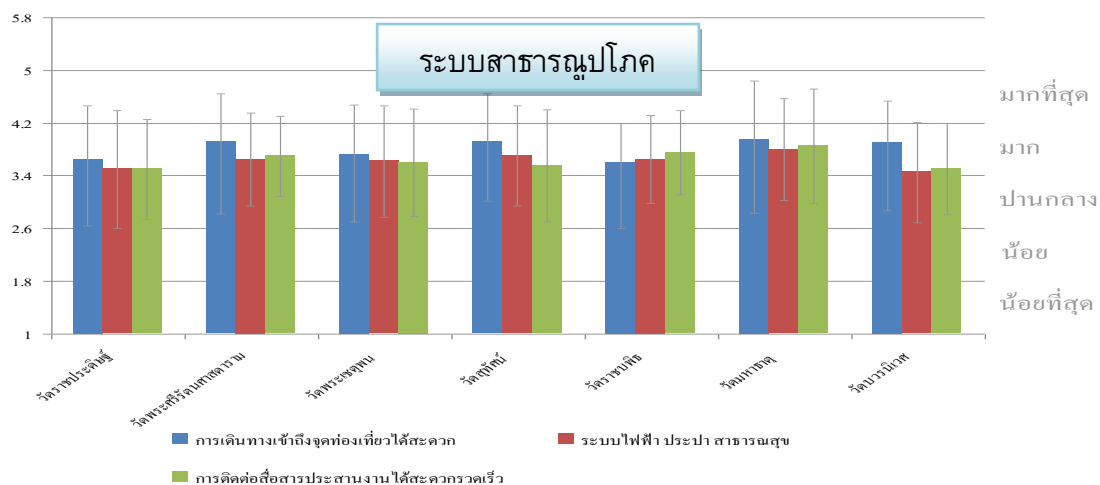
ภาพประกอบ 30 แผนภูมิแสดงระดับความคิดเห็นด้านทรัพย์สินกิจกรรม

ด้านกิจกรรมพบว่า กิจกรรมทางศาสนากการอบรมจิตปฏิบัติสมาธิวิปัสสนาของวัดมหาธาตุมีคะแนนค่าเฉลี่ยสูงสุดที่ 4.15 รองลงมาเป็นการศึกษาศีลฟังธรรมในวันพระมีคะแนนค่าเฉลี่ยที่ 4.1 ซึ่งอยู่ในระดับมาก ส่วนกิจกรรมทั้ง 3 กิจกรรมของวัดราชบพิรมีคะแนนค่าเฉลี่ยที่ 2.85 ถึง 3.1 จัดว่าอยู่ในระดับปานกลาง (ภาพประกอบ 30)



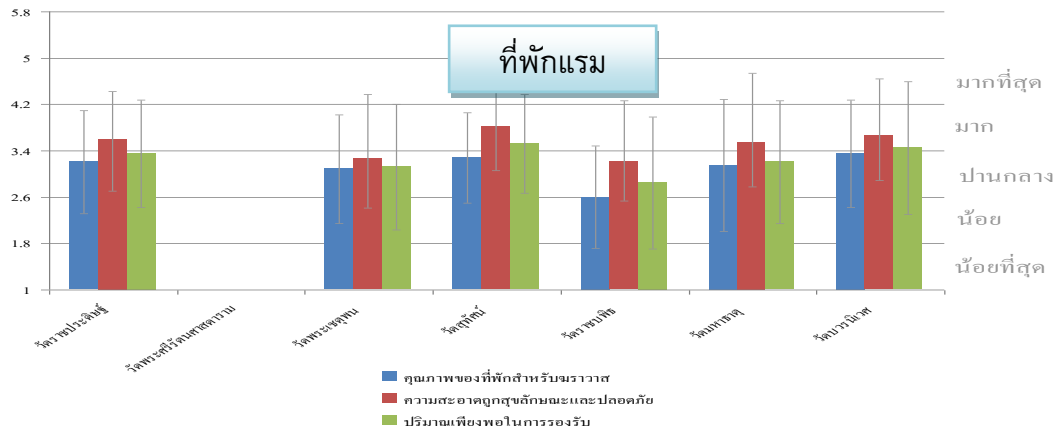
ภาพประกอบ 31 แผนภูมิแสดงระดับความคิดเห็นด้านทรัพยากรด้านบริการ

ด้านการบริการพบว่า ป้าย บอกทิศทางการเข้าถึงจุดท่องเที่ยวมีคะแนนค่าเฉลี่ยอยู่ระดับมาก คือ 3.62 ถึง 3.98 เว้นแต่ของวัดราชบพิรมีคะแนนค่าเฉลี่ยที่ 3.3 ซึ่งอยู่ในระดับปานกลาง การบริการสาธารณูปโภคก็มีคะแนนค่าเฉลี่ยที่ 3.45 ถึง 3.98 อยู่ระดับมาก ส่วนวัดราชบพิรมีคะแนนที่ 3.15 อยู่ระดับปานกลาง ด้านศูนย์ข้อมูลของบริการแก่นักท่องเที่ยวมีคะแนนค่าเฉลี่ยสูงสุดคือของวัดพระเชตุพนฯ 3.65 ส่วนวัดอื่นๆ อยู่ระดับปานกลางมีคะแนนค่าเฉลี่ยที่ 2.8 ถึง 3.25 ดังแผนภูมิ (ภาพประกอบ 31)



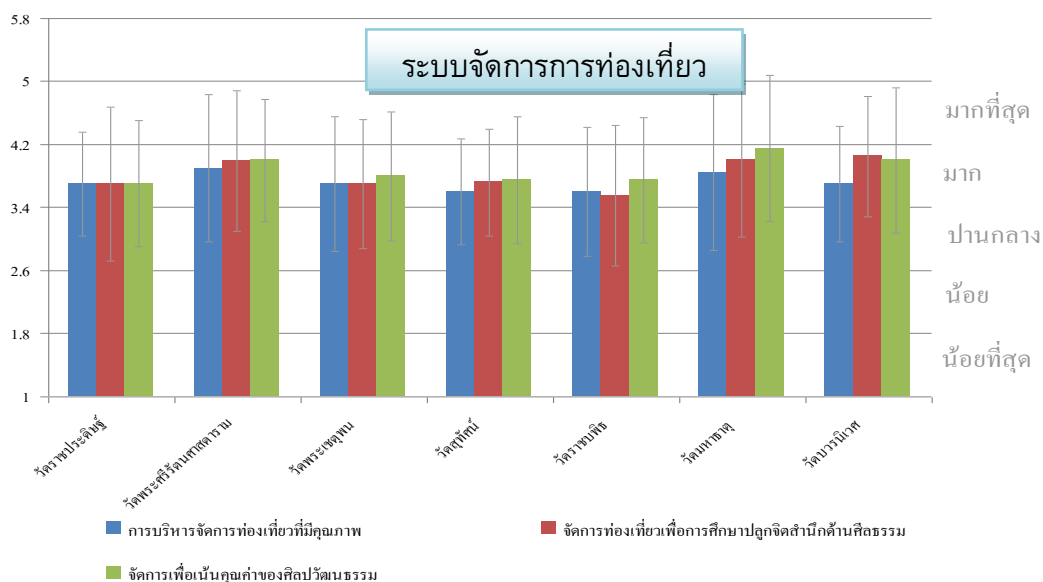
ภาพประกอบ 32 แผนภูมิแสดงระดับความคิดเห็นด้านการจัดการสาธารณูปโภค

ด้านสาธารณูปโภคพบว่า ระบบสาธารณูปโภคในพระอารามหลวง การเดินทางเข้าถึงจุดท่องเที่ยวได้สะดวกระบบไฟฟ้า ประปา การติดต่อสื่อสารประสานงานได้สะดวกรวดเร็วสาธารณสุขอยู่ในระดับมากที่สุดหมีคะแนนเฉลี่ยที่ 3.45 ถึง 3.92 ดังแผนภูมิ (ภาพประกอบ 32)



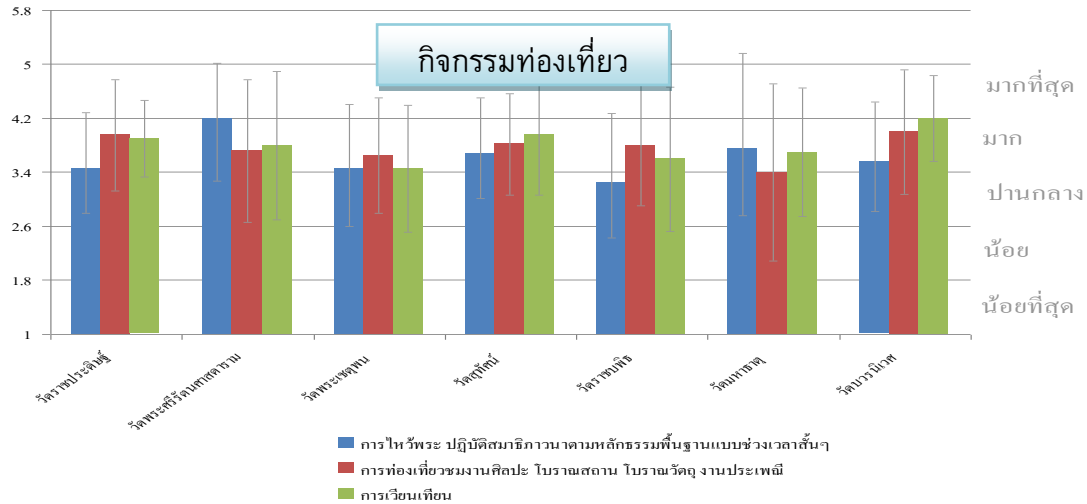
ภาพประกอบ 33 แผนภูมิแสดงระดับความคิดเห็นด้านการจัดการที่พักสำหรับค้างแรม

ด้านที่พักแรมพบว่า ความสะอาดถูกลักษณะและปลอดภัยมีคะแนนเฉลี่ยของวัดสุทัศน์สูงสุด 3.82 รองลงมาคือวัดบวรนิเวศ 3.65 และวัดราชประดิษฐ์ 3.6 ตามลำดับ ซึ่งอยู่ในระดับมากที่สุดคุณภาพของที่พักกับปริมาณนั้นอยู่ในระดับปานกลาง ดังแผนภูมิ (ภาพประกอบ 33)



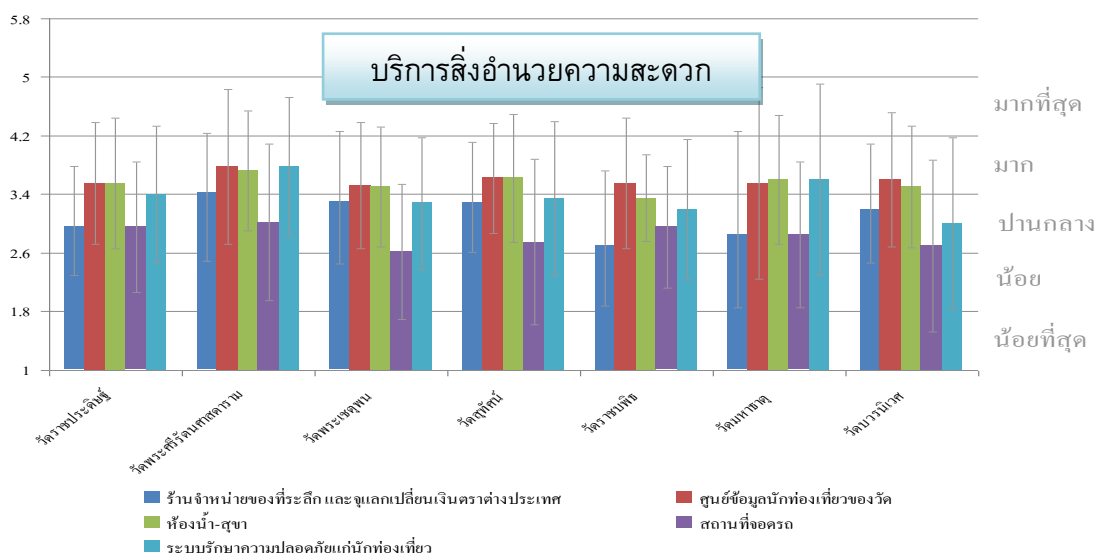
ภาพประกอบ 34 แผนภูมิแสดงระดับความคิดเห็นด้านระบบการจัดการแหล่งท่องเที่ยว

ด้านระบบการจัดการท่องเที่ยวพบว่า การบริหารจัดการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ จัดการ
ท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาปลูกจิตสำนึกด้านศีลธรรมและจัดการเพื่อเน้นคุณค่าของศิลปวัฒนธรรม มี
คะแนนเฉลี่ยที่ 3.55 ถึง 4.15 ซึ่งอยู่ในระดับมากที่สุดสามประเด็น ดังแผนภูมิ (ภาพประกอบ 34)



ภาพประกอบ 35 แผนภูมิแสดงระดับความคิดเห็นด้านการจัดการกิจกรรมท่องเที่ยวในวัด

ด้านกิจกรรมท่องเที่ยวพบว่า การไหว้พระปฏิบัติสมาธิภาวนาตามหลักธรรมพื้นฐานแบบ
ช่วงเวลาสั้นๆ ของวัดพระแก้วมีคะแนนเฉลี่ยที่ 4.2 อยู่ในระดับมาก ส่วนวัดราชบพิธมีคะแนนที่
3.25 อยู่ในระดับน้อยการเวียนเทียนบวรนิเวศมีค่าคะแนนเฉลี่ยสูงสุดที่ 4.2 และการท่องเที่ยวชม
งานศิลปะ โบราณสถาน โบราณวัตถุ งานประเพณี มีคะแนนเฉลี่ยที่ 4 ดังแผนภูมิ (ภาพประกอบ
35)



ภาพประกอบ 36 แผนภูมิแสดงระดับความคิดเห็นด้านการบริการสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ

ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกพบว่า ศูนย์ข้อมูลนักท่องเที่ยวและห้องน้ำ-ห้องสุขาของวัดพระแก้วมีคะแนนค่าเฉลี่ยสูงสุด 3.78 และ 3.72 ตามลำดับ ซึ่งอยู่ในระดับมาก ส่วนลานจอดรถมีคะแนนค่าเฉลี่ยต่ำ 2.62 อยู่ในระดับปานกลาง ร้านจำหน่ายของที่ระลึกและจุแลงเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศมีคะแนน 2.7 ถึง 3.42 ซึ่งอยู่ในระดับปานกลางเช่นกัน ดังแผนภูมิ (ภาพประกอบ 36)

ตอนที่ 4 แนวทางการบริหารจัดการเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ทรัพยากรท่องเที่ยวในพระอารามหลวงชั้นเอกแต่ละวัดนั้น มีความสำคัญและโดดเด่นมาก แต่การจัดการท่องเที่ยวยังไม่สามารถบริการอย่างเต็มที่ ได้ เป็นผลมาจากมีข้อจำกัดต่างๆ คณะผู้วิจัยจึงขอเสนอแนวทางการจัดการท่องเที่ยวของพระอารามหลวงโดยแบ่งเป็นด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. ด้านแนวความคิด ผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องรับผิดชอบของแต่ละวัดควรต้องพยายามพัฒนาและจัดรูปแบบการดำเนินงานให้สอดคล้องและรองรับจำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้น เช่น จัดสัมมนาปรับภาพแนวความคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวในวัดที่เหมาะสมลงตัวเพื่อใช้ในการจัดการทรัพยากรให้แก่สังคม ค้นหาแผนการในการรณรงค์ ช่วยรักษาแหล่งทรัพยากรขององค์กรไว้อย่างมั่นคงยั่งยืน **การอ้างว่าวัดไม่ได้เห็นการท่องเที่ยวแต่คงยากที่จะหลีกเลี่ยง** เพราะสถานที่ตั้งของวัดเหล่านี้อยู่ในแหล่งท่องเที่ยวกลางเมืองหลวง ความสวยงามภายนอกย่อมเป็นแรงดึงดูดให้นักท่องเที่ยวอยากเข้าไปชมภายใน ยิ่งเป็นพระอารามหลวงยิ่งต้องเพิ่มมาตรการดูแล ระวังระวังมากขึ้น เพื่อป้องกันนักท่องเที่ยวทำการมิบังควร จะเกิดความเสื่อมเสียต่อวัดและภาพลักษณ์ไทย นอกจากนี้ควรให้ความรู้ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและศิลปะ แก่ผู้เกี่ยวข้องในวัด และนักท่องเที่ยวที่มาใช้บริการ ด้วยการจัดอบรม แจกแผ่นพับ ติดตั้งป้ายเตือน/ระวังการกระทำความผิดต่าง ๆ เพื่อป้องกันการพลั้งเผลอ

หลายวัดมีแนวความคิดด้านการ **การอนุรักษ์** ที่ดี เช่น การแต่งการสุภาพเรียบร้อยเพื่อความเคารพต่อสถานที่ เดิมวัดพระแก้วห้ามมิให้สตรีนุ่งกางเกงเข้าชมสถานที่ เพราะเป็นเขตพระราชฐาน ปัจจุบันได้อนุโลมให้นุ่งกางเกงขาวทรงสุภาพเข้าสถานที่ได้ แต่ยังมีจรรยาบรรณบางกลุ่มฉวยโอกาสไปหลอกนักท่องเที่ยวหน้าสถานที่ก่อนเข้าวัดเพื่อขายผ้าถุงโดยอ้างว่านุ่งกางเกงเข้าไม่ได้ ดังนั้นทุกวัดควรมีมาตรการสอดส่องดูแลเพื่อป้องกันมิจรรยาบรรณ วัดพระเชตุพนจะมีผ้าคลุมไหล่หรือคลุมขาให้นักท่องเที่ยวที่แต่งตัวไม่สุภาพยืมใช้ในขณะเข้าโบสถ์ สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวชาวพุทธชื่นชมและฝากให้ทุกวัดช่วยกันใช้มาตรการนี้ด้วย

วัดพระเชตุพนเคยตั้งเครื่องบันทึกตัวเลขจำนวนผู้เข้าชมชาวต่างชาติ ซึ่งบรรดาชาวต่างชาติเหล่านั้นก็ยินดีพร้อมใจกันเสียเงินและเดินเข้าคิวผ่านเครื่องบันทึก เพื่อต้องการทราบว่าตนเองเป็นหมายเลขลำดับเท่าไร ซึ่งเครื่องบันทึกเหล่านี้ทำให้ได้สถิติจำนวนนักท่องเที่ยวที่แน่นอนเพื่อนำไปยืนยันกับค่าธรรมเนียมจากบัตร แต่ปัจจุบันไม่มีเครื่องเหล่านั้นแล้วเป็นที่น่าเสียดายยิ่ง

การจัดการการท่องเที่ยวในวัดควรเน้นเรื่อง **การฝึกสมาธิภาวนา** การปรับจิตวิญญาณ การแสวงหาความสงบทางจิต ควบคู่ไปกับการชื่นชมศิลปะต่าง ๆ มากกว่าการนมัสการไหว้พระเพื่อขอ

พรอย่างเดี่ยว สิ่งที่นักท่องเที่ยวควรได้รับในการมาเที่ยวคือความเพลิดเพลิน **คติธรรม** เกร็ดความรู้ทางศาสนาจากประวัติศาสตร์อย่างละเอียดลึกซึ้ง

2. ด้านบริหาร โครงสร้างระบบการบริหารของแต่วัด ควรเน้นด้านบริการสาธารณูปโภค ควรจัดให้มีเจ้าหน้าที่ฝ่ายดูแลรับผิดชอบงานด้านการท่องเที่ยวในวัดโดยตรงและมอบอำนาจการจัดการตัดสินใจพร้อมงบประมาณในการดำเนินงานให้อย่างเต็มที่มากที่สุด เพื่อความต่อเนื่องของงานอย่างมีคุณภาพเช่นเดียวกับบางวัดที่ได้จัดดำเนินการนำร่องไปบ้างแล้ว สิ่งที่ต้องบริหารจัดการมากที่สุดได้แก่ การรักษาความสะอาดและสุขอนามัย โดยเฉพาะในช่วงที่มีโรคไวรัสระบาด ควรเพิ่มจุดล้างมือพร้อมสบู่ วางขายผ้าปิดปากเพื่อบังคับขายให้นักท่องเที่ยวที่ ไอ และเป็นหวัดเพื่อป้องกันการแพร่เชื้อ ห้องน้ำหญิงควรมีจำนวนมากกว่าห้องน้ำชายเพราะสตรีใช้เวลาในห้องน้ำนานกว่าบุรุษ ควรมีพนักงานคอยทำความสะอาดเพื่อป้องกันการแพร่เชื้อโรคโดยเฉพาะในฤดูร้อน

ควรมีมาตรการให้ร้านค้าในวัดและรอบวัดขายสินค้าในราคายุติธรรม ไม่ขายสินค้าเกินราคาพนักงานควรสุภาพ ควรมี ป้ายแนะนำสถานที่ต่าง ๆ ในวัดและการปฏิบัติตัวของนักท่องเที่ยวด้วยความสุภาพ และเคารพต่อสถานที่ ห้ามกระทำการลบหลู่ศาสนาหรือรูปเคารพบูชา

3. ด้านปฏิบัติการ ฝ่ายที่รับผิดชอบควรมีแผนการปฏิบัติงานที่ชัดเจน ปรับเปลี่ยนนโยบายเชิงรุกและรับในการหารายได้เพื่อซ่อม เสริม และบำรุงอย่างมีประสิทธิภาพ มีการประเมินผลทุก ๆ ปี เพื่อแก้ไขจุดบกพร่องและปรับปรุง ควรมีสุนัขรับเรื่องราร้องทุกข์จากนักท่องเที่ยวที่ไม่ได้รับความสะดวก ควรเพิ่มความสว่างในบางจุดเพื่อป้องกันอันตรายจากอุบัติเหตุและมิจฉาชีพ

4. การมีส่วนร่วม ในการแสดงความคิดเห็นเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยระดมความคิดเห็นต่าง ๆ ทำให้การพัฒนางานสัมฤทธิ์ผลมากขึ้น ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจะรู้สึกถึงความมีส่วนร่วมและเต็มใจช่วยเหลือกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้แผนการเหล่านั้นมีประสิทธิภาพ ทางวัดอาจรับสมัครอาสาสมัครใจบุญชาวบ้านใกล้เคียงวัด หรือญาติโยมที่ศรัทธา มาช่วยกันมีส่วนร่วมในการวางแผน พัฒนา บริหาร จัดการ และมาดูแลวัด โดยอาจจะผลัดเวรกันมาทำงานเพื่อบริการพระศาสนา ซึ่งจะช่วยลดค่าใช้จ่ายบางส่วนจากการจ้างงานได้

งบประมาณในการดำเนินงานจากแนวทางทุกข้อหากไม่สามารถขอจากส่วนกลาง หรือค่าผ่านประตูไม่เพียงพอก็สามารถใช้งบประมาณจากการบริจาค ของนักท่องเที่ยว ซึ่งยินดีบริจาคหากได้รับการปฏิบัติ ตอบที่ดี ดังเช่นวัดพระเชตุพน ฯ ที่ได้รับเงินบริจาคบำรุงค่าห้องน้ำมากกว่าอดีตที่เรียกเก็บเงิน ค่าเช่าห้องน้ำ ซึ่งมีขาดทุน แต่เมื่อทำการปรับปรุงห้องน้ำให้สะอาด สวยงาม ผลปรากฏว่าเงินบริจาค มากกว่าเงินค่าจ้างพนักงานทำความสะอาด เพราะนักท่องเที่ยวหลายคนยินดีบริจาคเพิ่มเมื่อได้รับการบริการที่ดี

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยสำรวจทรัพยากรท่องเที่ยวในวัดพระอารามหลวงชั้นเอกในเกาะรัตนโกสินทร์ เพื่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สามารถสรุปผลได้ดังนี้

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อประเมินและสำรวจทรัพยากรท่องเที่ยวใน พระอารามหลวง ชั้นเอก ในเกาะรัตนโกสินทร์
2. เพื่อสำรวจความคิดเห็นของผู้มีส่วน รับผิดชอบ เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวใน พระอารามหลวงชั้นเอก ในเกาะรัตนโกสินทร์
3. เพื่อให้ทราบถึงระดับความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติที่เดินทางมาท่องเที่ยวในวัดทั้ง 7 แห่ง
3. เพื่อศึกษาแนวทาง การจัดการ การท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรมของพระอารามหลวงชั้นเอก ในเกาะรัตนโกสินทร์

ความสำคัญของการวิจัย

1. สามารถ นำผลการวิจัย ไปเผยแพร่เพื่อ เป็นแนวทางในการ จัดการ การท่องเที่ยว เชิง วัฒนธรรมในพระอารามหลวงชั้นเอก ในเกาะรัตนโกสินทร์ และขยายผลไปยังวัดทั่วไป
2. สามารถนำผลการวิจัยไปส่งเสริมการพัฒนากิจกรรมทางด้านศาสนาเพื่อการท่องเที่ยวใน วัด โดยนำเสนอต่อองค์กรและหน่วยงานทั้งภาครัฐและ ภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการ จัดการ การท่องเที่ยวในวัด ได้แก่ มหาเถรสมาคม กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม กระทรวงการท่องเที่ยว และกีฬา การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สมาคมมัคคุเทศก์และสมาคมธุรกิจท่องเที่ยว ตลอดจนผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร
3. สามารถใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิจัยเรื่องการท่องเที่ยวในวัดต่อไปได้

วิธีดำเนินการวิจัย

ดำเนินการ โดยการศึกษาค้นคว้าข้อมูลทุติยภูมิจากหนังสือ เอกสาร งานวิจัยและแนวคิด ทฤษฎีต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการปฏิบัติการภาคสนามสำรวจและตรวจสอบท ทรัพยากรทางการ ท่องเที่ยวภายในพระอารามหลวงชั้นเอก เน้นทางวัฒนธรรม ในส่วนข้อมูลปฐมภูมินั้น ใช้แบบ สัมภาษณ์และสอบถามเก็บข้อมูล ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ประชาชนบุคคลผู้ที่มีส่วนได้ส่วน

เสียจากการท่องเที่ยวในพระอารามหลวงบริเวณพื้นที่เกาะรัตนโกสินทร์ โดยเลือกแบบเจาะจงส่วนหนึ่งและสุ่มแบบบังเอิญจำนวน 200 ตัวอย่าง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือ 4 ประเภท คือ

1. แบบสำรวจทรัพยากร
2. แบบสำรวจสิ่งอำนวยความสะดวกตามหลักความต้องการพื้นฐาน 10 ประการ
3. แบบสัมภาษณ์ เจ้าอาวาสหรือรองเจ้าอาวาส เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบวัดพระศรีรัตน

ศาสดาราม หัวหน้าหน่วยงานภาครัฐและนักท่องเที่ยว

4. แบบสอบถาม ที่ได้สร้าง ขึ้นเป็นเครื่องมือ ใช้เก็บข้อมูล โดยอาศัยความรู้ จากการ ทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างๆ

การจัดกระทำและวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจเป็นข้อมูลที่ได้จากการสังเกตโดยตรง ได้นำมาสรุปตามประเด็น เนื้อหาของการสังเกตการณ์ในภาพรวม เพื่อให้ทราบถึงศักยภาพเบื้องต้นในการเป็นแหล่งท่องเที่ยว แล้วนำมาเป็นข้อมูลประกอบการสร้างแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถาม ในส่วนของข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม ได้นำมาลงรหัสและวิเคราะห์ทางสถิติ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป แล้วนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในรูปแบบของกราฟ และเป็นแนวทางการพัฒนาเพื่อการจัดการการท่องเที่ยวในพระอารามหลวง

สรุปผลการวิจัย

1) การสำรวจ ทรัพยากร การท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก และสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการดูแล พระอารามหลวงชั้นเอก ในเกาะรัตนโกสินทร์ จากแบบสำรวจและประเมินศักยภาพทรัพยากรท่องเที่ยว และแบบสำรวจสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว

วัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว) เป็นพระอารามหลวง ชั้นเอกพิเศษ เป็นพระอารามประจำพระบรมมหาราชวัง ไม่มีพระสงฆ์จำพรรษา เป็นศูนย์รวมทาง ศาสนาที่ใช้ในการประกอบพระราชพิธีสำคัญ พระประธานได้แก่พระพุทธรูปมหาณีนรัตนปฏิมากร หรือพระแก้วมรกตซึ่งทำด้วยหยกสีเขียวใสคล้ายมรกต เป็นวัดที่รวบรวมศิลปะ สถาปัตยกรรมชั้นสูงและมรดกล้ำค่าไว้มากที่สุด เช่น จิตรกรรมฝาผนัง พระอุโบสถ ปราสาทพระเทพบิดร พระศรีรัตนเจดีย์ นครวัดจำลอง พระพุทธรูปประจำองค์พระมหากษัตริย์อีกหลายพระองค์ มีกิจกรรมเทศกาลธรรมในวันอาทิตย์ วันพระ และวันสำคัญตามที่ทางราชการกำหนด ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ภายในวัดมีป้ายบอกเส้นทาง พร้อมทั้งจุดท่องเที่ยวชัดเจนทั้งภาษาไทยและต่างประเทศ มีศูนย์ข้อมูลพระราชวังและ มัคคุเทศก์รับจ้างคอยรับนักท่องเที่ยวที่หน้าประตูทางเข้า มีแผนพับ แจก มีหนังสือขาย และเทพบันทึกลีแสงให้

เช่าฟัง มีร้านขายของที่ระลึกและร้านเครื่องดื่ม มีห้องสุขาเพียงพอ โดยแยกประเภทห้องน้ำหญิง ชาย และห้องน้ำผู้พิการ มีหน่วยงานดูแลความปลอดภัยและประสานงาน เมื่อมีเหตุฉุกเฉิน เปิดให้เข้าชม อย่างเป็นระบบและระเบียบที่เข้มงวด โดยเน้นการแต่งกายที่สุภาพเรียบร้อย ในอดีตสภาพสตรีที่นุ่ง กางเกงจะต้องเปลี่ยนผ้าถุงหรือกระโปรงโดย มีบริการผ้าถุงให้ยืม ปัจจุบันห้ามสวมเสื้อแขนกุด กางเกงขาสั้นหรือ กางเกงสามส่วน ห้ามกระโปรงที่สั้นเหนือเข่ามาก ๆ ห้ามใช้แฟลชในการถ่ายภาพ การจัดการท่องเที่ยวอยู่ภายใต้การดูแลของสำนักพระราชวัง จัดว่าเป็นวัดที่มีการจัดการท่องเที่ยวได้ดี ที่สุดวัดหนึ่ง

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร (วัดโพธิ์) เป็นวัดเก่าแก่ สมัยอยุธยา เดิมชื่อวัดโพธาราม พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้ บูรณะใหม่ทั้งพระอารามเพื่อให้พระภิกษุสงฆ์ได้เล่าเรียนพระปริยัติธรรม ถือเป็นวัดประจำรัชกาลที่ 1 ทรัพยากรที่สำคัญได้แก่ พระมหาเจดีย์สี่รัชกาล พระอุโบสถ พระมณฑป เขามอ สวนมิสกวัน นอกจากนี้ยังมีพระพุทธรูปปางไสยาสน์ ตุ๊กตาจีน ยักษ์วัดโพธิ์ที่เป็นตำนานเล่าขานคู่กับยักษ์วัดแจ้ง วัดโพธิ์ยังมีความโดดเด่นมากในด้านเป็นแหล่งความรู้ แพทย์แผนโบราณ จากจารึกโบราณ ต่าง ๆ มี แผ่นจารึกศิลปะวิทยาการ อยู่ทั่ววัด ถือได้ว่าวัดโพธิ์เป็นมหาวิทยาลัย เปิดแห่งแรกของไทย มีรูปปั้น ฤๅษีหรือโยคีตัดตนในท่าต่าง ๆ จุดเด่นอีกอย่างหนึ่งคือมีการนวดแผนไทย บริเวณวัด มีความสะอาด เรียบร้อย จัดวางผังส่วนประกอบต่าง ๆ ไว้อย่างเรียบร้อยสมบูรณ์ แยกส่วนที่เป็นเขตพุทธาวาสและ สังฆาวาสออกจากกันอย่างชัดเจนลงตัว เพื่อให้บริการการท่องเที่ยวเฉพาะเขตพุทธาวาสเท่านั้น มี การจัดการท่องเที่ยวอย่างเป็นระเบียบ **ในด้านสิ่งอำนวยความสะดวก** ภายในวัดมีป้ายบอก เส้นทางและจุดท่องเที่ยวที่สำคัญ ๆ มีศูนย์ข้อมูลของกองท่องเที่ยวกรุงเทพมหานครก่อน ตั้งแต่เข้า บริเวณวัด มีสำนักงานงานบริการข้อมูลของวัด และมีการให้บริการสื่อ ความหมายโดยมัลติเทคท์ และมัลติจอของทางวัดเองและจากบริษัทให้บริการนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ มีร้าน ขายของที่ระลึกและร้านเครื่องดื่มให้บริการ มีการสร้างห้องสุขาไว้ในเขตพุทธาวาสอย่างกลมกลืนที่ เป็นแบบอย่างแก่วัดอื่น จำนวนห้องสุขามากเพียงพอ เปิดให้เข้าชมทั้งกลางวันกลางคืน ห้ามแต่งกาย ไม่สุภาพโดยมีผ้าผืนยาวให้พันส่วนบนหรือส่วนล่างที่ประเจิดประเจ้อเมื่อเข้าโบสถ์ จัดว่าเป็นวัดที่มี การจัดการท่องเที่ยวได้ดีที่สุด

วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร (วัดพระโต วัดเสาชิงช้า หรือมหา สุทธาวาส) เป็นวัด กึ่งกลางพระนคร จึงมีการตั้งเสาชิงช้าหน้าวัดตามประเพณีพระนครโบราณ สถาปัตยกรรมและภาพฝาผนังสวยงามมาก โดยเฉพาะการวางผังที่จำลองให้เหมือนเขาพระสุเมรุและ ให้สง่างามเท่าวัดพนัญเชิงครั้งกรุงศรีอยุธยา มีพระศรีศากยมุนีอายุเก่าแก่จากกรุงสุโขทัยเป็นพระ ประธานที่โดดเด่นที่สุดและสำคัญมากองค์หนึ่งของประเทศ มีการแสดงธรรมเทศนาและสวดมนต์ให้ว พระเวลา 12.00 น. และ 19.00 น. ทุกวัน พระสงฆ์มีการศึกษาสูงน่าเลื่อมใส มีชื่อเสียงด้านความขลัง ของวัดอุทุมมคัล โดยเฉพาะพระกริ่งที่นักสะสมต้องมี สภาพแวดล้อมของวัดสวยงาม เงียบสงบ สะอาด เรียบร้อย มีการอนุรักษ์ทางวัฒนธรรม ดี มีการรักษาสิ่งของที่เป็นศาสนสถานดีพอสมควร มีการจัด กิจกรรมเทศกาลงานประเพณีอยู่เป็นประจำทุกปี **ในด้านสิ่งอำนวยความสะดวก** ภายในวัดมีป้าย

เทศนาเผยแผ่พระศาสนา และส่งเสริมจริยธรรมเท่านั้น **ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกภายในวัด**ไม่มีป้ายบอกเส้นทางและจุดท่องเที่ยว ไม่มีศูนย์ข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวแต่มีสำนักงานของวัด ไม่มีมัคคุเทศก์ของทางวัด แต่มีพระภิกษุวิทยากรบรรยายข้อมูลสำหรับนักท่องเที่ยวไทยที่เป็นหมู่คณะ ส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวจะเดินชมด้วยตนเอง ไม่มีร้านขายของที่ระลึกและร้านเครื่องดื่มให้บริการ แต่มีห้องสุขาไว้บริการ ทางวัดยังไม่พร้อมที่จะเปิดบริการเพื่อการท่องเที่ยว ได้เต็มที่เพราะเป็นวัดหลวงที่ยังเน้นการรักษารูปแบบเดิมของวัดไว้ และยังคงดูแล สิ่งของล้ำค่าชั้นสูงซึ่งเป็นของพระมหากษัตริย์ นอกจากนี้ยังขาด บุคลากรที่จะมารับผิดชอบด้านนี้ เจ้าหน้าที่ ของวัดมีหน้าที่ทางศาสนิกจมากจึงไม่สามารถมาจัดการด้านท่องเที่ยวได้

วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร (วัดสลัก วัดนิพพาราม) เป็นวัดเก่าสมัยอยุธยา เคยใช้เป็นที่สังคายนาพระไตรปิฎก ในสมัยรัชกาลที่ 1 เป็นที่ตั้งของมหาจุฬาลงกรราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งที่สองของไทย ทรัพยากรที่สำคัญได้แก่ พระเจดีย์ทองศ รีมหาธาตุบรรจุพระบรมสารีริกธาตุในพระมณฑป พระ อุโบสถหลังใหญ่เป็นที่ประดิษฐานพระประธานนามว่า พระศรีสรรเพชญ์ พระวิหารหลวงและพระระเบียงที่ประดิษฐานพระพุทธรูป 108 องค์ สภาพแวดล้อมของวัดอยู่ในระดับพอใช้ วิหาร โพร้ลังกาเคยเป็นที่ประทับของรัชกาลที่ 4 มีการสอนวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐานสี่ทุกวันโดยแบ่งเป็น หลายรอบและหลายรุ่น **ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก** ภายในวัดไม่มีป้ายบอกเส้นทางและจุดท่องเที่ยวที่ชัดเจน มีเฉพาะแผนผังแบบสังเขปของบริเวณวัด ไม่มีศูนย์ข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวแต่มีสำนักงานงานบริการข้อมูลของวัด ไม่มีมัคคุเทศก์ **ด้านการบริการ**มีร้านขายของที่ระลึกและร้าน เครื่องดื่มให้บริการ มีห้องสุขามากเพียงพอ ด้านการจัดการการท่องเที่ยวของวัดยังไม่ได้มาตรฐานเท่าที่ควร เนื่องจากยังไม่ได้จัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างเป็นทางการ ในอดีตบริเวณวัดเป็นแหล่งรวมพ่อค้าขายของเก่า วัดถุ่มงคลและสินค้าต่าง ๆ มากมาย แต่ในปัจจุบันได้ย้ายออกไปอยู่บริเวณทางทำฝั่งตรงกันข้ามกับหน้าวัด การประชาสัมพันธ์วัดยังน้อยมาก มีเพียงนักท่องเที่ยว ที่ผ่านเข้ามาเที่ยวด้วยตนเอง ยังไม่มีภาครัฐเข้ามาสนับสนุน การจัดการท่องเที่ยว แต่เปิดให้ประชาชนเข้าชมพระวิหารได้ทุกวันตั้งแต่เวลา 08.00-17.00 น. ส่วนพระมณฑปและพระอุโบสถ จะเปิด เฉพาะ วันอาทิตย์และวันพระ เพื่อให้ประชาชนมาบำเพ็ญกุศล ไหว้พระ และปฏิบัติธรรม

วัดบวรนิเวศราชวรวิหาร เป็นวัดธรรมยุติกนิกาย สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 เคยเป็นที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4, 6, 7 และ 9 เมื่อคราวทรงผนวช สิ่งที่โดดเด่นได้แก่โบราณสถานต่าง ๆ ทั้ง พระเจดีย์ พระวิหารเก๋ง พระวิหารพระศาสดา จิตรกรรมฝาผนังฝีมือขรัวอินโข่ง ตำหนักปั้นหย่า พระประธาน พระพุทธรูปชินสีห์ และพระศาสดา พระพุทธรูปสมัยสุโขทัย เป็นที่ตั้งของ “สภาการศึกษา มหามกุฏราชวิทยาลัย ” เทียบได้กับมหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งแรกของไทย มีการจัดงานตักบาตรดอกไม้ในวันเข้าพรรษา ในวันเสาร์และวันอาทิตย์มีการอบรมกรรมฐาน ในวันพระก็มีการแสดงพระธรรมเทศนา 3 ช่วงเวลา มีการเผยแผ่ศาสนาทางโทรทัศน์และต่างแดน มีกิจกรรม ไหว้พระพุทธรูป 9 องค์ สภาพแวดล้อมร่มรื่น ทั่วทั้งวัด การจัดสัดส่วนระหว่ง เขตพุทธาวาสกับสังฆาวาส **ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก** ในวัดมีป้ายบอกเส้นทางเป็นบางจุดในเขตสังฆาวาส ส่วน

ในเขตพุทธาวาสไม่มีป้ายบอกเส้นทาง ไม่มีศูนย์ข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวแต่มีสำนักงานของวัด ไม่มีมัคคุเทศก์ ส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวจะเดินชมด้วยตนเอง ไม่มีร้านอาหารของที่ระลึกและร้านเครื่องดื่มให้บริการ แต่มีห้องสุขาสภาพดีมากแยกเป็นสัดส่วนชายและหญิง แต่จะไม่เปิดให้บริการทุกวัน วัด มีแนวทางจะเปิด ให้บริการด้านการจัดการท่องเที่ยว ให้มากขึ้น แต่ยังติดขัดทางความคิด ที่ขัดแย้งกันหลายฝ่ายจึงให้บริการเท่าที่จะอนุโลมได้ ยังไม่มีแผนงานที่ชัดเจน แต่ใช้วิธีปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์และความจำเป็น

2) ผลความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวในพระอารามหลวงชั้นเอก ทั้ง 7 วัด จากแบบสอบถาม

ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว เกี่ยวกับ แรงจูงใจและสิ่งที่นักท่องเที่ยวได้รับในการเดินทางไปท่องเที่ยวในวัดพระอารามหลวงชั้นเอกในเกาะรัตนโกสินทร์ พบว่าการมาไหว้พระและหาความเพลิดเพลินทางศาสนาเป็นแรงจูงใจให้เดินทางไปท่องเที่ยววัดมากที่สุด ส่วนศิลปกรรมต่างๆ เป็นแรงจูงใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางท่องเที่ยวในวัดอยู่ในระดับรองลงมา ขณะที่การมาวัดเพื่อศึกษาและปฏิบัติธรรม เป็นแรงจูงใจระดับ ในระดับ ปานกลาง และมีข้อสังเกต ว่า นักท่องเที่ยวเข้ามาที่ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์เข้ามามีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและปฏิบัติธรรมมากกว่าวัดอื่น ส่วนสิ่งที่ได้รับจากการท่องเที่ยววัด พบว่าได้รับความเพลิดเพลินกับภูมิทัศน์อยู่ในระดับมากที่สุด การได้เรียนรู้และเห็นคุณค่าของศิลปะต่างๆ อยู่ในระดับมาก ส่วนการได้เรียนรู้หลักธรรมของพระพุทธศาสนาและการได้รับแนวทางการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องอยู่ในระดับปานกลาง

เมื่อศึกษาวิเคราะห์ ระดับความคิดเห็นต่อทรัพยากรที่มีศักยภาพความสำคัญ ในด้านธรรมชาติ วัฒนธรรม งานเทศกาลประเพณี กิจกรรม การบริการ พบว่านักท่องเที่ยวให้ความสำคัญและสนใจในทรัพยากรทางวัฒนธรรม มากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระพุทธรูป ที่มีความ สำคัญ รองลงมาคือ ทรัพยากรด้านประเพณี เทศกาลวันสำคัญทางศาสนา ส่วนทรัพยากรด้านกิจกรรมและการบริการ นักท่องเที่ยวยังเห็นว่าสามารถดึงดูดความสนใจได้ไม่มากนัก

ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยว ของพระอารามหลวงชั้นเอกในเกาะรัตนโกสินทร์ นักท่องเที่ยวพึงพอใจในระบบการจัดการท่องเที่ยวมากที่สุด และรองลงมาคือ การบริการด้านสาธารณูปโภค และกิจกรรมการท่องเที่ยว ส่วนการบริการสิ่งอำนวยความสะดวกนั้น นักท่องเที่ยวเห็นว่าควรได้รับการ ปรับปรุงพัฒนามากที่สุด โดยเฉพาะสถานที่จอดรถ ระบบรักษาความปลอดภัย และร้านค้าบริการเครื่องดื่มและขายของที่ระลึก

แนวทางการบริหารจัดการเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ทรัพยากรท่องเที่ยวในพระอารามหลวงชั้นเอกแต่ละวัดนั้น มีความ สำคัญและโดดเด่นมาก แต่การจัดการท่องเที่ยวยังไม่สามารถบริการอย่างเต็มที่ ได้ เป็นผลมาจากมีข้อจำกัดต่างๆ คณะผู้วิจัย จึงขอเสนอแนวทางการจัดการท่องเที่ยวของพระอารามหลวงโดยแบ่งเป็นด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. ด้านแนวความคิด ผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้อง องค์กรรับผิดชอบควรต้องจัดสัมมนาปรับหาแนวความคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวในวัดที่เหมาะสมลงตัวเพื่อใช้ในการจัดการทรัพยากร ให้แก่สังคมและช่วยรักษาแหล่งทรัพยากรขององค์กรไว้อย่างมั่นคงยั่งยืน **การอ้างว่าวัดไม่ได้เห็นการท่องเที่ยวแต่คงยากที่จะหลีกเลี่ยง ยิ่งเป็นพระอารามหลวง ยิ่งต้องเพิ่มมาตรการดูแลระดับตระวังมากขึ้น เพื่อป้องกันนักท่องเที่ยวทำการมิบังควร จะเกิดความเสื่อมเสียต่อวัดและภาพลักษณ์ไทย** ควรเน้น 1) การชื่นชมศิลปกรรมต่าง ๆ 2) การนมัสการไหว้พระและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ 3) การฝึกสมาธิภาวนา 4) ความเพลิดเพลิน คติธรรม เกียรติคุณ รู้ ที่ได้ในการมาท่องเที่ยว 5) บริการด้านสาธารณูปโภค

2. ด้านบริหาร โครงสร้างระบบการบริหารของแต่่วัดควรจัดให้มีเจ้าหน้าที่ฝ่ายดูแลรับผิดชอบงานด้านการท่องเที่ยวในวัดโดยตรงและมอบอำนาจการจัดการตัดสินใจพร้อมงบประมาณในการดำเนินงานให้เต็มที่มากที่สุด เพื่อความต่อเนื่องของงานอย่างมีคุณภาพเช่นเดียวกับบางวัดที่ได้จัดดำเนินการนำร่องไปบ้างแล้ว

3. ด้านปฏิบัติการ ฝ่ายที่รับผิดชอบควรมีแผนการปฏิบัติงานที่ชัดเจน ปรับเปลี่ยนนโยบายเชิงรุกและรับในการหารายได้เพื่อซ่อม เสริม และบำรุงอย่างมีประสิทธิภาพ มีการประเมินผลทุก ๆ ปี เพื่อแก้ไขจุดบกพร่องและปรับปรุง หากขาดงบประมาณก็สามารถใช้งบประมาณจากการบริจาคของนักท่องเที่ยว ซึ่งยินดีบริจาคหากได้รับการปฏิบัติตอบที่ดี ดังเช่นวัดพระเชตุพน ฯ ที่ได้รับเงินบริจาคบำรุงค่าห้องน้ำมากกว่าอดีตที่เรียกเก็บเงิน

อภิปรายผลการวิจัย

ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในพระอารามหลวงชั้นเอกในเกาะรัตนโกสินทร์ทั้ง 7 วัดมีความมั่งคั่งและโดดเด่นเป็นอย่างมาก ทั้งยังมีความ เกี่ยวเนื่องกับพระมหากษัตริย์อย่างใกล้ชิด ศิลปะและสถาปัตยกรรมในวัดมีคุณค่าสูงยิ่งที่ได้สืบทอดรักษากันมาอย่างยาวนาน บางส่วนยังได้ผสมผสานศิลปะยุโรปหรือ อื่นเข้าไปด้วยอย่างกลมกลืน ทุกวัดต่างก็มีทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตัวเองที่ไม่ได้ด้อยกว่ากัน นอกจากนี้แต่ละวัดยังมีสถานที่ท่องเที่ยวต่อเนื่องใกล้เคียงให้นักท่องเที่ยวได้ไปท่องเที่ยวต่อ โดยเฉพาะวัดพระเชตุพน ฯ ได้เน้นการประชาสัมพันธ์ชุมชนรอบวัดที่น่าสนใจ เช่น ท่าเตียน ปากคลองตลาด ทรัพยากรท่องเที่ยวของวัดเหล่านี้ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีของศูนย์วิจัยป่าไม้ คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (2538) รวมทั้งทฤษฎีของ Godfrey and Clarke (2000) ที่ได้กล่าวถึงองค์ประกอบที่สำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศซึ่งองค์ประกอบหนึ่งในนั้น คือ ทรัพยากรการท่องเที่ยว ซึ่งจำเป็นจะต้องเกี่ยวข้องและอยู่บนพื้นฐานของธรรมชาติ วัฒนธรรม และชุมชนเป็นหลัก **ทางด้านสิ่งอำนวยความสะดวก** ในการท่องเที่ยววันนั้น พระอารามหลวงทุกแห่งมีความสะดวกในการเข้าถึงและป้ายบอกทางสู่แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ลักษณะถนนค่อนข้างดี แต่ขาดสถานที่จอดรถซึ่งไม่เพียงพอ

แรงจูงใจและสิ่งที่นักท่องเที่ยวได้รับในการเดินทางไปท่องเที่ยวใน พระอารามหลวงชั้นเอก ในเกาะรัตนโกสินทร์ มีผลการมาไหว้พระและหาความเพลิดเพลินทางศาสนาเป็นแรงจูงใจให้เดินทางท่องเที่ยว และศิลปกรรมต่างๆ เป็นแรงจูงใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางท่องเที่ยวในวัดอยู่ในระดับมาก มีความสอดคล้องกับพระมหาวิชาญ เลี้ยวเส็ง (2544:169) ได้ ศึกษาบทบาทของวัดในการอนุรักษ์พุทธศิลป์เพื่อการท่องเที่ยว ได้ระบุไว้ว่า พุทธศิลป์ เป็นตัวแทนของศิลปกรรมไทยที่สะท้อนให้เห็นความรุ่งเรืองทางอารยธรรมของคนไทยภายใต้ร่มเงาแห่งบวรพระพุทธศาสนา จึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ล้ำค่าของสังคมไทย

ขณะที่การมาวัดเพื่อศึกษาและปฏิบัติธรรมเป็นแรงจูงใจระดับในระดับปานกลาง แต่สังเกตได้ว่า นักท่องเที่ยวเข้ามาที่ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์เข้ามามีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและปฏิบัติธรรมมากกว่าวัดอื่น ตรงนี้คิดว่าน่าจะเนื่องมาจาก วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์เป็นที่ตั้งศูนย์ปฏิบัติธรรมนานาชาติและยังมีการอบรมวิปัสสนากรรมฐานของทางวัดทุกวันเสาร์-อาทิตย์ด้วย

สำหรับสิ่งที่ได้รับจากการท่องเที่ยววัดนั้น ซึ่งได้รับความเพลิดเพลินกับภูมิทัศน์อยู่ในระดับมากที่สุด และการได้เรียนรู้และเห็นคุณค่าของศิลปะต่างๆ อยู่ในระดับมาก จึงเป็นไปได้ในทิศทางเดียวกับวัชรภรณ์ ระยับศรี (2551: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาพฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของนักท่องเที่ยวชาวไทยและ ต่างชาติที่มาเที่ยววัดในบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ กล่าวว่า ประโยชน์ที่นักท่องเที่ยวได้รับจากการเดินทางท่องเที่ยววัด คือการได้ผ่อนคลายความเครียด เกิดความสบายใจ และได้พัฒนาจิตใจ ทำให้จิตใจสงบ

เมื่อศึกษาระดับคิดเห็นต่อทรัพยากรที่มีศักยภาพความสำคัญ ในด้านธรรมชาติ วัฒนธรรม งานเทศกาลประเพณี กิจกรรม การบริการ ผลพบว่า นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญและสนใจในทรัพยากรทางวัฒนธรรมมากที่สุด โดยเฉพาะ พระพุทธรูป สำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับเปรมวดี วัฒนพรหม (2545: บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาพฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นที่เดินทางมาท่องเที่ยวในประเทศไทยแบบจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง : กรณีศึกษาบริเวณพื้นที่เกาะรัตนโกสินทร์ พบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ต้องการเที่ยวชมสถานที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมมากที่สุด และสถานที่ท่องเที่ยวในกรุงเทพมหานครที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวมากที่สุด ได้แก่ พระบรมมหาราชวังกับวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และรองลงมาได้แก่วัดที่มีชื่อเสียงต่างๆ

สำหรับทรัพยากรด้านประเพณี เทศกาลวันสำคัญทางศาสนา นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญที่รองลงมา ส่วนทรัพยากรด้านกิจกรรมและการบริการนักท่องเที่ยว เห็นว่ายังไม่สามารถดึงดูดความสนใจได้มากนัก สมดังที่ รสิกา อังกูร (2544) ได้ทำการ ศึกษา ความพร้อมของวัดในเขตกรุงเทพมหานครเกี่ยวกับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยผ่านการนำชมศิลปวัฒนธรรม พบว่า นโยบายในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในรูปแบบการนำชมศิลปวัฒนธรรมในวัด ยังไม่มีการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ มากนัก เนื่องจากยังไม่ มีความชัดเจนเท่าที่ควร และขาดแคลนบุคลากร ที่สามารถทำหน้าที่ในการนำชมวัด ถ่ายทอดความรู้ และเผยแพร่พระพุทธศาสนาควบคู่ไปกับการนำชมศิลปวัฒนธรรมในวัด

ระดับความคิดความเห็นเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยว ของพระอารามหลวงชั้นเอกในเกาะรัตนโกสินทร์ นักท่องเที่ยว ฟังพอใจในระบบการจัดการท่องเที่ยวมากที่สุด และรองลงมาคือ การบริการด้านสาธารณูปโภค ซึ่งตรงกับ ปรีดาพร อารักษ์สมบูรณ์ (2546 :106) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการบริหารจัดการของวัดโสมนัสราชวรวิหาร จังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า การบริหารจัดการ ภาพพจน์และชื่อเสียงของวัด บุคลากร การให้บริการ อาคารสถานที่ เส้นทางคมนาคม สภาพแวดล้อมในบริเวณวัด มีความสำคัญต่อความสำเร็จในการบริหารจัดการอย่างมาก

ส่วนการบริการสิ่งอำนวยความสะดวกนั้นนักท่องเที่ยวเห็นว่าควรได้รับการพัฒนามากที่สุด โดยเฉพาะสถานที่จอดรถ ระบบรักษาความปลอดภัย และร้านค้าบริการเครื่องดื่มและขายของที่ระลึก ซึ่งขัดแย้งกับ รสีกา อังกูร (2544) ที่ได้ศึกษาความพร้อมของวัดในเขตกรุงเทพมหานครเกี่ยวกับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยผ่านการนำชมศิลปวัฒนธรรมจำนวน 15 วัด ที่กล่าวไว้ว่าโดยภาพรวมวัดส่วนใหญ่มีความพร้อมในเรื่องสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ

วัดที่มีการจัดพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวเต็มรูปแบบมีเพียงวัดพระศรีรัตนศาสดารามและวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหารเท่านั้น ส่วนวัดอื่น ๆ ยังไม่มีการจัดการที่ชัดเจน สาเหตุจากข้อจำกัดต่าง ๆ และที่สำคัญที่สุด คือ แนวความคิดการจัดการการท่องเที่ยวในวัดที่มีความคิดเห็นแตกต่างกันของผู้ที่เกี่ยวข้องและยังไม่สามารถหาจุดที่เหมาะสมลงตัวได้ ซึ่งควรมีการประชุมเพื่อหาข้อยุติที่เป็นประโยชน์ โดยต้องยอมรับว่าทางวัดไม่ควรหลีกเลี่ยงการให้บริการทางการท่องเที่ยวเนื่องจากวัดเหล่านี้ตั้งอยู่ในกลางเมือง ingsหลวง มีความสำคัญโดดเด่นเป็นแรงดึงดูด มีความงามทางสถาปัตยกรรม มีประวัติศาสตร์อันยาวนานที่สามารถย้อนรอยอารยธรรมของชาติและศาสนาได้ จึงมีศักยภาพสูงในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเต็มรูปแบบ เพื่อรองรับนโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยวของไทย ดังนั้นพระอารามหลวงต่าง ๆ ควรจะอาศัยความค่อนเป็นค้อยไปในการพัฒนาและการจัดต้อนรับการท่องเที่ยวในวัด มีการจัดการที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ และตรงกับความต้องการของนักท่องเที่ยว ซึ่งตรงกับ ทฤษฎีของวิวัฒน์ชัย บุญภักดี (2532:42) และธรรมศักดิ์ โรจนสุนทร (2542) ที่กล่าวถึงองค์ประกอบหลักใหญ่หลายข้อที่ใช้เป็นเกณฑ์พิจารณาและกำหนดศักยภาพหรือความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว โดยปัจจัยจูงใจหลักคือ คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว สภาพการเข้าถึง และกิจกรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น นอกจากนี้ยังตรงกับนโยบายหลักของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2544) ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน ที่เน้นให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในด้านต่าง ๆ เพื่อสร้างความพึงพอใจให้กับนักท่องเที่ยว ในขณะที่เดียวกันก็เพิ่มจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะส่งผลกลับมาสู่ชุมชนให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน และสิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือจะต้องคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับ (carrying capacity) เพราะหากมีจำนวนนักท่องเที่ยวมากเกินไปอาจก่อให้เกิดความเสื่อมโทรม เมื่อแหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรมย่อมยากแก่การแก้ไขให้กลับคืนดังเดิม

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งนี้

เนื่องจากงานวิจัยครั้งนี้ครอบคลุมถึง 7 วัด แต่ละวัดมีรายละเอียดและข้อปลีกย่อยแตกต่างกัน ใช้เวลาในการศึกษานานมาก แต่ไม่สามารถใส่รายละเอียดและภาพที่สำคัญลงในงานวิจัยได้หมด ด้วยข้อจำกัดด้านระยะเวลาในการนำเสนอ จึงต้องนำเสนอในภาพรวมเท่านั้น

ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมโดยเลือกเจาะลึกลงในรายละเอียดแต่ละวัดในแต่ละประเด็น
2. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบเป็นระบบของแต่ละวัดเพื่อนำเสนอแนวทางในแต่ละวัดที่แตกต่างกันออกไป และควรขยายการศึกษาไปยังวัดอื่น ๆ ในกรุงเทพมหานครด้วย

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กนกวรรณ ดุงศรีแก้ว. (2542, ตุลาคม-ธันวาคม). การพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว . จุลสารการท่องเที่ยว. 18 (4): 48-52.
- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา . (2551). สรุปประเด็นสำคัญนโยบายรัฐมนตรี . สืบค้นเมื่อ 24 กุมภาพันธ์ 2551, จาก <http://www.mots.go.th/tourism/index.php>
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2544). แผนปฏิบัติการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย . (2546). การวางแผนโครงการท่องเที่ยวไทย รายงานสรุปร่างนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สถานการณ์ท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทย . กรุงเทพฯ: ถ่ายเอกสาร.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2551). อเมริกันโหวตกรุงเทพมหานครเมืองท่องเที่ยวอันดับหนึ่งของเอเชีย. สืบค้นเมื่อ 9 มีนาคม 2551, จาก <http://thai.tourismthailand.org/news/content-136.html>
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2551). ข้อมูลเชิงวิชาการการท่องเที่ยว . สืบค้นเมื่อ 19 มีนาคม 2551, จาก http://webhost.mots.go.th/tour_description.htm
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2551). นโยบายและแผนการตลาด . สืบค้นเมื่อ 23 มีนาคม 2551, จาก <http://thai.tourismthailand.org/about-tat/about-tat-24-1.html>
- กานต์วี จิระโกคิน . (2547). การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม อันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว กรณีศึกษา พื้นที่ถนนพระอาทิตย์ กรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ: ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การวิจัยและพัฒนาเมือง). มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม . ฉบับอัดสำเนา
- กองการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร . (2551). ข้อมูลของกรุงเทพมหานคร . สืบค้นเมื่อ 20 มีนาคม 2551, จาก http://www.bangkoktourist.com/thai_bangkok.php
- กองการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร : (2551). มหานครแห่งพุทธศาสนา . สืบค้นเมื่อ 20 มีนาคม 2551, จาก http://www.bangkoktourist.com/thai_articles_city_of_temple.php
- กองการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร : (2551). วิสัยทัศน์. สืบค้นเมื่อ 20 มีนาคม 2551, จาก http://www.bangkoktourist.com/thai_about_btd.php
- กองการท่องเที่ยวกรุงเทพมหานคร : (2551). แผนที่สถานที่ท่องเที่ยว . สืบค้นเมื่อ 20 มีนาคม 2551, จาก <http://www.bangkoktourist.com/map.html>
- จิราภรณ์ อัมพรพรวดี. (2547). ทรัพยากรการท่องเที่ยว . มหาวิทยาลัยศรีปทุม . สืบค้นเมื่อ 15 มกราคม 2551, จาก <http://elearning.spu.ac.th/allcontent/svi314/class6.htm>
- จิตติมา วีรภัทรพงศ์. (2546). ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อการให้บริการท่องเที่ยวทางรถไฟแบบเข้าไป- เย็นกลับ ของการรถไฟแห่งประเทศไทย . สารนิพนธ์ บช .ม. (การตลาด). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

- เชียงใหม่วิชิตเตอร์ . (2550). การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน . สืบค้นเมื่อ 18 เมษายน 2550 . จาก <http://www.chiangmaivisitor.com/thai/sustainable.html>
- ทิงค์เน็ต. (2551). แผนที่และคู่มือเที่ยวไทย'51. กรุงเทพฯ: ทิงค์เน็ต จำกัด.
- ธรรมะไทย . (2551). พระอารามหลวง . สืบค้นเมื่อ 20 มีนาคม 2551 , จาก <http://www.dhammathai.org/watthai/royalwat.php>
- ธีระ เยี่ยงวิศากร. (2542). การเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยในย่านบางลำภู อันเนื่องมาจากการพัฒนาการท่องเที่ยว . เคมพัฒนาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาเคหการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ . กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ฉบับอัดสำเนา.
- นิภาพร หนูอักษร . (2548). ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เดินทางไปท่องเที่ยวจังหวัดภูเก็ต . วิทยานิพนธ์ . วท.ม. (การจัดการนันทนาการ). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ฉบับอัดสำเนา.
- เนาวรัตน์ แสนสุพรรณ . (2545). บทบาทของวัดต่อชุมชนในปัจจุบัน . วิทยานิพนธ์ ศศ .ม. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- บุษบา สิทธิการ. (2541). การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทางกายภาพและปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแหล่งท่องเที่ยววัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร. วิทยานิพนธ์ ศป .ม.. เชียงใหม่ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ฉบับอัดสำเนา.
- ประสงค์ เอี่ยม อนันต์. (2543). การดูแลโบราณสถานและสภาพแวดล้อม . ใน การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในวัด . มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ . สถาบันพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม. 120. กรุงเทพฯ: สันติศิริการพิมพ์.
- ปรียา แสงศิริ. (2542). ผู้นำท้องถิ่นกับบทบาทในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ : ศึกษาเฉพาะกรณี อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี. วิทยานิพนธ์ (ศศ.ม.) กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง. ถ่ายเอกสาร.
- ปรีดาพร อารักษ์สมบูรณ์. (2546). ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการบริหารจัดการของวัดโสมนัสราชวรวิหาร จังหวัดฉะเชิงเทรา. กรุงเทพฯ: วิทยานิพนธ์. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ฉบับอัดสำเนา.
- เปรมวดี ณ นครพนม . (2545). การศึกษาพฤติกรรมกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นที่เดินทางมาท่องเที่ยวในประเทศไทยแบบจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง : กรณีศึกษาบริเวณพื้นที่เกาะรัตนโกสินทร์ . กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ . ถ่ายเอกสาร
- เปลื้อง ณ นคร . (2551). พจนานุกรม ไทย-ไทย . สืบค้นเมื่อ 18 มีนาคม 2551 . จาก http://guru.sanook.com/dictionary/dict_tt/?source_page=2&source_location=1&spell=%AA%D1%B9%B5%D2%A6%C3&x=13&y=9
- พลอยศรี โปราณานนท์. (2544). การท่องเที่ยวเบื้องต้น. เชียงใหม่: มิ่งเมือง.

- พระมหาวิชาญ เลี้ยวเส็ง. (2544). *พุทธศิลป์กับการท่องเที่ยว : ศึกษาบทบาทของวัดในการอนุรักษ์พุทธศิลป์เพื่อการท่องเที่ยว*. วิทยานิพนธ์ อ.ม.. บัณฑิตวิทยา วิทยาลัยมหาวิทาลัยมหิดล. ฉบับอัดสำเนา.
- พระมหาสุเทพ ผิวเผือด. (2545). *ผลกระทบด้านสังคมและวัฒนธรรมของการท่องเที่ยวที่มีต่อวัดและชุมชนศึกษาเฉพาะกรณีวัดไผ่โรงวัว ตำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี*. วิทยานิพนธ์ พช.ม. กรุงเทพฯ :บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ . ฉบับอัดสำเนา.
- มนัส สุวรรณ และคณะ. (2541). *โครงการศึกษาแนวทางการบริหารและจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่รับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และสภาตำบล (สต.)*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
- มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี . (2550). *ทรัพยากรการท่องเที่ยว*. สืบค้นเมื่อ 15 มกราคม 2551, จาก http://dit.dru.ac.th/home/023/travel_resource/index.html
- มหาวิทยาลัยศิลปากร . (2550). *วัดในสังคมเมือง*. สืบค้นเมื่อ 10 พฤษภาคม 2550, จาก http://www.thapra.lib.su.ac.th/objects/thesis/fulltext/thapra/Arthitaya_Charuchinda/Chapter2.pdf
- มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ . (2545). *ตารางการตรวจสอบทรัพยากรท่องเที่ยว*. กรุงเทพฯ : สถาบันพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม.
- มุกิตา ปิ่นสุนทร . (2542). *การวางแผนเส้นทางจักรยานในเขตกรุงรัตนโกสินทร์*. วิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีเหมาะสมเพื่อการพัฒนาทรัพยากร . กรุงเทพฯ :มหิดล . ฉบับอัดสำเนา.
- ราณี อิลิชัยกุล. (2546). *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการท่องเที่ยว*. เอกสารประกอบการเรียนการสอน เรื่องหลักการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ระพีพรรณ ทองหล่อ และคนอื่นๆ. (2545). *การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรมที่เป็นผลจาก การท่องเที่ยว : กรณีศึกษาจังหวัด น่าน*. รายงานการวิจัย . กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง. ถ่ายเอกสาร.
- รลิกา อังกูร . (2544). *ความพร้อมของวัดในเขตกรุงเทพมหานครเกี่ยวกับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยผ่านการนำชมศิลปวัฒนธรรม*. รายงานการวิจัย . กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. ฉบับอัดสำเนา.
- ไร่ไพพรรณ แก้วสุริยะ . (2547). *กลยุทธ์การจัดการการท่องเที่ยวที่ยาวอย่างยั่งยืน*. สืบค้นเมื่อ 14 เมษายน 2550. จาก <http://www.stou.ac.th/tourism/Acheive/>
- ราณี อิลิชัยกุล. (2546). *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการท่องเที่ยว*. เอกสารประกอบการเรียนการสอน เรื่องหลักการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- วัชรภรณ์ ระยับศรี. (2551). *พฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างชาติที่มาเที่ยววัดในบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ กรุงเทพมหานคร*. ปริญญาานิพนธ์ วท .ม. (กวาง

- แผนและการจัดก ารการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม) . กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ฉบับอัดสำเนา.
- วรรณท์ อัครพิริยานนท์. (2550, 30 มกราคม). องค์การท่องเที่ยวโลกเผยแพร่กิจท่องเที่ยวโตระดับสูง. มั่นนี้ ชาเนล. สืบค้นเมื่อ 28 กุมภาพันธ์ 2551. จาก <http://www.moneychanneltv.com/Menu6/BreakingNews/tabid/98/newsid533/12060/Default.aspx>
- วรรณพร วณิชชานุกกร. (2540). การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์. กรุงเทพฯ: กองวิชาการและฝึกอบรม การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ . (2545).แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545–2549). สืบค้นเมื่อ 14 เมษายน 2550. จาก <http://www.nesdb.go.th/Default.aspx?tabid=91>
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ . (2550).แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550–2554). สืบค้นเมื่อ 10 พฤษภาคม 2550. จาก <http://www.nesdb.go.th/Default.aspx?tabid=139>
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร . รัฐธรรมนูญไทย 2550. สืบค้นเมื่อ 16 มกราคม 2551, จาก <http://www.parliament.go.th/library/>
- สำนักพัฒนาสังคม. (2549). สรุปข้อมูลชุมชนกรุงเทพมหานคร . สืบค้นเมื่อ 21 มีนาคม 2551, จาก <http://203.155.220.217/docd/chumchon.htm>
- สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. (2552). คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี. สืบค้นเมื่อ 6 มกราคม 2553, จาก http://www.cabinet.thaigov.go.th/bb_main31.htm
- สุภาพร วรพล . (2546, กรกฎาคม-กันยายน). วัด : แหล่งท่องเที่ยวทางศิลปกรรม . จุลสารการท่องเที่ยว. 22 (3): 46-63.
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์. (2541). กลยุทธ์การตลาดและการบริหารการตลาด. กรุงเทพฯ; บริษัท ธีระฟิล์มและไซเท็กซ์ จำกัด.
- ศูนย์ข้อมูลเกาะรัตนโกสินทร์ . (2551). เกาะรัตนโกสินทร์ . สืบค้นเมื่อ 20 มีนาคม 2551, จาก <http://www.thapra.lib.su.ac.th/ratanagosin/history.htm>
- โศรยา หอมชื่น. (2552, ตุลาคม-ธันวาคม). สรุปสาระสำคัญจากการประชุม PATA Board of Dirextors Meeting วันที่ 23-27 กันยายน 2552 ณ เมืองหางโจว ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน. e-TAT Tourism Journal การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. สืบค้นเมื่อ 11 มกราคม 2553, จาก http://www.etatjournal.com/upload/297/06_PATA_BOD_Hangzhou.pdf
- อัครชัย ชัยแสง และคณะ. (2547). ศิลปเจดีย์วัดในจังหวัดเชียงใหม่กับการพัฒนาสารสนเทศเพื่อการท่องเที่ยว. รายงานการวิจัย. เชียงใหม่ : วิทยาลัยศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา. ถ่ายเอกสาร.
- อีโคโมสไทยแลนด์. (2551). กฎบัตรระหว่างประเทศว่าด้วยเรื่องการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม. สืบค้นเมื่อ 19 มีนาคม 2551, จาก <http://www.icomosthai.org/charters/tourism.pdf>

- Alan Collier. (2003). *Principles of tourism : a New Zealand perspective*. 6th Edition. Auckland : Pearson Education.
- Branford, Malcolm & Lee, Ean. (2004). *Tourism and Cultural Heritage in Southeast Asia*. Bangkok : SEAMEO – SPAFA.
- Conservation Division, Tourism Authority of Thailand and The Fine Arts Department. (2007). *Guidebook Wat Pho*. Bangkok: Amarin Printing and Publishing Public Company Limited.
- Davidson, Rob. (1995). *Tourism*. 2nd.ed. Singapore. Longman: Group Limited.
- George, E. Wanda & Reld, Donald G. (2005). *The Power of Tourism: A Metamorphosis of Community Culture*. *Journal of Tourism And Cultural Change*. 3 (2): 88-107. Retrieved March 26, 2008, from <http://www.multilingual-matters.net/jtc/003/jtc0030088.htm>
- Godfrey, K & Clarke, J. (2000). *The Tourism Development Handbook*. London: Cassell.
- Goeldner, Charles R. & Ritchie, J.R. Brent. (2006). *Tourism Principle, Practices, Philosophies*. 10th ed. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Sawangwan, Gros. (2548). *A study of Wat Arunrachawararam Rachaworamaha wiharn for sustainable tourism*. Bangkok: Master of arts (International Program in Architectural Heritage Management and Tourism). Graduate School, Silpakorn University.
- Lascuranin, H. (1991). *Tourism, Ecotourism and Protected areas*. Glanel, Switzerland: International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources.
- Mbaiwa, Joseph E. (2004). *The Sociocultural Impacts of Tourism Development in the Okavango Delta, Botswana*. *Journal of Tourism And Cultural Change*. 2 (3): 163-185. Retrieved March 26, 2008. from <http://www.multilingual-matters.net/jtc/002/jtc0020163.htm>
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). (2004). *Impact: The Effects of Tourism on Culture and the Environment in Asia and the Pacific: Tourism and Heritage Site Management in Luang Prabang, Lao PDR*. Bangkok: UNESCO.

ภาคผนวก

ตารางสำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยวในวัดพระอารามหลวงชั้นเอกในเกาะรัตนโกสินทร์เพื่อ
การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ทรัพยากรทาง ธรรมชาติ	ชื่อและ ลักษณะ	ที่ตั้ง	การ เข้าถึง	ผู้ใช้ ประโยชน์	การ บริการ	นักท่องเที่ยว ที่มา	การ ติดต่อ
1. ภูมิทัศน์: สนาม หญ้า/พื้นที่เปิดโล่ง สวนหย่อม ไม้ ประดับ							
2. พืช: ต้นไม้ ดอกไม้							
3. สัตว์:							
4. น้ำ: แม่น้ำ ลำ คลอง สระน้ำ							

ทรัพยากร วัฒนธรรม	ชื่อและ ลักษณะ	ที่ตั้ง	การ เข้าถึง	ผู้ใช้ ประโยชน์	การ บริการ	นักท่องเที่ยว ที่มา	การ ติดต่อ
1.มรดกวัฒนธรรม: โบราณสถาน โบราณวัตถุ พิพิธภัณฑน์ อนุสาวรีย์							
2. มรดกด้าน ศาสนา: พระพุทธรูป โบสถ์ วิหาร วิหารคด วิหารทิศ พระ ระเบียง พระปราง พระเจดีย์/ พระธาตุ หอพระไตรปิฎก หอ ระฆัง ไบเสมา กำแพงแก้ว ภาพจิต กรรมฝาผนัง แผ่น จารึกตำราแพทย์ แผนโบราณ ภูมิ ปัญญาความรู้การ หนดแผนโบราณ ศิลปะความรู้ทาง โหราศาสตร์							

ทรัพยากร ประเพณี วัน สำคัญทางศาสนา	ชื่อและ ลักษณะ	ที่ตั้ง	การ เข้าถึง	ผู้ใช้ ประโยชน์	การ บริการ	นักท่องเที่ยว ที่มา	การ ติดต่อ
1.วันสำคัญทาง ศาสนา: มาฆบูชา วิสาขบูชา อัฐมีบูชา อาสาฬหบูชา เข้าพรรษา ออก พรรษา							
2.งานเทศกาล: สงกรานต์ ปีใหม่ วัน สารท ลอยกระทง งานการกุศล ประจำปี							

ทรัพยากรด้าน กิจกรรม	ชื่อและ ลักษณะ	ที่ตั้ง	การ เข้าถึง	ผู้ใช้ ประโยชน์	การ บริการ	นักท่องเที่ยว ที่มา	การ ติดต่อ
1.กิจกรรมศาสนา: การรักษาศีล ฟัง เทศน์ อบรมจิต ปฏิบัติสมาธิ วิปัสสนา ตักบาตร ถวายทาน เวียน เทียน							
2.กิจกรรม ท่องเที่ยว: การนำ ชมวัดพร้อมสื่อ ความหมาย การ นวดแผนโบราณ พุทธานิธิปลูกเสก สะเดาะหัว ดูดวง ชะตาราศี							

ทรัพยากรด้าน บริการ	ชื่อและ ลักษณะ	ที่ตั้ง	การ เข้าถึง	ผู้ใช้ ประโยชน์	การ บริการ	นักท่องเที่ยว ที่มา	การ ติดต่อ
บริการด้าน ท่องเที่ยว: ถนนทาง เท้า ไฟฟ้า ประปา ลานจอดรถ การ นวด ไกด์ เช่าบูชา พระวัตถุมงคล ศูนย์บริการข้อมูล ของวัด ร้าน สวัสดิการ เครื่องดื่ม ของที่ระลึก ป้าย บอทาง ระบบ รักษาความ ปลอดภัย ที่พัก อาหาร ห้องสุขา							

แบบตรวจสอบสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยวตามความต้องการพื้นฐาน 10 ประการ
สถาบันพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

หัวข้อ	สภาพและปัญหา
1. ป้ายบอกเส้นทางเข้าถึงจุดท่องเที่ยว	
2. เครื่องหมายแสดงบ่งบอกว่ามาถึงจุดท่องเที่ยว	
3. ศูนย์ข้อมูลนักท่องเที่ยว	
4. ห้องสุขา	
5. ร้านอาหารเครื่องดื่ม	
6. ร้านขายของที่ระลึก	
7. การให้ข้อมูลและการสื่อความหมายเกี่ยวกับจุดท่องเที่ยว	
8. การกำหนดเส้นทางเดินท่องเที่ยวในบริเวณนั้นและมีลูกศรชี้ทาง	
9. การมีมัคคุเทศก์ท้องถิ่นอธิบายให้ข้อมูล	
10. การมีป้ายข้อมูลเกี่ยวกับโบราณสถาน	

แบบสัมภาษณ์บุคคลผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว
สำหรับเจ้าอาวาสหรือรองเจ้าอาวาส

เรื่อง การสำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยวในวัดพระอารามหลวงชั้นเอกในเกาะรัตนโกสินทร์
เพื่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล

ชื่อ/สกุล..... ตำแหน่ง.....

ตอนที่ 2 ความเห็นด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว

1. ท่านเห็นว่าในวัดพระอารามหลวงของท่าน มีสิ่งใดน่าสนใจมากเป็นพิเศษ

.....
.....

2. วัดอื่น ๆ ในความคิดเห็นของท่าน ที่ท่านพอจะทราบ มีสิ่งใดน่าสนใจบ้าง

.....
.....

3. ท่านคิดว่าภูมิทัศน์ของวัดของท่านเป็นอย่างไร

.....
.....

4. ท่านคิดว่าการฟื้นฟูรักษาวัดวัฒนธรรมประเพณีของวัดของท่านเป็นอย่างไร

.....
.....

5. ท่านคิดว่างานเทศกาลที่จัดขึ้นในวัดของท่านเป็นอย่างไร

.....
.....

6. ท่านคิดว่ากิจกรรมเพื่อบริการการท่องเที่ยวในวัดของท่านเป็นอย่างไร

.....
.....

7. ท่านคิดว่าการบริการด้านการท่องเที่ยว ในวัดของท่านเป็นอย่างไร

.....
.....

8. ท่านคิดว่าการบริการด้านวิทยาการศาสนาความเชื่อและจิตวิญญาณในวัดของท่านเป็นอย่างไร

.....
.....

9. แนวทางในการพัฒนาวัดของท่านเข้าสู่มาตรฐานหรือให้ดีกว่าเดิม เป็นอย่างไร หากคิดว่ายังขาดมาตรฐาน

.....
.....

10. แนวทางในการรักษาความยั่งยืนในวัดของท่านเป็นอย่างไร หากวัดของท่านได้มาตรฐานแล้ว

.....
.....

แบบสัมภาษณ์บุคคลผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว
สำหรับนักท่องเที่ยว

เรื่อง การตรวจสอบทรัพยากรท่องเที่ยวในวัดพระอารามหลวงชั้นเอกในเกาะรัตนโกสินทร์
เพื่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล

ชื่อ/สกุล..... การศึกษา.....

ตอนที่ 2 ความเห็นด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว

1. ท่านเห็นว่าวัดแห่งนี้(ระบุมืด)..... มีสิ่งใดน่าสนใจมากเป็นพิเศษ

.....

2. ท่านคิดว่าภูมิทัศน์ของวัด.....เป็นอย่างไร

.....

3. ท่านคิดว่าการรักษาวัฒนธรรมประเพณีไทยในวัด.....เป็นอย่างไร

.....

4. ท่านเห็นว่าการจัดงานเทศกาลต่าง ๆ ในวัด.....เป็นอย่างไร

.....

5. ท่านคิดว่ากิจกรรมเพื่อบริการการท่องเที่ยวในวัด.....เป็นอย่างไร

.....

6. ท่านคิดว่าการบริการด้านการท่องเที่ยว ในวัด.....เป็นอย่างไร

.....

7. ท่านคิดว่าการบริการด้านวิทยาการศาสนาความเชื่อและจิตวิญญาณในวัด..... เป็นอย่างไร

.....

8. แนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวในวัดแห่งนี้(วัด.....) เข้าสู่มาตรฐาน ท่านคิดว่าเป็นอย่างไร หรือจะรักษาสิ่งที่ดีอยู่แล้วให้ยั่งยืนอย่างไร

.....

แบบสัมภาษณ์บุคคลผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว
สำหรับผู้เกี่ยวข้องภาครัฐ

เรื่อง การสำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยวในวัดพระอารามหลวงชั้นเอกในเกาะรัตนโกสินทร์
เพื่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล

ชื่อ/สกุล.....ตำแหน่ง.....

ตอนที่ 2 ความเห็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว

1. ท่านคิดว่านโยบายการอนุรักษ์ทรัพยากรใน วัดพระอารามหลวง ชั้นเอกในเกาะรัตนโกสินทร์ (ระบุมรดก)..... เป็นอย่างไร

.....

2. ท่าน เห็น ว่า การพัฒนาปรับปรุง วัด พระอารามหลวงชั้นเอกในเกาะรัตนโกสินทร์ (ระบุมรดก).....เป็นอย่างไร

.....

3. ท่านเห็นว่างบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐที่มีต่อ วัดพระอารามหลวงชั้นเอกในเกาะรัตนโกสินทร์ (ระบุมรดก).....เป็นอย่างไร

.....

4. ท่านคิดว่าการ ส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวด้าน วัฒนธรรมในวัดพระอารามหลวงชั้นเอกในเกาะรัตนโกสินทร์ (ระบุมรดก).....เป็นอย่างไร

.....

**แบบสัมภาษณ์บุคคลผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว
สำหรับผู้ประกอบการร้านค้า**

เรื่อง การสำรวจทรัพยากรท่องเที่ยวในวัดพระอารามหลวงชั้นเอกในเกาะรัตนโกสินทร์
เพื่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล

ชื่อ/สกุล.....

ตอนที่ 2 ความเห็นเกี่ยวกับการประกอบการร้านค้าในวัดพระอารามหลวงชั้นเอก

1. ท่านเห็นว่าการจัดการเกี่ยวกับร้านค้าในวัดพระอารามหลวงชั้นเอกในเกาะรัตนโกสินทร์ (ระบ
วัด)..... เป็นอย่างไร

2. การประกอบกิจการร้านค้าของท่าน ในวัดพระอารามหลวงชั้นเอกในเกาะรัตนโกสินทร์ (ระบ
วัด).....เป็นอย่างไร

3. ท่านเห็นว่านักท่องเที่ยวที่มาใช้บริการร้านค้าของท่านเป็นอย่างไร

4. ท่านมีระบบการจ่ายผลประโยชน์ตอบแทนแก่วัดพระอารามหลวงชั้นเอกในเกาะรัตนโกสินทร์ (ระบ
วัด).....หรือไม่ อย่างไร

5. ท่านคิดว่าผู้ประกอบการร้านค้ามีส่วนช่วยดูแลแหล่งท่องเที่ยวในวัดพระอารามหลวงชั้นเอกในเกาะ
รัตนโกสินทร์(ระบวัด).....อย่างไร

แบบสอบถามโครงการวิจัย สำหรับนักท่องเที่ยว

เรื่อง การสำรวจทรัพยากรท่องเที่ยวในวัดพระอารามหลวงชั้นเอกในเกาะรัตนโกสินทร์
เพื่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

คำชี้แจง: แบบสอบถามมีทั้งหมด 4 ตอน ดังนี้

- ตอนที่ 1 ด้านแรงจูงใจในการเดินทางไปท่องเที่ยวในวัดพระอารามหลวงชั้นเอก
- ตอนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการตรวจสอบทรัพยากรการท่องเที่ยวในวัดพระอารามหลวงชั้นเอก
- ตอนที่ 3 ทักษะคิดเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวในวัดพระอารามหลวงชั้นเอก
- ตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในวัดพระอารามหลวงชั้นเอก

โปรดทำเครื่องหมาย / ลงใน หรือเติมข้อความลงในช่องว่าง ซึ่งข้อมูลที่ได้จะทำการวิเคราะห์ในภาพรวม เพื่อนำผลการวิจัยไปใช้เพื่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในวัดพระอารามหลวงชั้นเอกในเกาะรัตนโกสินทร์

ตอนที่ 1 แบบสอบถามวัตถุประสงค์ในการเดินทางมาท่องเที่ยวในวัด.....(ระบุแต่ละวัด) ท่านได้รับแรงจูงใจจากสิ่งเหล่านี้ในระดับใด

วัตถุประสงค์	ระดับความคิดเห็น				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
1. ต้องการไหว้พระพักผ่อนหย่อนใจ เกี่ยวขมหาความเพลิดเพลินด้านศาสนา					
2. เพื่อศึกษาปฏิบัติธรรม ฝึกสมาธิ					
3. ศึกษาศิลปะ จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม					
4. เพื่อใช้บริการนวดแผนโบราณ					
5. ดูดวง ดูฤกษ์ สะเดาะเคราะห์ ตั้งชื่อบุตร					
6. เข้าบูชาพระและวัตถุมงคล					
1.2 สิ่งที่ท่านได้รับจากการมาท่องเที่ยวในวัด.....					
1. ได้เรียนรู้และเห็นคุณค่าของศิลปะต่างๆ เช่น พระพุทธรูปยุคต่างๆ จิตรกรรมฝาผนัง สถาปัตยกรรมของโบสถ์					
2. รู้จักวัฒนธรรมประเพณีมากขึ้น					
3. เพลิดเพลินกับภูมิทัศน์ที่สงบงดงามภายในของวัด					
5. มีโอกาสเรียนรู้หลักธรรมของพระพุทธศาสนา					
6. ได้แนวทางการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง					

ตอนที่ 2. แบบสอบถามความคิดเห็นด้านการตรวจสอบทรัพย์สินที่เกี่ยวในวัด..... ท่านคิดว่าทรัพย์สินที่เกี่ยวทางธรรมชาติต่อไปนี้สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ในระดับใด

2.1 ทรัพย์สินทางธรรมชาติ	ระดับความคิดเห็น				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
1.มีต้นไม้สร้างควมร่มรื่น เช่น ต้นโพธิ์ ต้นไทร พิกุล ต้นจันทน์ ฯลฯ					
2. ทิวทัศน์ และสวนหย่อม					
3. พื้นที่เปิดโล่งกว้างขวาง					
2.2 ทรัพย์สินทางวัฒนธรรม					
1. พระพุทธรูปที่สำคัญ					
2. พระเจดีย์/ พระธาตุ					
2. โบสถ์ วิหาร					
3. ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ประติมากรรม					
4. พิพิธภัณฑ โบราณวัตถุ					
5. แผงจารึกตำราแพทย์แผนโบราณ					
6. ภูมิปัญญาความรู้การนวดแผนโบราณ					
7. ศิลปะความรู้ทางโหราศาสตร์					
2.3 ทรัพย์สินประเพณี เทศกาลงานวันสำคัญทางศาสนา					
1. วันสำคัญทางศาสนา มาฆบูชา วิสาขบูชา อาสาฬหบูชา ฯลฯ					
2. เทศกาลเข้าพรรษา-ออกพรรษา					
3. เทศกาลสงกรานต์/ปีใหม่					
4. เทศกาลลอยกระทง					
5. งานการกุศลประจำปี					
2.4 ทรัพย์สินทางด้านกิจกรรม					
1. การรักษาศิลปingerเทศน์ ฟังธรรมในวันพระ					
2. การอบรมจิต ปฏิบัติสมาธิวิปัสสนา					
3. ตักบาตรถวายทาน เวียนเทียนในวันสำคัญต่างๆ ทางศาสนา					
4. การนำชมวัดพร้อมด้วยสื่อความหมาย					
5. รับประทานอาหารนวดแผนโบราณ					
6. พุทธาพิธีปลุกเสกวัตถุมงคล สะเดาะเคราะห์เสริมชะตาราศี					
2.5 ทรัพย์สินด้านบริการ					
1. ป้ายบอกทิศทางการเข้าถึงจุดท่องเที่ยวสำคัญได้สะดวกรวดเร็ว					
2. การบริการสาธารณสุขปลอดภัยพื้นฐาน ไฟฟ้า ประปา ลานจอดรถ ห้องสุขา					
3. สถานที่เช่าบูชาพระวัตถุมงคลและศูนย์บริการข้อมูลของวัด แก่ นักท่องเที่ยวหรือบุคคลทั่วไป					
4. ร้านสวัสดิการบริการเครื่องดื่ม ของที่ระลึก					
5. ระบบรักษาความปลอดภัยแก่ผู้มาท่องเที่ยวในวัด					
6. ที่พักอันเหมาะสม ให้แก่ผู้ต้องการพักค้างแรมที่วัด					

ตอนที่ 3 แบบสอบถามด้านทัศนคติต่อการจัดการท่องเที่ยวใน วัด..... ท่านคิดว่า
 ข้อความต่อไปนี้ควรได้รับการจัดการเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มีความสำคัญอยู่ในระดับใด

ข้อความรายการ	ระดับความคิดเห็น				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
3.1 ระบบสาธารณูปโภคในวัด					
1. การเดินทางเข้าถึงจุดท่องเที่ยวได้สะดวก					
2. ระบบไฟฟ้า ประปา สาธารณสุข					
3. การติดต่อสื่อสารประสานงานได้สะดวกรวดเร็ว					
3.2 ที่พักสำหรับผู้ค้างแรมในวัด					
1. รูปแบบของที่พัก					
2. ความสะอาดถูกสุขลักษณะและปลอดภัย					
3. ปริมาณเพียงพอในการรองรับ					
3.3 ระบบการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในวัด					
1. การบริหารจัดการที่มีคุณภาพ					
2. จัดการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาปลูกจิตสำนึกด้านศีลธรรม					
3. จัดการรูปแบบที่ให้เห็นคุณค่าความสำคัญ					
3.4 กิจกรรมการท่องเที่ยวในวัด					
1. การปฏิบัติสมาธิภาวนาตามหลักธรรมพื้นฐานช่วงเวลาสั้นๆ					
2. การท่องเที่ยวชมงานศิลปะ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ประเพณี					
3. การร่วมปฏิบัติการนวดแบบแผนโบราณ					
3.5 การบริการสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆในวัด					
1. ร้านจำหน่ายของที่ระลึก และแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ					
2. ศูนย์ข้อมูลนักท่องเที่ยวของวัด					
3. ห้องน้ำ-สุขา					
4. สถานที่จอดรถ					
5. ระบบรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว					

ตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะเพื่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรม ในวัดพระอารามหลวงชั้นเอกไ นเกาะ
รัตนโกสินทร์

.....
.....
.....
.....
.....
.....

ขอขอบคุณทุกท่านที่กรุณาให้ความร่วมมือ
พระมหาบุญพิเชษฐ์ จันทร์เมือง

**Research Program Questionnaire
for Tourists**

**Subject : Tourism Resource Audit in The Royal Temples in Rattanakosin Island for the
Cultural Tourism Management**

Explanation : The questionnaire consists of 4 parts as follows :

Part 1 : Motivation on tourism in the Royal Temples.

Part 2 : Opinion on tourism resource audit in the Royal Temples.

Part 3 : Attitude on tourism management in the Royal Temples.

Part 4 : Suggestion on cultural tourism management in the Royal Temples

Please mark ✓ in or write your opinion on the space provided, the information received will be analyzed in all aspects. The research result will be used for cultural tourism management in the Royal Temples in Rattanakosin Island.

Part 1 : Questionnaire on motivation for tourism in Wat (Please specify the temple name), What level are you motivated from the following items :

1.1	Motivation/interest.	Level of opinion				
		Highest	High	Moderate	Low	Lowest
1.	You wish to have recreation, go sightseeing for religious delight.					
2.	You wish to have Dhamma practice and meditation training.					
3.	You wish to learn arts, fine arts, sculpture and architecture.					
4.	You wish to have traditional massage service.					
5.	Prophocy and auspicious day, releasing catastrophe by magic power, nominating child's name.					
6.	You wish to purchase Buddhism images and auspicious items.					
1.2	What did you receive from tourism in Temple ?	Highest	High	Moderate	Low	Lowest
1.	You learn and have awareness on value of arts e.g. Buddhism images in different periods, mural and architecture of monasteries.					
2.	You knew some culture and custom better.					
3.	You enjoy beautiful landscape in monasteries.					
5.	You have a chance to learn Dhamma principles of Buddhism.					
6.	You obtain appropriate guidelines for spending your life.					

Section 2 : Questionnaire on opinion regarding checking of tourism resource in the temple :
, what level do you think the following natural tourism resource can attract
 tourists?

2.1	Natural resource.	Level of opinion				
		Highest	High	Moderate	Low	Lowest
1.	There are trees for shady condition, such as Boh Tree, Banyan Tree, Phikun Tree, Chan Tree, etc.					
2.	Scenery and landscaping garden.					
3.	Wide and open area					
2.2	Cultural resource.	Highest	High	Moderate	Low	Lowest
1.	Important Buddha images.					
2.	Pagoda/Buddha relics.					
2.	Monastery and Vihara temple.					
3.	Mural and sculpture.					
4.	Museum, antique object.					
5.	Traditional medicine inscription.					
6.	Traditional massage knowledge and wisdom.					
7.	Astrological arts and knowledge.					
2.3	Resource of traditions, important religious festivals and days.	Highest	High	Moderate	Low	Lowest
1.	Important religious days, Makha Bucha Day, Visakha Bucha Day, Arsalaha Bucha Day, etc.					
2.	Buddhist Lent Day-Day for Releasing out of Lent.					
3.	Songkran Festival/New Year Festival.					
4.	Loy Krathong Festival.					
5.	Annual charity events.					
2.4	Activity resource.	Highest	High	Moderate	Low	Lowest
1.	Preserving Buddhist precepts, listening to preaching and Dhamma on Buddhist worship days.					
2.	Training of mind, practice of concentration and meditation.					
3.	Giving alms to monks, carrying candles round the temple on important religious days.					
4.	Guiding to visit temple together with communicating the meaning.					
5.	Receiving traditional massage service.					
6.	Buddhism ceremony for making sacred to auspicious objects, releasing catastrophe by magic power, supporting fate and aura glow.					
2.5	Service resource.	Highest	High	Moderate	Low	Lowest
1.	Direction signs for accessing to important attractions conveniently and quickly.					
2.	Basic public utilities service, electricity, water supply, car park, toilets.					
3.	Places for buying of Buddha images and auspicious objects and information service center of the temple to tourists or general people.					
4.	Welfare shops for service of drinking water, and souvenirs.					
5.	Safety systems to visitors in the temple.					
6.	Suitable shelters for overnight visitors at the temple.					

Section 3 : Question on Attitude towards Tourism Management in the temple : in what level of importance do you think these statement should be managed for cultural tourism?

Statement of the particulars		Level of opinion				
		Highest	High	Moderate	Low	Lowest
3.1	Public utilities system in the temple.					
1.	Traveling to tourist point conveniently.					
2.	Electricity, water supply, public health system.					
3.	Communication and coordination is convenient and quick.					
3.2	Accommodation for overnight people in the temple.					
1.	Type of accommodation.					
2.	Cleanliness, good sanitation and safety.					
3.	Sufficient quantity for support to people.					
3.3	Management system of tourist attraction in the temple.					
1.	Management has quality.					
2.	The tourism is managed for studying and importing moral conscience.					
3.	Manage the form to realize the value and importance.					
3.4	Activities of tourism in the temple.					
1.	Practice of concentration and praying according to the basic Dhamma principles in short time.					
2.	Visiting art work, ancient places, antique objects, tradition.					
3.	Jointing in traditional massage.					
3.5	Service of facilities in the temple.					
1.	Souvenir and money exchange shop.					
2.	Tourist information center of the temple.					
3.	Bathroom-Toilet.					
4.	Car park.					
5.	Security system to tourists.					

Section 4 : Suggestion for cultural tourism management in the Royal Temples in Rattanakosin Island.

.....

Thank you for your cooperation

Phramaha Bunphichet Chanmueang

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ ชื่อสกุล	พระมหาบุญพิเชษฐ (ขนฺติโก) จันทรเมือง
วัน/เดือน/ปี เกิด	15 มิถุนายน 2515
สถานที่เกิด	อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	646/5 ถนนกรุงเกษม แขวงโสมนัส เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร 10100
ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน	ภคินทคาริก (ดูแลครุภัณฑ์ของวัด)
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	วัดโสมนัสวิหาร
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2543	เปรียญธรรมชั้นตรี (ป.ธ. 3) จาก สำนักเรียนวัดโสมนัสวิหาร กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. 2543	มัธยมศึกษาตอนปลาย จาก โรงเรียนสิทธธรรมวิทยา กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. 2547	ศาสนศาสตรบัณฑิต (ศน.บ.) จาก ศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช วิทยาลัย กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. 253	วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต (วท.ม.) จาก สถาบันพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพมหานคร